

# Praktijkonderzoek: Nederlandse bankgroepen en veetransport



Een onderzoeksrapport voor de Eerlijke  
Bankwijzer



EerlijkeBankwijzer®

# Praktijkonderzoek: Nederlandse bankgroepen en veetransport

## Een onderzoeksrapport voor de Eerlijke Bankwijzer

(Oxfam Novib, Milieudefensie, Amnesty International, FNV,  
Dierenbescherming en IKV Pax Christi)

Anniek Herder  
Michel Riemersma  
Joeri de Wilde

9 juli 2013 - strikt embargo tot 9 juli 2013 10:00 uur



Naritaweg 10  
1043 BX Amsterdam  
Tel: 020-8208320  
E-mail: [profundo@profundo.nl](mailto:profundo@profundo.nl)  
Website: [www.profundo.nl](http://www.profundo.nl)

## Inhoudsopgave

<b>Samenvatting</b> .....	<b>i</b>
<b>Inleiding</b> .....	<b>1</b>
<b>Hoofdstuk 1 Methodologie</b> .....	<b>2</b>
<b>1.1 Onderzoeksdoel</b> .....	<b>2</b>
<b>1.2 Onderzoeksgroep</b> .....	<b>2</b>
<b>1.3 Activiteiten</b> .....	<b>2</b>
<b>1.4 Definities</b> .....	<b>4</b>
<b>1.5 Beoordelingskader</b> .....	<b>4</b>
1.5.1 Beoordelingselementen.....	4
1.5.2 Score .....	5
<b>Hoofdstuk 2 Veetransport over lange afstanden: cijfers en achtergronden</b> ....	<b>6</b>
<b>2.1 Veetransport in Europa</b> .....	<b>6</b>
<b>2.2 Nederlandse rol in veetransport</b> .....	<b>7</b>
2.2.1 Kalveren.....	9
2.2.2 Varkens.....	10
2.2.3 Transporteurs.....	11
<b>2.3 Veetransport vanuit Australië</b> .....	<b>16</b>
<b>2.4 Internationale bedrijven</b> .....	<b>17</b>
<b>2.5 Veetransport en dierenwelzijn</b> .....	<b>18</b>
2.5.1 Wegtransport .....	19
2.5.2 Zeetransport.....	19
2.5.3 Verspreiding van ziektes .....	20
<b>2.6 (Inter)nationale standaarden en initiatieven voor veetransport</b> .....	<b>21</b>
2.6.1 Five Freedoms .....	21
2.6.2 Terrestrial Animal Health Code .....	22
2.6.3 EU-regelgeving dierenwelzijn .....	22
2.6.4 EU-wetgeving vervoer dieren .....	23
2.6.5 Nederlandse regelgeving .....	25
2.6.6 Quality system Livestock Logistics (QLL) .....	27
2.6.7 (Keur)merken .....	28
2.6.8 Business Benchmark on Farm Animal Welfare.....	28
<b>Hoofdstuk 3 Beoordeling Nederlandse bankgroepen</b> .....	<b>30</b>
<b>3.1 ABN Amro</b> .....	<b>30</b>
3.1.1 Bankinvesteringen.....	30
3.1.2 Vermogensbeheer.....	33
3.1.3 Conclusies .....	33
<b>3.2 Aegon</b> .....	<b>33</b>
3.2.1 Bankinvesteringen.....	33
3.2.2 Vermogensbeheer.....	33
3.2.3 Conclusies .....	36
<b>3.3 ASN Bank</b> .....	<b>37</b>

3.3.1	Bankinvesteringen.....	37
3.3.2	Vermogensbeheer.....	37
3.3.3	Conclusies .....	37
<b>3.4</b>	<b>Delta Lloyd.....</b>	<b>37</b>
3.4.1	Bankinvesteringen.....	37
3.4.2	Vermogensbeheer.....	37
3.4.3	Conclusies .....	37
<b>3.5</b>	<b>ING Groep.....</b>	<b>38</b>
3.5.1	Bankinvesteringen.....	38
3.5.2	Vermogensbeheer.....	44
3.5.3	Conclusies .....	47
<b>3.6</b>	<b>NIBC.....</b>	<b>47</b>
3.6.1	Bankinvesteringen.....	47
3.6.2	Vermogensbeheer.....	48
3.6.3	Conclusies .....	48
<b>3.7</b>	<b>Rabobank.....</b>	<b>48</b>
3.7.1	Bankinvesteringen.....	48
3.7.2	Vermogensbeheer.....	54
3.7.3	Conclusies .....	54
<b>3.8</b>	<b>SNS Reaal.....</b>	<b>55</b>
3.8.1	Bankinvesteringen.....	55
3.8.2	Vermogensbeheer.....	55
3.8.3	Conclusies .....	58
<b>3.9</b>	<b>Triodos Bank.....</b>	<b>58</b>
3.9.1	Bankinvesteringen.....	58
3.9.2	Vermogensbeheer.....	59
3.9.3	Conclusies .....	59
<b>3.10</b>	<b>Van Lanschot.....</b>	<b>59</b>
3.10.1	Bankinvesteringen.....	59
3.10.2	Vermogensbeheer.....	59
3.10.3	Conclusies .....	59
<b>3.11</b>	<b>Overzicht.....</b>	<b>59</b>
<b>Hoofdstuk 4</b>	<b>Analyse en conclusies.....</b>	<b>61</b>
<b>4.1</b>	<b>Investerings van Nederlandse Bankgroepen.....</b>	<b>61</b>
4.1.1	Bankinvesteringen.....	61
4.1.2	Vermogensbeheer.....	61
<b>4.2</b>	<b>Instrumenten bankinvesteringen.....</b>	<b>61</b>
4.2.1	Screening.....	61
4.2.2	Gesprekken.....	62
4.2.3	Conclusies .....	63
<b>4.3</b>	<b>Instrumenten vermogensbeheer.....</b>	<b>63</b>
4.3.1	Screening.....	63
4.3.2	Gesprekken.....	64
4.3.3	Conclusies .....	64
<b>4.4</b>	<b>Aanbevelingen.....</b>	<b>65</b>

**Bijlage 1      Bronverwijzingen .....67**

## Samenvatting

Dagelijks vinden er meer dan 1.000 veetransporten plaats in Europa. Miljoenen dieren worden ieder jaar van en naar Nederland vervoerd op weg naar het slachthuis of een vetmesterij. De veehandel is de laatste decennia gegroeid doordat het rendabel is geworden om vee tijdens verschillende stappen in de productieketen op verschillende plaatsen te houden. Daarbij is door de Europese integratie de handel met Midden- en Oost-Europa toegenomen en het aantal veetransporten gestegen.

Transport is een stressvolle aangelegenheid voor landbouwhuisdieren. De meeste bedreigingen voor dieren bestaan uit slechte ventilatie, te weinig ruimte, gebrek aan voer en water, incorrect behandelen bij in- en uitladen, slechte conditie van dieren voorafgaand aan transport en het in contact komen met ziekteverwekkende bacteriën. Het transport van dieren kan dan ook leiden tot uitputting, uitdroging, stress, verwonding, ziekte en zelfs sterfte onder de betrokken dieren. Deze negatieve gevolgen komen vaker en in heviger mate voor naarmate het transport langer duurt en de omstandigheden slechter zijn.

De huidige Europese en Nederlandse wetgeving stelt een aantal eisen aan het vervoer op het gebied van dierenwelzijn, maar is volgens vele dierenwelzijnsorganisaties nog niet voldoende om het welzijn van landbouwhuisdieren tijdens transport te garanderen. Bovendien worden de regels vaak overtreden. Volgens een onderzoek van de Europese Commissie wordt handhaving van wet- en regelgeving voor veetransport bemoeilijkt door het internationale karakter van de transporten, verschillen in interpretatie van de eisen en gebrek aan controles. De Nederlandse veetransportsector heeft in 2011 zelf het initiatief genomen om een kwaliteitsstandaard (QLL, Quality system Livestock Logistics) in te voeren.

De voorschriften in deze kwaliteitsstandaard gaan op sommige punten verder dan de wettelijke vereisten, maar het verschil is marginaal. De Algemene Rekenkamer wijst erop dat het zelfregulerend in de praktijk niet goed lijkt te functioneren en dat horizontaal toezicht geen vervanging kan zijn van verticaal toezicht. De overheid moet dus duidelijke afspraken maken met de toezichthoudende organisaties over de kwaliteitseisen en met de handhavende autoriteiten over een consequente controle hierop. In juni 2013 heeft de overheid besloten om de toezichtfaciliteiten die zijn verleend aan QLL in te trekken en controles in het vervolg door NVWA te laten doen.

Dierenbeschermingsorganisaties dringen er bij bedrijven op aan om hun verantwoordelijkheid te nemen en om zelf beleid te ontwikkelen op het gebied van dierenwelzijn en om veetransport te vervangen door transport van karkassen en vlees van geslachte dieren en/of het transport substantieel te verminderen. Door naar dergelijk beleid te vragen en afspraken te maken, kan een bank betrokken bedrijven stimuleren het transport van dieren te verbeteren, te vervangen of substantieel te verminderen.

## Onderzoeksdoel en uitgangspunten

Dit praktijkonderzoek is uitgevoerd voor de Eerlijke Bankwijzer en beoordeelt of de tien grootste bankgroepen in Nederland door hun investeringen betrokken zijn bij het transport van levende dieren (over land en zee). Voor de bankgroepen die bij deze transporten betrokken zijn probeert dit onderzoek verder te beoordelen hoe de bankgroepen de transporten proberen te verminderen of te vervangen en hoe zij het dierenwelzijn tijdens de transporten proberen te verbeteren.

Het onderzoek richt zich op lange afstandstransporten (vanaf 500 km) over de weg binnen Europa en op transporten over zee vanuit Australië, waar met name Nederlandse veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven bij betrokken zijn. Er is onderzocht of en hoe de tien Nederlandse bankgroepen door middel van bankinvesteringen en vermogensbeheer voor derden financiële relaties hebben met deze bedrijven en welke instrumenten zij inzetten om veetransporten te verminderen en te vervangen en om het dierenwelzijn tijdens veetransporten te verbeteren.

### Onderzoeksaanpak

In eerste instantie is bepaald of bankgroepen middels hun bankinvesteringen (kredietverleningen en beleggingen voor eigen rekening en risico) en vermogensbeheer (beleggingen voor derden) betrokken kunnen zijn bij veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven. Met de bankgroepen waarvan vastgesteld is dat zij investeren in dergelijke bedrijven, is een gestructureerd interview gehouden over de instrumenten die zij inzetten om dierenwelzijn tijdens transport te verbeteren en om veetransporten te verminderen of te vervangen. De gemaakte claims tijdens de gesprekken moesten worden onderbouwd met documentatie zoals beleidsstukken, rapporten waaruit blijkt hoe de banken bedrijven screenen en gespreksverslagen met bedrijven.

De activiteiten van de bankgroepen zijn beoordeeld door de onderzoeksuitkomsten te vergelijken met het vooraf vastgestelde beoordelingskader met elementen over screening, gesprekken en afspraken over dierenwelzijn en veetransport en een toezegging om de instrumenten te verbeteren. Iedere bankgroep kreeg twee scores: een score voor bankinvesteringen en een score voor vermogensbeheer.

### Resultaten

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de praktijkcores die de bankgroepen in dit praktijkonderzoek hebben gekregen.

**Tabel 1 Banken en veetransport: scores**

Bankgroepen	Score praktijkonderzoek	
	Bankinvesteringen	Vermogensbeheer
ABN Amro	1	niet actief
Aegon	niet actief	1
ASN Bank	niet actief	niet actief
Delta Lloyd	niet actief	niet actief
ING Groep	1	1
NIBC	niet actief	niet actief
Rabobank Groep	1	niet actief
SNS Reaal	niet actief	1
Triodos Bank	niet actief	niet actief
Van Lanschot	niet actief	niet actief

Zes Nederlandse bankgroepen investeren en beleggen in Nederlandse en buitenlandse veetransporteurs en vleesverwerkers: ABN Amro, Aegon, ING, NIBC, Rabobank en SNS Reaal. Er zijn financiële relaties gevonden met drie Nederlandse vleesverwerkers, elf Nederlandse veetransporteurs en dertien internationale bedrijven die nauw betrokken zijn bij veetransport. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer € 2,7 miljard. Het is geen volledig beeld van de investeringen in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroepen te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan.

### Bankinvesteringen

Uit de analyse bleek dat vier van de tien banken veetransporteurs en/of vleesverwerkers financieren: ABN Amro, ING, NIBC en Rabobank. NIBC heeft echter aannemelijk gemaakt dat de investering louter ten goede komt voor een bedrijfsonderdeel dat niet betrokken is bij veetransport. Deze investering is daarom te beschouwen als niet materieel waardoor NIBC de score 'niet actief' krijgt.

De drie banken die door middel van kredietverlening investeren in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven screenen bedrijven doorgaans op het gebied van duurzaamheid als onderdeel van de financieringsaanvraag. De banken veronderstellen daarbij dat de Europese en Nederlandse wet- en regelgeving aangaande veetransport afdoende zijn. De banken toetsen bij de screening vooral of het bedrijf de benodigde certificaten en vergunningen heeft om levende dieren te vervoeren. ABN Amro en Rabobank kijken tijdens de screening van veetransporteurs verder of een veetransporteur voldoet aan de kwaliteitsregeling QLL, maar ING laat dit element buiten beschouwing. Alleen Rabobank heeft in haar beleid aandacht voor het vervoer van dieren maar het is onduidelijk of en hoe dit als criterium bij de screening wordt gebruikt.

Bij de banken is een gesprek met het bedrijf een standaardonderdeel van de kredietbeoordeling. Duurzaamheid en dierenwelzijn kunnen hierbij als onderwerp aan de orde komen. Maar banken voeren geen gesprekken met veetransporteurs en vleesverwerkers met als doel om andere dan de wettelijke eisen op het gebied van dierenwelzijn en veetransport te implementeren. Ook het vervangen en verminderen van veetransporten zou aan de orde kunnen komen bij het bespreken van de bedrijfsvoering, zoals de spreiding van veehouderijen, slachthuizen en afzetkanalen, maar het blijkt op zichzelf geen doel te zijn.

Gesteld kan worden dat het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten voor de Nederlandse bankgroepen in kwestie geen prioriteit heeft ondanks kritische rapporten over het toezicht en de zorgen van dierenbeschermingsorganisaties over de eisen aan het transport. Evenmin is er voldoende aandacht voor het verminderen en vervangen van lange afstandstransporten. De onderzochte bankgroepen scoren alle een 1 (dit is de laagste score op een schaal van 1 tot 10).

### Vermogensbeheer

Voor drie bankgroepen werden beleggingen namens klanten gevonden in ondernemingen die nauw met veetransport te maken hebben: Aegon, ING Groep en SNS Reaal. Vermogensbeheerders van de drie bankgroepen geven in de screening van bedrijven nauwelijks aandacht aan dierenwelzijn en veetransport. Alleen Aegon en SNS Reaal blijken in de screening te letten op algemene criteria met betrekking tot dierenwelzijn, deze twee vermogensbeheerders vragen bedrijven naar hun beleid. Door geen van de drie vermogensbeheerders zijn hierover ooit gesprekken gevoerd met de geselecteerde vleesverwerkende- en transportbedrijven.



Om bovengenoemde redenen is aan Aegon, ING en SNS Reaal een score 1 toegekend voor vermogensbeheer (dit is de laagste score op een schaal van 1 tot 10).

## Conclusies

Bankgroepen die investeringen hebben gedaan in ondernemingen die nauw met veetransport te maken hebben veronderstellen dat de Europese en Nederlandse wet- en regelgeving voor veevervoer en de handhaving daarvan afdoende zijn. Rapporten van dierenbeschermingsorganisaties, de Algemene Rekenkamer en de Europese Commissie hebben echter laten zien dat dit niet het geval is. De Eerlijke Bankwijzer is van mening dat maatschappelijk verantwoord ondernemen in zijn algemeenheid, maar zeker ook in deze context verder gaat dan het naleven van de wet.

Nederlandse banken zouden een positieve rol kunnen spelen bij het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport en het verminderen van langeafstandstransporten. Hiertoe hebben banken een aantal middelen voor handen, waaronder het voeren van betekenisvolle engagement met de betrokken bedrijven. Uit de resultaten van dit praktijkonderzoek blijkt dat banken deze middelen vooralsnog niet aanwenden op een manier die dierenwelzijn vergroot.

## Aanbevelingen:

1. De banken toetsen bij een kredietaanvraag vooral of het bedrijf de benodigde certificaten en vergunningen heeft om levende dieren te vervoeren. Banken kunnen er, mede gelet op recente rapport van o.a. de Algemene Rekenkamer en de Europese Commissie, echter niet vanuit gaan dat de overheidsregels inzake veetransport voldoende zijn om het dierenwelzijn tijdens veetransport te borgen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen gaat verder dan wettelijke vereisten en in het geval van veetransport kunnen die eisen verbeterd worden. Daarnaast kunnen banken er niet zonder meer van uit gaan dat de wettelijke regels ook worden nageleefd en/of dat deelname aan QLL voor borging van een goed dierenwelzijn tijdens veetransporten garant staat. Bankgroepen zouden er niet standaard van uit moeten gaan dat er geen misstanden voorkomen bij bedrijven of in een bepaalde sector wanneer deze niet door de autoriteiten gemeld worden of in de media naar voren komen.
2. Bankgroepen kunnen controleren of transporteurs de regels naleven door te vragen of chauffeurs zich aan de rij- en rusttijden houden en of zij verslagen van boordcomputers van de vrachtwagens kunnen overleggen om dat aan te tonen.
3. Bankgroepen kunnen transporteurs aanspreken op verbetering van dierenwelzijn tijdens het transport door te vragen of:
  - het bedrijf met aangepaste rij- en rusttijden werkt die uitgaan van de behoeften van de diersoort die het transporteert;
  - er plannen zijn om de wagens in het bestaande wagenpark te vervangen door gesloten en volledig klimaatgestuurde veewagens.
4. Bankgroepen kunnen meer alert zijn op de mogelijkheid dat zij betrokken zijn bij veetransport door hun investeringen in vleesverwerkende bedrijven. Tijdens kredietbeoordelingen zou het transportbeleid van een vleesverwerkend bedrijf voldoende aandacht moeten krijgen. Indien de vleesverwerker nog geen beleid heeft zou de bank kunnen aandringen op de ontwikkeling daarvan. In dat beleid zou aandacht moeten zijn voor het verbeteren van transport en het verminderen en vervangen van veetransport.
5. Bankgroepen kunnen controleren of in het dierenwelzijnsbeleid van een vleesverwerkend bedrijf ten minste de volgende elementen zijn opgenomen:
  - eisen aan veetransporteurs waarmee wordt samengewerkt;

- toezicht op het dierenwelzijn bij het uitladen van vrachtwagens in slachterijen;
  - toewerken naar een betere spreiding van slachterijen ten opzichte van veehouders en verzamelplaatsen zodat kortere routes kunnen worden gereden;
  - terugdringen van het aantal veetransporten door deze te vervangen door transport van karkassen en vlees van geslachte dieren.
6. De gemaakte afspraken zouden moeten worden opgenomen in de financieringsovereenkomst. Wanneer bedrijven de afspraken niet nakomen of als er geen afspraken te maken zijn met het bedrijf kunnen banken daar consequenties aan verbinden door de investeringsrelatie te beëindigen.
  7. Bankgroepen kunnen samen met vleesverwerkende bedrijven, transporteurs en de overheid werken aan het aanscherpen van de eisen in de kwaliteitsregeling QLL en lobbyen om dit systeem op Europees niveau te implementeren.
  8. Vermogensbeheerders kunnen meer specifieke aan dierenwelzijn gerelateerde indicatoren in de screening opnemen die informatie verschaffen over het beleid voor het transport van dieren en de maatregelen die een bedrijf genomen heeft om dit beleid te implementeren.
  9. Ten slotte zouden bankgroepen veel transparanter moeten zijn over hun investeringen en de resultaten van gesprekken met ondernemingen die met veetransport te maken hebben. Bankgroepen zouden hierover bijvoorbeeld kunnen rapporteren in hun jaarverslag of in rapporten over verantwoord beleggen. Ook zouden bankgroepen er voor kunnen kiezen dat hun accountmanagers notities van (telefoon)gesprekken met klanten maken en deze toe te voegen aan klantdossiers. Op die manier is er meer informatie beschikbaar wanneer er wordt gevraagd hoe een bank met bepaalde maatschappelijke onderwerpen omgaat.

## Inleiding

Tijdens veetransport staat het welzijn van landbouwhuisdieren op het spel. Vervoerd worden in een vrachtwagen of op een schip is een bron van stress voor landbouwhuisdieren en kan leiden tot uitputting, uitdroging, verwonding en zelfs tot overlijden van dieren. Zelfs als aan alle wet- en regelgeving wordt voldaan is het dierenwelzijn in het geding tijdens veetransporten. Als kredietverstrekkers en beleggers kunnen de Nederlandse bankgroepen invloed hebben op het beleid en de werkwijze van veetransporteurs en vleesverwerkers.

In dit onderzoek wil de Eerlijke Bankwijzer de manier waarop de Nederlandse bankgroepen dat doen beschrijven en beoordelen. Hoofdstuk 1 beschrijft de methodologie die wordt gehanteerd om tot een score voor bankinvesteringen en vermogensbeheer per bankgroep te komen. In Hoofdstuk 2 wordt de context gegeven door een beschrijving van de sector, de problematiek en standaarden en initiatieven. De resultaten van het onderzoek staan in Hoofdstuk 3 en de analyse daarvan, gevolgd door conclusies en aanbevelingen in Hoofdstuk 4.

Meningen op deelonderwerpen, zoals verwoord in dit rapport, geven niet noodzakelijkerwijs de mening weer van alle in de Eerlijke Bankwijzer deelnemende organisaties.

Een samenvatting van de resultaten van dit onderzoek vindt u op de eerste pagina's van dit rapport.

## Hoofdstuk 1 Methodologie

### 1.1 Onderzoeksdoel

Dit praktijkonderzoek is uitgevoerd voor de Eerlijke Bankwijzer om te beoordelen of de tien belangrijkste bankgroepen in Nederland door hun investeringen betrokken zijn bij het transport van levende dieren (over land en zee). Voor de bankgroepen die bij deze transporten betrokken zijn probeert dit onderzoek verder te beoordelen hoe de bankgroepen deze transporten proberen te verminderen of te vervangen en hoe zij het dierenwelzijn tijdens deze transporten proberen te verbeteren.

Het onderzoek richt zich op lange afstandstransporten (vanaf 500 km) over de weg binnen Europa en op transporten over zee vanuit Australië, waar met name Nederlandse veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven bij betrokken zijn. Er is onderzocht of en hoe de tien Nederlandse bankgroepen door middel van bankinvesteringen en vermogensbeheer voor derden financiële relaties hebben met deze bedrijven en welke instrumenten zij inzetten om veetransporten te verminderen en te vervangen en om het dierenwelzijn tijdens veetransporten te verbeteren.

### 1.2 Onderzoeksgroep

De Nederlandse bankgroepen die in dit praktijkonderzoek door de Eerlijke Bankwijzer beoordeeld worden zijn:

- ABN AMRO Bank
- Aegon, als moedermaatschappij van Aegon Bank en Knab
- ASN Bank <sup>1</sup>
- Delta Lloyd, als moedermaatschappij van Delta Lloyd Bank
- ING Groep, als moedermaatschappij van ING Bank
- NIBC
- Rabobank Groep, als moedermaatschappij van Rabobank en Friesland Bank
- SNS Reaal, als moedermaatschappij van SNS Bank en Regio Bank
- Triodos Bank
- Van Lanschot

Alle investeringen van deze bankgroepen, inclusief de investeringen van hun zuster- en dochterbedrijven in binnen- en buitenland, zijn relevant voor dit onderzoek. Bij de beoordeling wordt onderscheid gemaakt tussen bankinvesteringen en investeringen in het kader van vermogensbeheer voor derden.

### 1.3 Activiteiten

Het onderzoek is als volgt opgezet:

---

<sup>1</sup> ASN Bank is een volledige dochter van SNS Reaal, maar wordt apart behandeld omdat de bank een formeel eigen beleid voert en zelfstandig bij de grootste tien banken op de Nederlandse spaarmarkt hoort.

- Op basis van openbare bronnen is uitgezocht welke bedrijven betrokken zijn bij lange afstandstransport van levende dieren, over de weg in Europa en over zee vanuit Australië. Het onderzoek richtte zich daarbij op veetransporteurs, die het dierenwelzijn tijdens veetransport kunnen verbeteren, en op vleesverwerkende bedrijven die, als opdrachtgevers, hun invloed kunnen aanwenden om veetransporten te verminderen en te vervangen en om het dierenwelzijn tijdens transporten te verbeteren. Onder de vele betrokken bedrijven is met name gezocht naar Nederlandse bedrijven en, waar mogelijk, hun buitenlandse partners in de varkens- en kalversectoren.
- Op basis van openbare bronnen is onderzocht of de onderzochte tien bankgroepen tussen 1 april 2010 en 1 april 2013 bankinvesteringen en/of investeringen in het kader van vermogensbeheer voor derden hebben gedaan in de gevonden bedrijven.
- Met de bankgroepen die een financiële relatie onderhouden met de gevonden bedrijven, is een gestructureerd interview gehouden over de instrumenten die zij inzetten om het dierenwelzijn tijdens veetransport te verbeteren. In dit interview is ingegaan op alle instrumenten die bankgroepen kunnen hanteren. Het ging daarbij onder meer over de vraag hoe bedrijven gescreend worden, of en hoe engagement plaatsvindt, de inhoud van deze gesprekken en de afspraken die met de bedrijven worden gemaakt. De bankgroepen is gevraagd de antwoorden te onderbouwen met documentatie met betrekking tot enkele bedrijven: screeningsrapporten, monitoringrapportages, gespreksverslagen, correspondentie, plannen van bedrijven, voortgangsrapportages, specifieke afspraken met cliënten, contracten, etc. Om hier de cliëntvertrouwelijkheid niet in gevaar te brengen, waren de onderzoekers bereid om een geheimhoudingsverklaring te ondertekenen en zijn geen documenten gekopieerd.
- Door de onderzoeksuitkomsten te vergelijken met het vooraf vastgestelde beoordelingskader (zie paragraaf 1.5), zijn de activiteiten van de bankgroepen beoordeeld. Iedere bankgroep heeft, afhankelijk van de gevonden investeringsvormen, één of twee scores gekregen: een score voor bankinvesteringen en een score voor vermogensbeheer.

Wanneer de bankgroep niet bereid was om antwoorden te onderbouwen met relevante documentatie, werden de betreffende antwoorden niet meegeteld in de score van de bankgroep. Voor de beoordeling werd het achterwegen laten van onderbouwing met name zwaar meegewogen bij de elementen over screening, gesprekken en afspraken. De bankgroep diende voor elementen over screening (1-5) met beleidsstukken, vragenlijsten of andere tools aan te tonen waarop zij screent en voor de elementen over gesprekken en afspraken (6-16) met ten minste één case per ketenonderdeel (veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven) aan te tonen dat er over dierenwelzijn wordt gesproken met bedrijven.

Wanneer geen financiële relatie tussen de geselecteerde bedrijven en een bankgroep werd gevonden, werden de bankgroepen gevraagd te bevestigen of zij inderdaad geen investeringen in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven hebben gedaan. Indien dit het geval was, werd de score "niet actief" toegekend.

- In dit onderzoeksrapport is beschreven en geanalyseerd wat de bankgroepen doen om het dierenwelzijn tijdens veetransport te verbeteren en om veetransporten te vervangen en te verminderen. Op basis van de onderzoeksbevindingen zijn aanbevelingen opgesteld over hoe bankgroepen hun verantwoordelijkheid met betrekking tot dit onderwerp - waar nodig - beter in hun bedrijfsprocessen kunnen verankeren.

## 1.4 Definities

In dit praktijkonderzoek zijn de volgende definities gehanteerd:

- Bankinvesteringen: alle vormen van kredietverstrekking door de bank, beleggingen voor eigen rekening en *investment banking* activiteiten.
- Investerings in het kader van vermogensbeheer: aandelenbeleggingen voor klanten, via beleggingsfondsen, institutionele mandaten en discretionair beheer voor particuliere klanten.
- Bedrijven in de keten van de vleesindustrie:
  - veehouders: melkveebedrijven, veehouderijen, opfokbedrijven, afmestbedrijven
  - veetransporteurs: wegtransportondernemingen, rederijen, veehandelaren, exportverzamelplaatsen en wasplaatsen
  - vleesverwerkende industrie: slachterijen, vleesverwerkingsbedrijven, vleeswarenindustrie
  - afnemers: groothandels, horecaketens, voedingsmiddelenbedrijven en supermarkten

## 1.5 Beoordelingskader

### 1.5.1 Beoordelingselementen

De scores die aan de bankgroepen worden toegekend, zijn gebaseerd op de volgende elementen:

In de screening van veetransporteurs wordt consequent aandacht besteed aan:

1. of het bedrijf een beleidsverklaring heeft opgesteld waarin het bedrijf zich committeert aan verbetering van dierenwelzijn tijdens veetransporten;
2. of het bedrijf identificeert wat zijn (nadelige) effecten op dierenwelzijn tijdens veetransporten zijn, maatregelen neemt om die effecten te voorkomen of te verminderen en verantwoording aflegt over hoe het die effecten aanpakt (implementatie).

In de screening van vleesverwerkers wordt consequent aandacht besteed aan:

3. of het bedrijf een beleidsverklaring heeft opgesteld waarin het bedrijf zich committeert aan vermindering, vervanging en verbetering van (het dierenwelzijn tijdens) veetransporten (beleid);
4. of het bedrijf identificeert wat zijn (nadelige) effecten op dierenwelzijn tijdens veetransporten zijn, maatregelen neemt om die effecten te voorkomen of te verminderen en verantwoording aflegt over hoe het die effecten aanpakt (implementatie).
5. Als uit de screening van veetransporteurs en vleesverwerkers blijkt dat een bedrijf onvoldoende identificeert wat zijn (nadelige) effecten op dierenwelzijn zijn, of onvoldoende maatregelen neemt om dierenwelzijn tijdens veetransport te verbeteren, wordt van een lening of dienstverlening afgezien. (Bij de beoordeling van dit criterium zal met name gekeken worden naar de zakelijke relaties die de bankgroep onderhoudt met de gevonden bedrijven.)

Door middel van gesprekken met veetransporteurs bevordert de bankgroep:

6. de ontwikkeling van beleid voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.
7. de implementatie en het monitoren van beleid voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.

Door middel van gesprekken met vleesverwerkers bevordert de bankgroep:

8. de ontwikkeling van beleid voor het verminderen, vervangen en verbeteren van (dierenwelzijn tijdens) veetransporten.
9. de implementatie en het monitoren van beleid voor het verminderen, vervangen en verbeteren van (dierenwelzijn tijdens) veetransporten.

De bankgroep legt met veetransporteurs afspraken vast over:

10. de ontwikkeling van beleid voor het verbeteren van veetransporten.
11. de implementatie en het monitoren van beleid voor het verbeteren van veetransporten.

De bankgroep legt met vleesverwerkers afspraken vast over:

12. de ontwikkeling van beleid voor het verminderen, vervangen en verbeteren van (dierenwelzijn tijdens) veetransporten.
13. de implementatie en het monitoren van beleid voor het verminderen, vervangen en verbeteren van (dierenwelzijn tijdens) veetransporten.

De bankgroep legt de gemaakte afspraken vast in krediet- of dienstverleningscontracten met:

14. veetransporteurs;
15. vleesverwerkers.

16. De bankgroep kiest binnen een redelijke termijn voor beëindiging van de zakelijke relatie als met het bedrijf geen afspraken te maken zijn of als het bedrijf zich niet aan de afspraken houdt. (Bij de beoordeling van dit criterium zal met name gekeken worden naar de zakelijke relaties die de bankgroep onderhoudt met de geselecteerde bedrijven.)

17. De bankgroep zegt toe om binnen 1 jaar meer instrumenten in te gaan zetten om te voorkomen dat zij bankdiensten verleent aan veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven die hun verantwoordelijkheid voor het verminderen en vervangen van veetransporten en het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport onvoldoende serieus nemen.

Dit zijn 17 elementen in totaal. Element 17 is niet van toepassing voor bankgroepen die de overige elementen al kunnen aantonen. Elementen 14 en 15 zijn niet van toepassing voor de score aangaande vermogensbeheer. Elementen zijn alleen meegewogen in de score als de bankgroep door middel van relevante documentatie kan onderbouwen aan het element te voldoen (zie paragraaf 1.3).

### 1.5.2 Score

De score is bepaald door het aantal elementen waaraan de bankgroep voldoet te delen door het totaal aantal elementen die van toepassing zijn. De uitkomst wordt vermenigvuldigd met tien en dan afgerond tot een heel getal.

Een bankgroep die niet meewerkt aan het onderzoek krijgt score 1. Een bankgroep die geen bankdiensten verleent aan veetransporteurs of vleesverwerkers krijgt de score 'niet actief'.

De resultaten zijn opgenomen in een profiel voor bankinvesteringen en een profiel voor vermogensbeheer. Daarin wordt een beschrijving gegeven van de activiteiten en de documentatie die de bankgroep heeft overlegd ter onderbouwing.

## Hoofdstuk 2 Veetransport over lange afstanden: cijfers en achtergronden

### 2.1 Veetransport in Europa

Dagelijks worden er duizenden landbouwhuisdieren door Europa vervoerd, waarbij de reistijden tussen een paar minuten en een paar weken kunnen liggen. De meest recente EU-onderzoeksgegevens laten zien dat ongeveer één op de drie veetransporten in Europa langer dan 8 uur duurt. <sup>1</sup> Tabel 2 geeft een overzicht van de reistijden voor runderen, varkens, schapen, geiten, pluimvee en paarden.

**Tabel 2 Reistijd veetransporten in de EU in 2005 en 2009**

Reistijd	2005		2009		% verschil 2005-2009
	aantal transporten	% partijen	aantal transporten	% partijen	
< 8 uur	214.831	68%	261.387	65,5%	+21%
8 – 19/24/29 uur	83.513	26,5%	114.820	28,5%	+37%
> 19/24/29 uur	15.731	5%	16.619	4%	+5%
niet beschikbaar	1.162	< 0,5%	7.162	< 2%	
<b>Totaal</b>	<b>315.237</b>	<b>100%</b>	<b>399.988</b>	<b>100%</b>	<b>+27%</b>

NB. 19/24/29 slaat op het aantal uur waarna een halteplaats moet worden aangedaan om te rusten: na 19 uur bij jonge dieren, na 24 uur bij varkens en eenhoevigen en na 29 uur bij rundvee, schapen en geiten.

EC, "Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: over de gevolgen van Verordening (EG) nr. 1/2005 van de Raad inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer", *Europese Commissie*, 10 november 2011, pp. 3-4

De afgelopen 20 tot 30 jaar zijn de kosten van (vee)transport sterk gedaald, terwijl de technologische mogelijkheden voor (vee)transport zijn gestegen. De Food and Agriculture Organization (FAO) van de Verenigde Naties stelt dat hierdoor andere kosten in de keten van groter belang zijn geworden: "De lage private kosten van het vervoer (...) zijn sterk bepalend voor de *location economics* van de verschillende schakels in de vee- en vlees productieketen, van productie van diervoeders en veevoederfabriek, tot de veehouderij, slachterij en vleesverwerking. Aangezien de kosten voor het verbinden van elke schakel beperkt zijn, spelen andere productiekosten een grotere rol bij het bepalen van de productielocatie. Dergelijke parameters zijn onder meer de kosten van grond, arbeid, diensten, gezondheid, fiscale regelingen en het milieuwetgeving".<sup>2</sup> Vanuit economisch oogpunt is er geen reden om lange afstandstransport van vee te vermijden.

Economische argumenten zullen dit transport juist bevorderen. Onderzoek voor de Europese Unie "heeft bevestigd dat een van de voornaamste redenen voor deze handel nog steeds het uitbuiten van de prijsverschillen tussen de lidstaten is. De kosten van diervoeder vormen een van de belangrijkste kostenfactoren bij dierlijke productie, en deze kosten verschillen tussen lidstaten en regio's. Bovendien kunnen een beperkte slacht- of verwerkingscapaciteit in sommige lidstaten, evenals het feit dat de regionale productie van vlees binnen de EU niet gelijk is aan de regionale consumptie, de handel in levende dieren binnen de Unie ook bevorderen".<sup>3</sup>



## 2.2 Nederlandse rol in veetransport

De veehandel is een belangrijke schakel in de productieketen van vee en vlees, tussen de primaire productie (van veehouders) en de opvolgende gebruikers van het vee, waaronder slachterijen en afnemers van Nederlandse dieren tot aan de uiteindelijke consumptie.<sup>4</sup> Als gevolg van de Europese integratie en de uitbreiding van de handel met Midden- en Oost-Europa, is de Nederlandse export van vee de laatste jaren sterk gegroeid. Jaarlijks worden er vanuit Nederland, in ruim 400.000 transportbewegingen, 185.000 duizend runderen, 11,7 miljoen varkens (inclusief biggen) en 270.000 schapen en geiten geëxporteerd. Daarnaast vindt er ook een substantiële invoer plaats, met bijna 900.000 kalveren en één miljoen slachtvarkens.<sup>5</sup>

Dat zowel de Nederlandse export als de Nederlandse import van levend vee sterk toeneemt, wordt veroorzaakt door de prijsverschillen tussen lidstaten (zie sectie 2.1) Wat betreft de productie van vlees is Nederland meer dan zelfvoorzienend. Import van vlees is in principe dus niet nodig, als al het in Nederland grootgebrachte slachtvee hier ook geslacht zou worden. Echter, omdat slachtvee meer opbrengt in het buitenland, kiezen veel producenten ervoor een groot deel van de Nederlandse veestapel naar het buitenland te exporteren. De export van levende vleesvarkens is ondanks de krimpende varkensstapel in ons land de afgelopen 20 jaar meer dan verdubbeld. De uitvoer van biggen kent nog een sterkere stijging. Deze is de afgelopen 20 jaar meer dan verdrievoudigd (zie Tabel 3). Om die uitvoer van dieren uit ons land te compenseren, moeten er vervolgens weer grote aantallen dieren worden geïmporteerd om aan de vleesvraag van de Nederlandse consument te voldoen. Dus ook de import van vleesvarkens is de afgelopen tien jaar verdubbeld (Tabel 4).<sup>6</sup>

Doordat de Nederlandse veehandel de laatste jaren sterk geïnternationaliseerd is, hebben veranderingen in de veehouderij (minder dieren en minder omzet) geen negatieve gevolgen gehad voor de Nederlandse veehandelaren. Uit onderzoek van de Universiteit Wageningen blijkt: "De bruto toegevoegde waarde van de veehandels- en veetransportsector in Nederland bedraagt € 300 miljoen (6,3% van de omzet van veehandel en -transport in Nederland), op basis van prijzen en kosten in 2011. De belangrijkste sectoren zijn de runder- en kalverhandel met € 160 miljoen en de varkenshandel met € 125 miljoen. De totale omzet van de veehandel- en veetransportsector bedraagt € 4,8 miljard."<sup>7</sup> Toch zijn er tussen 2005 en 2011 in Nederland 332 veehandelsondernemingen verdwenen. Dit komt deels doordat kleine familiebedrijven geen opvolger krijgen en deels doordat bedrijven opgaan in grotere bedrijven of meer gaan samenwerken.<sup>8</sup>

**Tabel 3 Uitvoer levende dieren vanuit Nederland (per 1.000 stuks)**

	1990	2000	2005	2010	2011
<b>Runderen, totaal</b>	143	90	121	193	185
Waarvan runderen	41	56	51	61	60
Waarvan kalveren	103	33	70	132	125
<b>Varkens, totaal</b>	4.438	5.274	7.562	12.043	11.695
Waarvan vleesvarkens/slachtzeugen	2.331	1.455	3.309	5.291	4.860
Waarvan fokvarkens	3	100	13	32	35
Waarvan biggen	2.103	3.719	4.240	6.720	6.800
<b>Schapen en geiten</b>	644	532	417	254	268
<b>Paarden</b>	-	9	10	7	24

Hoste, R. et al., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, 2013, p.22

**Tabel 4 Invoer levende dieren vanuit Nederland (per 1.000 stuks)**

	1990	2000	2005	2010	2011
<b>Runderen, totaal</b>	602	677	660	881	915
Waarvan runderen	177	97	17	12	23
Waarvan kalveren	425	580	643	869	892
<b>Varkens, totaal</b>	67	515	834	1.031	1.016
Waarvan vleesvarkens/slachtzeugen	65	464	785	972	980
Waarvan biggen	2	47	43	54	31
Waarvan fokvarkens	0	4	6	5	5
<b>Schapen en geiten</b>	23	332	60	46	59
<b>Paarden</b>	-	2	2	5	23

Hoste, R. et al., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, 2013, p.23

De volgende paragrafen gaan dieper in op de handel en activiteiten binnen de twee belangrijkste veehandelssectoren in Nederland, de handel in kalveren en de handel in varkens. De vleesverwerkende bedrijven hebben als opdrachtgever invloed op het transport. Dit kan direct zijn, doordat het vervoer in eigen beheer plaatsvindt, maar ook indirect, als het vleesverwerkende bedrijf het transport uitbesteedt en een vervoerder uitkiest of bepaalt waar het vee vandaan komt en naar toe moet. Van de grootste bedrijven, gebaseerd op het aantal slachtingen per jaar, zijn de financiële relaties met Nederlandse bankgroepen onderzocht.

## 2.2.1 Kalveren

Nederland kent een aanzienlijke kalfsvleesproductie ter waarde van € 950 miljoen (2011).<sup>9</sup> Er worden jaarlijks ongeveer 1,4 miljoen kalveren gemest. Dit hangt samen met de grote Nederlandse melkveestapel en het voorhanden zijn van goedkoop melk- en weipoeder als voergrondstof. Om melk te blijven geven moet een koe eens per jaar een kalf krijgen. Ongeveer de helft van de kalveren zijn stiertjes die niet interessant zijn voor de melkveehouderij. Maar ook van de vaarsjes is maar 20 à 25% nodig voor vervanging van de melkkoeien. De zodoende 'overschietende' kalfjes worden voor de kalfsvleesproductie ingezet.<sup>10</sup>

Naast de in Nederland geboren kalveren worden ook uit andere Europese landen kalveren aangevoerd om in Nederland vet te mesten. Deze zogenaamde *nuchtere kalveren* (Nuka's), die alleen melk drinken en geen ander voer krijgen, worden na het transport gezamenlijk op stal gezet om te worden vetgemest. Na een periode van zes tot acht maanden gaan de *vette kalveren* op transport naar het slachthuis.<sup>11</sup> In totaal zijn zo'n 40% van de in Nederland gehouden kalveren (ruim 500.000 stuks) afkomstig uit Nederland en de overige 60% (ruim 900.000 stuks) uit andere Europese landen, met name Duitsland, België, Polen, de Baltische staten en Ierland. De laatste jaren neemt de import van kalveren toe, mede door de uitbreiding van de Europese Unie. Nadat dit vanwege de BSE-crisis tien jaar lang verboden was, werden sinds mei 2006 weer kalveren uit Groot-Brittannië ingevoerd. In 2008 is die invoer weer gestopt in verband met het risico op Runder TBC in dit land.<sup>12</sup>

**Tabel 5 Invoer van Nuka's in Nederland**

1998	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
353.930	374.306	667.000	697.000	725.000	768.000	861.000	900.500	892.00

Bron: Productschap Vee en Vlees, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012.

Het grootste deel van de geïmporteerde kalveren kwam uit Duitsland (399.740 stuks in 2011). Het tweede grootste aanvoerland is Polen (139.040 stuks) en het derde is België/Luxemburg (104.280). De rest kwam uit andere EU-lidstaten.<sup>13</sup>

De Nederlandse vleeskalverhouderij is in te delen in blankvlees- en rosévleesproductie. Het merendeel van de vleeskalveren in Nederland (ruim 80%) wordt voor de productie van blank kalfsvlees gehouden. De vraag naar dit type kalfsvlees komt van consumenten in met name Italië en Frankrijk, die nog altijd de blanke kleur aan jong, mager, vetarm, gezond e.d. koppelen. De blanke kleur van het vlees ontstaat door het ijzergehalte van het voer te verlagen. Men houdt daarbij, in elk geval in Nederland, een gemiddelde Hb-waarde (hemoglobinegehalte; bloedijzergehalte) aan waarbij zelden bloedarmoede optreedt. In de rosévleesproductie krijgen de kalveren wel de gehele mestperiode ijzerrijk ruwvoer. Hun vlees kleurt roze, vandaar de naam rosé vlees.<sup>14</sup>

In Nederland wordt veel kalfsvlees (226.800 ton in 2011) geproduceerd, maar weinig kalfsvlees geconsumeerd (in 2011 26.300 ton ofwel 1,6 kg per hoofd van de bevolking). Het overgrote deel van het kalfsvlees, 205.500 ton, circa 90%, wordt geëxporteerd. Circa 36% wordt geëxporteerd naar Italië, gevolgd door Duitsland (27,4%) en Frankrijk (19,6%).<sup>15</sup>

De kalfsvleessector is voor 90% in handen van drie bedrijven:

- de VanDrie Groep: Wereldmarktleider met in Nederland circa 75% marktaandeel en circa 25% in Europa. VanDrie heeft locaties in Nederland, Frankrijk, Italië, Duitsland, België en Engeland;
- de Pali Groep met een marktaandeel van 10%, is ook actief in België, Italië en Frankrijk;

- Denkvit met ook een marktaandeel van circa 10% en locaties in Nederland, Frankrijk, Italië en Duitsland.

Alle drie zijn niet-beursgenoteerde familiebedrijven. De blankvleeskalverhouders mesten de dieren voor deze bedrijven op contractbasis, met door deze bedrijven geleverd voeder en onder de door de bedrijven verlangde condities en begeleiding. Het mesten van rosé kalveren gebeurt voor het overgrote deel niet op contractbasis maar door zogenaamde vrije mesters. Bovengenoemde bedrijven bezitten in Nederland zes kalverslachterijen met een capaciteit van circa 1,5 miljoen kalveren per jaar.<sup>16</sup>

Er werden voor deze kalverslachterijen geen financiële relaties met Nederlandse bankgroepen gevonden. Dat wil overigens niet zeggen dat Nederlandse bankgroepen hierin niet investeren. Er is hierover erg weinig informatie beschikbaar.

### 2.2.2 Varkens

In 2011 exporteerde Nederland 11,7 miljoen levende varkens. In datzelfde jaar werden er iets meer dan 1 miljoen varkens Nederland ingevoerd. De overgrote meerderheid van de vleesvarkens, fokvarkens en slachtzeugen die geëxporteerd worden gaan naar Duitsland: 83,8% in 2011. Daarna volgen Hongarije, België/Luxemburg, Italië en Polen. Bij de biggenexport is het Duitse aandeel in 2011 kleiner: 57,8%. Daarna volgen België/Luxemburg (12,7%) en de verder weg gelegen exportlanden Polen, Italië, Roemenië, Spanje en Hongarije. De Nederlandse varkenssector heeft een productiewaarde van € 2,7 miljard.<sup>17</sup>

In Tabel 6 staan de dertien slachterijen in Nederland die in 2011 meer dan 100.000 varkensslachtingen per jaar uitvoerden. Deze slachterijen zijn geconcentreerd in Noord-Brabant en Gelderland. Vijf van deze slachterijen zijn eigendom van de Vion Food Group. Alle slachterijen tezamen slachtten in 2011 14,5 miljoen varkens.<sup>18</sup> Van een aantal bedrijven is aangetoond dat ze een relatie hebben met een Nederlandse bankgroep.

**Tabel 6 Varkensslachterijen in Nederland**

Eigenaar slachterij	Plaats	Moederbedrijf	Activiteiten	Bankgroep
Ballering Export	Son	N.v.t.	Varkensslachterij	Onbekend
De Wit Slachthuis	Geldrop	N.v.t.	Varkensslachterij	ABN AMRO
Ebergen Vlees	Lith	N.v.t.	Inkoop vee, varkens- en runderslachterij, vleesverwerking	Onbekend
Exportslachterij J. Gosschalk en Zn	Epe	N.v.t.	Varkens- en runderslachterij	Onbekend
Westfort	Gorinchem	Samenwerkingsverband van Lundenberg Vlees en Inkoop Oudewater	Varkensslachterij	Onbekend
Van Rooi Meat	Helmond	Van Rooi Group	Varkensslachterij	Onbekend
Slachthuis Nijmegen Hilckmann Meat	Nijmegen	N.v.t.	Varkens- en runderslachterij	ABN AMRO
Compaxo Vlees	Zevenaar	N.v.t.	Varkensslachterij	Onbekend
Vion B.V.	Apeldoorn	Vion Food Group	Varkensslachterij, vleesverwerking	ABN AMRO/ ING/

Eigenaar slachterij	Plaats	Moederbedrijf	Activiteiten	Bankgroep
Vion B.V.	Helmond	Vion Food Group	Varkenslachterij, vleesverwerking	Rabobank ABN AMRO/ ING/ Rabobank
Vion B.V.	Boxtel	Vion Food Group	Varkensslachterij, vleesverwerking	ABN AMRO/ ING/ Rabobank
Vion B.V.	Druten	Vion Food Group	Varkens- en runderslachterij, vleesverwerking	ABN AMRO/ ING/ Rabobank

Bron: PVE, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.26; Jaarverslagen en websites van bedrijven.

Voor de bedrijven in Tabel 6 is onderzocht of zij een relatie met een Nederlandse bankgroep hebben. De bedrijven waarvan een relatie met een Nederlandse bankgroep gevonden is worden hier kort beschreven:

- **De Wit Slachthuis**

De Geldropse varkensslachterij De Wit Slachthuis wordt gefinancierd door kredieten van ABN AMRO. ABN AMRO heeft onder andere een hypotheeklening ten waarde van € 5,6 miljoen uitstaan.<sup>19</sup>

- **Slachthuis Nijmegen (Hilckmann Meat)**

Slachthuis Nijmegen slacht varkens en runderen. Het bedrijf heeft een rekening-courant bij ABN AMRO.<sup>20</sup>

- **Vion B.V.**

Vion is één van de grootste slachterijen en vleesverwerkers van Nederland. Het bedrijf heeft vestigingen door het hele land en verwerkt varkens en runderen. ABN AMRO, ING en Rabobank hebben financiële relaties met Vion.<sup>21</sup>

### 2.2.3 Transporteurs

In 2013 hadden 209 bedrijven in Nederland een vergunning voor het vervoer van levende dieren over lange afstanden (meer dan 8 uur). Over deze vergunninghouders is informatie gezocht over hun activiteiten en financiële relaties met Nederlandse bankgroepen. Daarvoor zijn bedrijfswebsites, andere media en het handelsregister gebruikt. Tabel 7 geeft een overzicht van de activiteiten van deze bedrijven en de financiële relaties met de onderzochte bankgroepen.

**Tabel 7 Nederlandse transporteurs en financiële relaties**

Bedrijf	Vestiging	Moederbedrijf	Activiteiten	Investeerder
A.J. Groot Zevert Exploitatie B.V.	Eibergen	N.v.t.	Transport, verzamelplaats, wasplaats	Rabobank
Barco de Vapor	Berkhout	Onderwater Beheer B.V.	Transport over zee tussen Nederland en Groot-Brittannië met de Joline. <sup>22</sup>	Onbekend
Bennie Boerkamp Import en Export BV	Wilp	Bart Boerkamp Holding B.V.	Handel, transport (Europa) en fokkerij van kalveren	Onbekend

Bedrijf	Vestiging	Moederbedrijf	Activiteiten	Investeerder
Bevetra Transport	Kollumerzwaag	N.v.t.	Transport (specialisatie: paarden)	Onbekend
Boemaars Transport	Molenschot	Boemaars Holding B.V.	Transport van varkens, zeugen, biggen en koeien	Onbekend
Busser Overslag	Bennekom	Busser Transport Beheer B.V.	Exportverzamelplaats, wasplaats, transport van varkens, biggen, kalveren, koeien	Onbekend
Dijk Varkenshandel	Brucht	N.v.t.	Transport (Europa) van biggen en vleesvarkens	Onbekend
Drost Veetransport	Koekange	Drost Koekange Holding B.V.	Transport verschillende diersoorten	Onbekend
Gebr. Kanters Transport	Wilbertoord	N.v.t.	Transport	Onbekend
Gebroeders Dijkstra's Exploitatie Veestallen	Hijlaard	Gebroeders Dijkstra Hijlaard Holding B.V.	Transport van vaarzen door Europa en naar Noord-Afrika	Onbekend
G.A. van den Berg en Zonen B.V.	Wekerom	G.A. van den Berg Holding B.V.	Fokken, houden en transporteren van melkvee	Rabobank / ABN AMRO
Gebroeders Reuling B.V.	Wehl	Reuling Intervar B.V.	Transport varkens en biggen	Rabobank
Gerwin van Beek Internationaal Veetransport	Barneveld	N.v.t.	Transport van (voornamelijk) varkens (internationaal)	Onbekend
Givar	Scherpenzeel	N.v.t.	Handel en transport van varkens in Europa	Onbekend
H. van Dommelen	Woerden	N.v.t.	Transport: o.a.: schapen (Griekenland); geiten (Libanon); geiten (India); veel transport binnen Europa, naar het Midden-Oosten, Brazilië en Noord-Afrika.	Onbekend
Henk Kosse B.V.	Dedemsvaart	EnFaKo Holding B.V.	Transport varkens (Europa)	Onbekend
Hunland Holding B.V.	Westendorp	Hunland Trade (Hongarije)	Handel en verzamelplaats. Transport: EU, Oost-Europa, Turkije, Midden-Oosten, Noord-Afrika, Noord- en Zuid-Amerika	Onbekend
J. van Mondfrans Vee Transport	Ermelo	N.v.t.	Transport kalveren (Europa)	Onbekend
Janssen Vee- en Varkenshandel Koningsbosch	Koningsbosch	N.v.t.	Transport runderen en varkens (Europa); vestigingen in Duitsland, Letland en Slowakije	Onbekend
Jeroen Van Oort Internationaal	Geffen	J. van Oort Holding B.V.	Transport (Oost-Europa)	Onbekend

Bedrijf	Vestiging	Moederbedrijf	Activiteiten	Investeerder
Veetransport				
Joint Carrier	Berkhout	N.v.t.	Transport over zee	Onbekend
Kamphof Veetransport	Heino	Habi Holding B.V.	Transport fokvee (Europa)	Onbekend
Kassing-De Raaphof B.V.	Bunnik	N.v.t.	Transport en overslag van varkens, kalveren, runderen en schapen	Rabobank
Klaas Swier Veehandel	Sijbekarspel	N.v.t.	Handel en transport van schapen en lammeren (internationaal)	Onbekend
Koppen & Hekers Transport	Ospel	N.v.t.	Transport varkens en zeugen naar o.a. Spanje en Polen	Onbekend
Lochimex	Lochem	WSH Beheer B.V.	Handel en transport (o.a. Duitsland)	Onbekend
Posthouwer / Boerkamp	Wilp	N.v.t.	Handel en transport van voornamelijk varkens (o.a. Duitsland)	Onbekend
Rinus van Beers	Oirschot	N.v.t.	Transport van o.a. kalveren door Europa	Onbekend
Sleegers Internationaal Veetransport	Bakel	M. Sleegers Bakel B.V.	Internationaal veetransport	Onbekend
Stegerman Vee Export	Zwolle	N.v.t.	Verzamelplaats, handel en transport (Europa)	Onbekend
Transportbedrijf Keus & Mollink B.V.	Almelo	N.v.t.	Transport (Europa)	Onbekend
Van Dam In- en Export VB	Bergum	A.J. van Dam Beheer B.V.	Kalvermesterij en transport kalveren (Europa)	Onbekend
Van de Wetering Veestallen	Brakel	N.v.t.	Verzamelplaats, wasplaats, transport van o.a. fokrunderen Denemarken en Duitsland	Onbekend
Van Esseveldt & Loomans Transport	Heusden	Loomans&Van Esseveldt Holding B.V.	Handel en transport van varkens, geiten, schapen en nuka's (Europa)	Onbekend
Varkenshandel van den Berkmortel	Nuth	N.v.t.	Transport varkens (Europa)	Onbekend
Varkenshandel en verzamelcentrum van den Eijnden	Deurne	Benjal B.V.	Transport vleesvarkens en biggen (EU en Oost-Europa)	Onbekend
Varkenshandel Schuttert	Ommen	Schuttert Holding B.V.	Biggen- en zeugenfokkerij; transport van biggen en zeugen (voornamelijk Duitsland)	Onbekend
Varkenshandel Troost B.V.	Lunteren	N.v.t.	Transport (biggen, varkens en slachtzeugen) uitbesteedt aan Vlastrans	Onbekend



Bedrijf	Vestiging	Moederbedrijf	Activiteiten	Investeerder
Vaex Varkens- en Veehandel B.V.	Reek	Vaex Group	B.V. Transport varkens en runderen (Oost-Europa)	Onbekend
Veehandel Emmink Balkbrug V.O.F.	Balkbrug	N.v.t.	Fokken, afmesten, verzamelen en transport van runderen, kalveren en varkens (EU en buiten-EU)	Onbekend
Veehandel en International Transport Janssen-Neerkant B.V.	Neerkant	N.v.t.	Verzamelplaats; transport en handel in varkens (o.a. Kroatië)	Onbekend
Veehandel M.A. Van Rooi B.V.	Lieshout	Van Rooi Group	Transport varkens en runderen (EU)	Onbekend
Veehandel Van Lieshout V.O.F.	Bakel	N.v.t.	Verzamel- en wasplaats; transport naar slachthuizen (o.a. Duitsland)	Onbekend
Veluvar B.V.	T Harde	N.v.t.	Varkenshouderij en transport van varkens en biggen	Onbekend
Verweij Veehandel	Lopik	P.O. Verweij Holding B.V.	Handel in slachtvee, gebruiksvee, nuka's, fokrunden. Zowel import als export	Rabobank
Vlastrans B.V.	Scherpenzeel	R. van Vlastuin B.V.	Transport varkens	ING
Vlastuin Overslag B.V.	Lunteren	R. van Vlastuin B.V.	Transport en verzamelplaats	ING
Vroon B.V.	Breskens	N.v.t.	Transport	ING/NIBC
W. Nicolay	Balk	Eltee Beheer	Transport en vermesten kalveren	ABN AMRO
Walka Vee B.V.	Baarle-Nassau	Walka Vee Beheer B.V.	Transport en handel kalveren	Rabobank

Alle informatie in de kolom 'Activiteiten' is afkomstig van de website van het betreffende bedrijf, tenzij anders vermeldt.

Nederlandse veetransportbedrijven zijn veelal kleine private ondernemingen waarover weinig informatie beschikbaar is. Bedrijven zijn niet verplicht te melden met welke bank ze zaken doen en banken maken niet bekend in welke bedrijven ze investeren. Zodoende werd voor slechts een paar bedrijven gevonden welke bankgroep hen een krediet verleent of andere bankdiensten biedt. Dit wil echter niet zeggen dat de betrokkenheid van Nederlandse banken klein is. De bedrijven waarvan een relatie met een Nederlandse bankgroep gevonden is worden hier kort beschreven:

- **A.J. Groot Zevert Exploitatie B.V.**

De in Eibergen gevestigde veetransporteur (inclusief verzamel- en wasplaats) A.J. Groot Zevert is een familiebedrijf. Het bedrijf heeft kredieten ten waarde van ongeveer € 1,5 miljoen bij de Rabobank. Recent is een moderne exportstal geopend.<sup>23</sup> Op de website wordt gemeld dat het bedrijf werkt met de AVC, AVVC en CMR vervoersvoorwaarden. Daarbij is het QLL-logo op de website te vinden.<sup>24</sup>



- **G.A. Van den Berg en Zonen B.V.**  
G.A. Van den Berg en Zonen B.V. fokt en houdt melkvee in Wekerom. Het bedrijf heeft ook een veetransportvergunning. Op de jaarrekening prijkt een rekeningcourant bij de Rabobank.
- **Gebroeders Reuling B.V.**  
De varkenstransporteur Gebroeders Reuling B.V. is onderdeel van Reuling Intervar, gevestigd in Wehl. Het bedrijf vervoert varkens in Nederland en Duitsland. Reuling Intervar heeft een eigen kwaliteitssysteem geïntroduceerd in de biggenmarkt: Netporc.<sup>25</sup> Gezondheid en hygiëne zijn van groot belang in dit systeem. Zo is er een veearts die de hele keten onder controle houdt.<sup>26</sup> Voor vleesvarkens en slachtzeugen is er geen kwaliteitssysteem. Reuling Intervar heeft kredieten bij Rabobank.<sup>27</sup>
- **Kassing-De Raaphof B.V.**  
Kassing-De Raaphof B.V. is gevestigd in Bunnik en verzorgt onder andere veetransporten en overslag van varkens, kalven, runderen en schapen. Het bedrijf exploiteert ook een discotheek en organiseert busreizen voor mensen. De Rabobank heeft € 650.000 aan krediet verstrekt aan Kassing-De Raaphof B.V.<sup>28</sup>
- **Maandonks Fokvarkens**  
De Oirschotse varkensfokkerij Maandonks Fokvarkens heeft het transport van de varkens in eigen beheer. Het bedrijf heeft rekeningen bij Rabobank, ING en ABN AMRO.<sup>29</sup>
- **Verweij Veehandel**  
Verweij Veehandel uit Lopik doet aan handel in slacht- en gebruiksvee. Het bedrijf importeert en exporteert nuka's, fokrunderen en schapen. Rabobank heeft krediet verstrekt aan deze onderneming.<sup>30</sup> Verweij Veehandel is gecontroleerd door Animal Angels. Animal Angels kon na het volgen van de veewagens geen wetsovertredingen ontdekken.<sup>31</sup>
- **Vlastrans B.V.**  
Vlastrans B.V. uit Scherpenzeel is gespecialiseerd in het vervoer van biggen, varkens en slachtzeugen naar afnemers in Nederland, Duitsland en België. Vlastrans B.V. geeft op de eigen website aan dierenwelzijn belangrijk te vinden: "Tevens zijn wij ons er terdege van bewust dat het dierenwelzijn erg belangrijk is om in de toekomst nog enig bestaansrecht te hebben. Wij zijn voorzien van het certificaat QLL wat een extra controle inhoudt op regelgeving, dierenwelzijn en kwaliteit".<sup>32</sup> Het bedrijf heeft kredieten bij ING.<sup>33</sup>
- **Vlastuin Overslag B.V.**  
Vlastuin Overslag B.V. is net als Vlastrans B.V. een dochteronderneming van R. van Vlastuin B.V. ING heeft krediet verstrekt aan dit bedrijf.<sup>34</sup> Vlastuin Overslag B.V. beschikt over een veeverzamelplaats en een wasplaats. Op de eigen website vermeldt het bedrijf te beschikken over het kwaliteitslabel NBW-Q, dat wordt afgegeven door de Nederlandse Bond van Waaghouders: "Dit alles rond het aan- en afvoeren van dieren, het welzijn en de bioveiligheid in de breedste zin van het woord. Dit wordt gecontroleerd door de certificatie instelling SGS".<sup>35</sup> (Overigens is NBW-Q inmiddels opgegaan in de kwaliteitsregeling QLL.)
- **Vroon B.V.**  
Vroon B.V. is een internationaal scheepvaartbedrijf, gevestigd in Nederland. De vloot van Vroon bestaat uit 160 schepen, waaronder een aantal schepen die specifiek voor veetransport bedoeld zijn. ING en NIBC hebben kredieten verleend aan Vroon B.V.<sup>36</sup>

- **W. Nicolay**

De in Balk gevestigde kalvermesterij W.Nicolay heeft zich ook gespecialiseerd in het vervoer van kalveren. Het bedrijf heeft onder andere dochterondernemingen in Zweden, Litouwen en Roemenië. ABN AMRO kredieten verleend aan W.Nicolay.<sup>37</sup>

- **Walka Vee B.V.**

Walka Vee B.V. is gevestigd in Baarle-Nassau. Het verzamelcentrum verzorgt het transport van kalveren door heel Europa en regelt contracten met kalverhouders. Ook is er een biggen en varkens verzamelplaats. Walka Vee is sinds 2011 aangemeld bij QLL. Walka Vee heeft een hypothecaire lening van €4,5 miljoen bij Rabobank. Ook heeft het bedrijf €11,7 miljoen aan krediet bij de Rabobank.<sup>38</sup>

## 2.3 Veetransport vanuit Australië

Een aantal belangrijke scheepvaartroutes voor transport van vee loopt vanuit Australië. Ieder jaar worden er zo'n 3 tot 4 miljoen schapen vanuit Australië naar het Midden-Oosten vervoerd, stelt de Australische dierenwelzijnsorganisatie RSPCA Australia.<sup>39</sup> Volgens de brancheorganisatie LiveCorp wordt 75% van de schapen en 80% van het rundvee uit Australië geëxporteerd. Het dan om een export van 2,4 miljoen (2011) en 2,2 miljoen (2012) schapen vanuit Australische havens. Het grootste deel van deze schapen (98%) ging naar landen in het Midden-Oosten: Koeweit, Jordanië, Qatar en Israël.<sup>40</sup>

De volgende bedrijven spelen in het transport vanuit Australië een rol:

- **AAA Livestock Services**

AAA Livestock Services is een Australisch bedrijf dat gespecialiseerd is in de export van vee. Het bedrijf transporteert geiten, schapen, runderen, melkkoeien en vleesbuffel naar Zuid-Oost Azië, Iran, Algerije, Zuid-Amerika en Mexico.<sup>41</sup>

- **Landmark Livestock**

Landmark Livestock is onderdeel van het Australische bedrijf Landmark. Landmark Livestock handelt in vee. Per jaar verhandelen ze ongeveer 1,5 miljoen runderen en 7 miljoen schapen. Een deel daarvan wordt levend geëxporteerd.<sup>42</sup>

- **Vroon**

Livestock Express B.V. is een dochterbedrijf van Vroon. Het bedrijf claimt de grootste onafhankelijke veetransporteur ter wereld te zijn. Het commercieel management van de vloot is in handen van Dens Ocean Transport & Shipping, een dochterbedrijf van Livestock Express. De schepen worden geëxploiteerd (vessel operation) door Vroon B.V. in Breskens. Ship management wordt gedaan door Vroon Ship Management.<sup>43</sup> De vloot van Livestock Express bestaat uit dertien schepen waarvan het grootste deel (tien stuks) speciaal gebouwd is om vee te vervoeren. Vier van deze schepen zullen in 2013 worden opgeleverd. Volgens Vroon voldoen de schepen aan de strengste regels op het gebied van dierenwelzijn uit Australië (AMSA).<sup>44</sup>

- **Wellard**

Eén van de grootste vrachtschepen voor vee ter wereld is de MV Becrux. Hierop kunnen 20.000 runderen of 60.000 schapen of geiten vervoerd worden. Het schip is gebouwd in 2002 door de werf Uljanik, in Kroatië, in opdracht van het Italiaanse Siba Ships, een specialist op het gebied van veetransportschepen. Dit bedrijf verwacht binnenkort nog twee van dergelijke schepen aan te bieden. Direct bij de eerste vaart zouden er al 900 runderen zijn overleden door problemen met de ventilatie.<sup>45</sup>

Inmiddels is de MV Becrux omgedoopt in de MV Ocean Drover en in handen van Wellard, een Australisch bedrijf actief in de productie en distributie van vee en graan. Wellard heeft een slachterij in Australië, Beaufort River Meats, en activiteiten in de veesector in de Filipijnen, Indonesië, Sri Lanka en Saudi Arabia.<sup>46</sup> De vloot wordt beheerd en geëxploiteerd door het dochterbedrijf dat is gevestigd in Singapore, Wellard Ships, samen met nog drie andere veetransportschepen, de MV Ocean Outback, de MV Ocean Shearer en de MV Ocean Swagman.<sup>47</sup> De Ocean Shearer kwam in september 2011 in het nieuws omdat het de grootste lading levend vee ooit ter wereld aan boord had, namelijk 24.683 runderen.

Volgens Compassion in World Farming was dit schip ook in 2010 betrokken bij een incident. In maart 2010 gingen er op dit schip 263 dieren dood door vertraging van de reis naar Egypte.<sup>48</sup> In augustus 2012 werden 20.000 schapen aan boord van de Ocean Drover door de autoriteiten van Bahrein geweigerd omdat ze mond en klauwzeer zouden hebben. Daarna voer het schip naar Koeweit, waar ze ook niet van boord konden. Het schip keerde daarop terug naar Bahrein. In september ging het schip naar Pakistan waar de schapen uiteindelijk massaal werden geslacht omdat ze niet geschikt werden geacht voor consumptie.<sup>49</sup> Het kan Wellard echter niet altijd aangerekend worden dat buitenlandse autoriteiten niet correct meewerken met veetransporteurs.<sup>50</sup>

In 2011 financierde de Rabobank de exportfaciliteiten die Wellard nodig had om 2.000 Australische melkkoeien naar een boerderij op Sri Lanka te exporteren. Naast het vee wordt ook materiaal en begeleiding bij het management van een melkveehouderij geleverd. De afspraken maken deel uit van een door de overheid gesteund ontwikkelingsproject.<sup>51</sup>

## 2.4 Internationale bedrijven

Naast Nederlandse veetransporteurs en vleesverwerkers zijn er ook grote internationale bedrijven betrokken bij veetransport waarin Nederlandse bankgroepen hebben belegd of geïnvesteerd. Dit zijn zowel zeetransportondernemingen, die deels ook vee transporteren als vleesverwerkende bedrijven die vee kopen of verkopen. Voor een lijst van bedrijven die aan deze criteria voldoen zijn de financiële relaties met de geselecteerde Nederlandse bankgroepen onderzocht. De internationale bedrijven die betrokken zijn bij veetransport en die relaties hebben met Nederlandse bankgroepen worden gepresenteerd in Tabel 8. Sommige van deze bedrijven hebben een moederbedrijf dat de meerderheid van de aandelen bezit. Daarnaast wordt in de kolom activiteiten beschreven welke activiteiten het betreffende bedrijf onderneemt.

**Tabel 8 Investerings in internationale veetransport en -vleesverwerkende bedrijven**

Bedrijf	Land vestiging	Moederbedrijf	Land van vestiging	Activiteiten	Investeerder
Adecoagro	Luxemburg	N.v.t.		Dieren voor zuivelproductie en vlees <sup>52</sup>	ING
Australian Agricultural	Australië	N.v.t.		Veehouder, vleesverwerker en handelaar <sup>53</sup>	Rabobank
Campofrio Food Group	Spanje	36,99% Smithfield Food Group <sup>54</sup>	Verenigde Staten	Vleesverwerker <sup>55</sup>	Rabobank
China Yurun Food	China	N.v.t.		Veehouder, vleesverwerker	SNS Reaal

Bedrijf	Land vestiging	Moederbedrijf	Land van vestiging	Activiteiten	Investeerder
Group Crowley Maritime Corp.	Verenigde Staten	Crowley Holdings	Verenigde Staten	Zee-transport, o.a. van VS naar Cuba <sup>56</sup>	ING
Genus	Verenigd Koninkrijk	N.v.t.		Runder- en varkensgenetica, transport van fokvee <sup>57</sup>	ING / Rabobank
Hormel Foods Corp.	Verenigde Staten	N.v.t.		Veehouder, vleesverwerker en handelaar <sup>58</sup>	Aegon / ING
JBS	Brazilië	N.v.t.		Veehouder, vleesverwerker en handelaar <sup>59</sup>	Aegon / ING / Rabobank
Tendriade Collet	Frankrijk	Lactalis, overnamebod door VanDrie Groep	Frankrijk	Zuivelproductie en kalverhouderij <sup>60</sup>	Rabobank
Marfrig Alimentos	Brazilië	N.v.t.		Vleesverwerker <sup>61</sup>	ABN AMRO / ING
Silver Fern Farms	Nieuw-Zeeland	N.v.t.		Coöperatie 20.000 veehouders, vleesverwerker en handelaar <sup>62</sup>	Rabobank
Smithfield Foods	Verenigde Staten	Overnamebod door Shuanghui International <sup>63</sup>	China	Veehouder, vleesverwerker en handelaar <sup>64</sup>	ING / Rabobank
Toll Holdings	Australië	N.v.t.		Transport, o.a. vee van Australië naar Tasmanië <sup>65</sup>	Aegon / ING

Bron: Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com), Viewed in June 2013.

## 2.5 Veetransport en dierenwelzijn

Transport is één van de meest belastende ervaringen voor dieren. Ze worden weggehaald uit hun bekende omgeving en worden in een overvolle ruimte gehouden. Dieren die gewend zijn in een bepaalde groep te leven worden van elkaar gescheiden en gemengd met dieren die ze niet kennen, wat kan leiden tot stress en agressie.<sup>66</sup> De meeste bedreigingen bij diertransport zijn voor alle diersoorten gelijk en bestaan uit slechte ventilatie, te weinig ruimte, gebrek aan voer en water, incorrect behandelen bij in- en uitladen, slechte conditie van dieren voorafgaand aan transport en in contact komen met ziekteverwekkende bacteriën voor en tijdens het transport.<sup>67</sup> Het transport van dieren kan dan ook leiden tot uitputting, uitdroging, stress, verwonding, ziekte en zelfs sterfte onder de betrokken dieren. Dit met name naar mate het transport langer duurt en de omstandigheden slechter zijn.

### 2.5.1 Wegtransport

De omstandigheden kunnen bij lange afstandstransport van vee over de weg zeer slecht zijn. Tijdens de lange reizen krijgen de dieren niets te eten of te drinken, omdat ze er niet goed bij kunnen of omdat de chauffeur niet stopt om het te verstrekken. De wettelijk voorgeschreven rij- en rusttijden worden regelmatig overtreden. Een reis kan soms wel 50 uur duren. Vooral tijdens de verre reizen naar Oost- en Zuid-Europa, waar het zomers erg heet is, hebben de dieren het in de volle veewagens vaak zwaar te verduren en zijn ze aan het eind van de reis dikwijls volkomen uitgeput en uitgedroogd. Het kan ook voorkomen dat dieren de reis niet overleven. Uit een rapport van de Europese Commissie uit 2011 blijkt dat het te vol laden van veewagens, het transporteren van zieke of gewonde dieren, het gebruik van vervoermiddelen met een te laag plafond voor de dieren, tekort aan drinkwater en overschrijding van de maximaal verantwoorde reisduur regelmatig voorkomen.<sup>68</sup>

Naast deze veel voorkomende schendingen van dierenwelzijn vinden er soms ernstige incidenten plaats. In 2012 bleek uit beelden dat fokzeugen op een verzamelplaats in Noord-Brabant stierven vanwege de hitte tijdens het transport naar het slachthuis.<sup>69</sup> Varkens vinden temperaturen van 25°C al onaangenaam en hebben hier fysiek al snel last van (hittestress). Oudere zeugen verkeren vaak in slechte conditie en zouden eigenlijk alleen over korte afstanden getransporteerd mogen worden.<sup>70</sup>

### 2.5.2 Zeetransport

De Australische overzeese export van vee naar Azië en het Midden-Oosten komt regelmatig in opspraak. De schapen worden vervoerd in schepen die soms wel 100.000 dieren per keer vervoeren. De reis kan twee tot drie weken duren. In 2011 overleden in totaal 19.212 Australische schapen aan boord van een transportschip, meldt RSPCA. Veelvoorkomende doodsoorzaken zijn: stress door hitte, voedseltekort, ziektes en verwondingen.<sup>71</sup> Dit wordt bevestigd door een Australische veearts die op 57 transporten aanwezig was.<sup>72</sup> Het Australische ministerie van landbouw houdt de sterftcijfers van de vee-export bij. In Tabel 9 is te zien hoeveel dieren er sterven gedurende de export over zee vanuit Australië.

**Tabel 9 Sterftecijfer export over zee Australië (2012)**

	<b>Runderen</b>	<b>Schapen</b>
Aantal veetransporten	192	39
Aantal dieren geëxporteerd	626.504	2.199.999
Sterftegevallen	681	19.407
Gemiddeld sterftecijfer	0,11%	0,88%
Sterftecijfer per veetransport	3,5	497,6
Gemiddeld aantal dieren per veetransport	3263	56.410

DAFF, "Livestock mortalities for exports by sea", *Website Australian Governmental Department of Agriculture Fisheries and Forestry (www.daff.gov.au/)*, bezocht in mei 2013.

Ook bij schepen komen ernstige incidenten voor tijdens de reis. In 2012 werd een schip (*Al Shuwaikh*) van het Australische bedrijf Emanuel Exports met 50.000 schapen aan boord geplaagd door vertraging. Door dergelijke vertragingen veroorzaakt door de autoriteiten van het importerende land blijven de schapen langer aan boord dan noodzakelijk is. De hoge temperatuur en luchtvochtigheid eisen hun tol: er gaan meer schapen dan normaal dood door uitputting en verstikking.<sup>73</sup> Maar ook op andere routes worden incidenten gemeld. In december 2009 verdronken tijdens een transport van Uruguay naar Syrië ruim 17.000 runderen en 10.500 schapen toen het schip kapseisde in een storm bij de kust van Tripoli. In maart 2012 stierven zo'n 2.000 runderen op het schip *Gracia del Mar* terwijl ze op weg waren van Brazilië naar Egypte.<sup>74</sup>

Ten slotte trekken dierenbeschermers in Australië zich het lot aan van het Australische vee in verband met de landen waar ze naar toe worden getransporteerd. In 2011 was het gedurende 6 maanden verboden om levende runderen vanuit Australië te exporteren naar Indonesië vanwege bezorgdheid over het dierenwelzijn in de slachthuizen in Indonesië.<sup>75</sup> In mei 2013 was er een schandaal wegens het mishandelen van Australische geiten en runderen die in Maleisië werden geïmporteerd.<sup>76</sup> In dezelfde maand besloten Australische exporteurs van runderen om geen levend vee meer naar Egypte te sturen, omdat het Australische vee in Egyptische slachterijen werd mishandeld.<sup>77</sup>

### 2.5.3 Verspreiding van ziektes

Veetransport vormt ook een groot risico voor de verspreiding van besmettelijke dierziekten en dit geldt nog meer bij internationale transporten. Vanwege de toegenomen omvang van de internationale veehandel is de kwetsbaarheid van de veehouderij- en handelssector toegenomen. De gezondheid van dieren is nauw verbonden met de gezondheid van de mens. Ziektes als de Varkenspest, BSE, MKZ, Salmonella en Vogelgriep kunnen bedreigingen vormen voor de menselijke gezondheid en kunnen de economie sterk schaden. De uitbraak van ziektes als BSE, de vogel- en de varkenspest hebben daarnaast grote economische en sociale gevolgen gehad voor de veehouders en de maatschappijen waarin deze uitbraken plaatsvonden.<sup>78</sup>

## 2.6 (Inter)nationale standaarden en initiatieven voor veetransport

### 2.6.1 Five Freedoms

Het onderwerp dierenwelzijn heeft de afgelopen jaren steeds meer aandacht gekregen. Mensen kijken kritischer naar de herkomst van hun voedsel en verwachten dat dieren die worden gehouden voor dierlijke producten een acceptabel leven hebben gehad. Dierenwelzijn is de kwaliteit van het leven van dieren zoals die door het dier zelf wordt ervaren. Wanneer een dier de door hem gewenste toestand en behoeften niet op peil kan houden ontstaat er stress, dat op den duur zelfs kan resulteren in afwijkend gedrag en gezondheidsproblemen. Dierenwelzijn is lastig te meten omdat dieren niet in staat zijn zelf aan te geven wanneer hun welzijn wordt bedreigd.

De [Five Freedoms](#) worden vaak als “uitgangspunt genomen voor het opstellen van standaarden voor dierenwelzijn. Dit concept is ontstaan uit het Brambell Report dat in 1965 in Groot-Brittannië verscheen en het daarop volgende verzoek van de Britse minister van Landbouw aan de Farm Animal Welfare Council (FAWC) om de *Welfare Codes* voor runderen, varkens, kippen en kalkoenen te herzien. Het heeft tenslotte de volgende lijst met vijf vrijheden opgeleverd die kunnen worden toegepast op alle dieren.

Een dier moet vrij zijn:

1. Van honger, dorst en onjuiste voeding;  
*Door directe toegang tot vers water te bieden en goed voedsel om gezond en sterk te blijven.*
2. Van thermaal en fysiek ongerief;  
*Door een passende omgeving te bieden, inclusief schuilgelegenheid en een comfortabele rustplaats.*
3. Van pijn, verwondingen en ziektes;  
*Door dit te voorkomen of snel te diagnosticeren en te behandelen.*
4. Van angst en chronische stress;  
*Door omstandigheden die lijden en stress veroorzaken te vermijden.*
5. Om het natuurlijke (soorteigen) gedrag te vertonen;  
*Door voldoende ruimte, voldoende en juiste voorzieningen en gezelschap van soortgenoten te verstrekken.*

In Nederland gaat de overheid sinds 1981 uit van de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier.<sup>79</sup> Dat wil zeggen dat het dier een eigen, intrinsieke waarde heeft, los van eventuele menselijke belangen, dat met die eigen waarde rekening moet worden gehouden en dat een inbreuk op het dier afgewogen moeten worden tegen de vragen of hiervoor een zwaarwegend belang is, of er alternatieven zijn waardoor de inbreuk achterwege kan blijven, en of de nadelige gevolgen van een inbreuk voor het dier zo beperkt mogelijk kan worden gehouden.

Dit fundamentele uitgangspunt is ook vastgelegd in het EU Verdrag - voor het eerst bij het Verdrag van Amsterdam (1997) en thans in het Verdrag van Lissabon (2007). Op grond van dit uitgangspunt bepleiten dierenbeschermingsorganisaties maatregelen om het welzijn van dieren te beschermen.



### 2.6.2 Terrestrial Animal Health Code

Op mondiaal niveau is er een Terrestrial Animal Health Code (TAHC) opgesteld door de World Organisation for Animal Health (OIE). Deze organisatie wordt erkend door de Wereld Handels Organisatie (WHO) en heeft in de TAHC twee hoofdstukken geschreven over het vervoer van vee over land en over zee.<sup>80</sup> Beide hoofdstukken geven een leidraad aan vervoerders, zonder op de details in te gaan. Zo wordt er gesteld dat de vervoerstijd tot een minimum beperkt moet worden, maar wordt er niet aangegeven wat dat precies inhoudt. Andere aandachtspunten zijn:<sup>81</sup>

- vervoerders moeten de gedragspatronen van dieren kennen en hier rekening mee houden bij het inrichten en uitvoeren van de transporten;
- vervoersmiddelen moeten zo min mogelijk aanleiding geven tot stress bij de vervoerde dieren;
- het moet duidelijk zijn wie/welk bedrijf er gedurende welke fase van het veetransport verantwoordelijk is voor de gezondheid van de dieren;
- reisplanning;
- rust, voedsel en water zijn belangrijk voor het vee;
- het vee moet tijdens de reis in de gaten gehouden worden;
- veeziektes moeten voorkomen worden;
- er moet een noodplan opgesteld zijn;
- de documentatie moet in orde zijn;
- bij het verzamelen en in/uitladen van dieren moet er rekening worden gehouden met de gezondheid van de dieren.

### 2.6.3 EU-regelgeving dierenwelzijn

In Europa zijn door de Raad van Europa (een overlegplatform van 47 landen op het Europese continent, niet te verwarren met de Europese Unie die 27 lidstaten telt) diverse verdragen aangenomen voor de bescherming van landbouwhuisdieren. In de European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (in 1976 aangenomen en voor het laatst gewijzigd in 1992 gewijzigd) zijn minimumaanbevelingen voor de veehouderij op het gebied van dierenwelzijn opgenomen. Daarnaast zijn er verdragen over transport (in 1968 aangenomen en in 2003 gewijzigd) en over de slacht. Deze verdragen zijn verder uitgewerkt in aanbevelingen voor bepaalde diersoorten. De verdragen en aanbevelingen van de Raad van Europa hebben geen bindende werking. Het is aan de lidstaten van de Raad van Europa om deze in bindende nationale wetgeving om te zetten.

De Europese Unie heeft voor de lidstaten in haar samenwerkingsverband wetgeving opgesteld ter bescherming van dieren. Deels werkt deze wetgeving rechtstreeks in de hele EU, deels zijn de lidstaten verplicht dit in nationale wetgeving op te nemen. Voor alle landbouwhuisdieren geldt de algemene dierenwelzijn richtlijn (98/58EG), inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren van kracht. Deze richtlijn is gebaseerd op de eerder genoemde vijf vrijheden. In deze richtlijn wordt in algemene bepaling gesteld dat: *“de eigenaar of houder alle passende maatregelen moet treffen om het welzijn van zijn dieren te verzekeren, moet waarborgen dat die dieren niet onnodig aan pijn of leed worden blootgesteld en dat hen geen onnodig letsel wordt toegebracht.”*<sup>82</sup>

De richtlijn benoemt de welzijnsmaatregelen die genomen moeten worden om bovenstaande te waarborgen. Dit betreffen maatregelen op het gebied van bewegingsvrijheid, gebouwen en behuizing, apparatuur, voeding en water, verminkingen en fokmethoden. Maar de richtlijn geeft geen invulling aan de te nemen maatregelen.



Daarnaast heeft de EU voor enkele diercategorieën gehouden in de veehouderij specifieke richtlijnen opgesteld met concrete voorschriften ter bescherming van dierenwelzijn en die door de lidstaten in nationale wetgeving moeten worden omgezet. Er zijn EU richtlijnen voor vleeskalveren (EG Nr. 629/1991 en EC Besluit 24-2-1997), legkippen (EG Nr. 74/1999), varkens (EG Nr. 120/2008) en vleeskuikens (EG Nr. 43/2007). Ten slotte kent de EU specifieke, direct in de hele EU geldende verordeningen voor de bescherming van dieren tijdens transport (EG Nr. 1/2005) en tijdens de slacht (EG Nr. 1099/2009) met hierin concrete voorschriften.

Op 19 januari 2012 keurde de Europese Commissie een nieuwe strategie voor de periode 2012-2015 goed.<sup>83</sup> Deze strategie kent een tweeledige aanpak:<sup>84</sup>

- het opstellen van een breed wetsvoorstel voor dierenwelzijn
- het versterken en optimaliseren van bestaande acties van de Commissie, zoals betere naleving van wettelijke voorschriften, betere voorlichting voor consumenten en onderzoek naar knelpunten rond dierenwelzijn

Op 6 mei 2013 heeft de Europese Commissie bovendien een voorstel gepresenteerd om de huidige wetgeving voor diergezondheid te moderniseren.<sup>85</sup>

#### 2.6.4 EU-wetgeving vervoer dieren

Er bestaat ook specifieke wet- en regelgeving omtrent het vervoer van dieren. De eerste EU-wetgeving inzake veetransport stamt al vanaf 1964. Thans geldt binnen de EU sinds 2005 Verordening nr. 1/2005 inzake de bescherming van dieren tijdens vervoer en daarmee samenhangende activiteiten. Verordening 1/2005 is in de plaats gekomen van een eerdere EU richtlijn. De Verordening heeft tot doel te voorkomen dat dieren letsel oplopen en onnodig lijden.<sup>86</sup> De verordening is alleen van toepassing op gewervelde dieren die in de Europese Unie om commerciële redenen worden vervoerd, over de weg, het spoor, het water of door de luchten stelt als voornaamste eisen:<sup>87</sup>

- Transporteurs moeten een vergunning hebben voor kort (tot 8 uur) of lang transport (langer dan 8 uur).
- Exportverzamelplaatsen moeten een vergunning hebben.
- De chauffeur/vervoerder/begeleider moet in het bezit zijn van een bewijs van scholing voor transport van dieren.
- Transportmiddelen mogen de dieren geen letsel berokkenen, moeten de dieren tegen diverse weersomstandigheden beschermen en moeten makkelijk te reinigen en ontsmetten zijn. Wagens die gebruikt worden voor transporten langer dan 8 uur moeten aan extra eisen voldoen (zie hieronder) en moeten worden gekeurd.
- Te jonge, zieke, gewonde dieren en dieren in de laatste 10% van hun dracht mogen niet worden vervoerd.
- Dieren van verschillende leeftijd, grootte, geslachtsrijpheid en met of zonder hoorns moeten gescheiden van elkaar vervoerd worden, tenzij ze in dezelfde groep hebben geleefd of het een moederdier met haar jongen betreft.
- Er gelden minimum oppervlaktes en minimum stahoogtes per diercategorie.
- Voor transporten per schip, trein of vliegtuig zijn er extra eisen ten aanzien van constructie- en uitrusting en voedsel- en watervoorziening.

Voor lange afstandstransporten (dat zijn transporten langer dan 8 uur) zijn er extra eisen opgesteld:<sup>88</sup>

- De wagens moeten aan extra eisen voldoen, zoals een licht gekleurd en goed geïsoleerd dak, strooisel passend voor de diersoort, voer en drinkvoorzieningen passend voor de diersoort, temperatuurregistratie in de dierverblijfruimtes gemonitord vanuit de bestuurscabine en tussenschotten voor het opdelen van de dieren in groepen.
- Exporten en transporten langer dan 8 uur moeten een gezondheidsverklaring van een overheidsdierenarts hebben die tevens bij vertrek op alle welzijnsaspecten toeziet.
- Van elk transport moet een reisverslag bijgehouden worden en na afloop aan de autoriteit die vergunning voor het transport heeft gegeven ingevuld en ondertekend teruggestuurd worden.
- De wagens moeten voorzien zijn van een satelliet navigatiesysteem (GPS) waarmee de rij- en rusttijden, de temperatuur aan boord bij de dieren en het openen en sluiten van kleppen en deuren waar dieren doorheen kunnen worden geregistreerd voor evt. controle.
- Niet gespeende kalveren (ouder dan 14 dagen), lammeren, geitjes, veulens en biggen (zwaarder dan 10 kg), mogen 9 uur reizen en moeten dan op z'n minst 1 uur rusten op de wagen met water en zo nodig voer. Na de rustperiode mogen ze voor nog eens 9 uur vervoerd worden. Daarna moeten ze uitgeladen worden op één van de speciale halteplaatsen in Europa om gedrenkt en gevoederd te worden en 24 uur te rusten. Vervolgens mag de reiscyclus weer opnieuw beginnen;
- Varkens mogen voor maximaal 24 uur vervoerd worden. Gedurende het transport moeten ze voortdurend toegang tot water hebben. Daarna moeten ze uitgeladen worden op één van de speciale halteplaatsen in Europa om gedrenkt en gevoederd te worden en 24 uur te rusten. Vervolgens mag de reiscyclus weer opnieuw beginnen;
- kalveren, volwassen runderen, schapen en geiten moeten na 14 uur reizen een rustperiode op de veewagen krijgen die minstens genoeg is om te drinken en zo nodig te eten. Na die rustperiode mogen ze nogmaals 14 uur vervoerd worden. Daarna moeten ze uitgeladen worden op één van de speciale halteplaatsen in Europa om gedrenkt en gevoederd te worden en 24 uur te rusten. Vervolgens mag de reiscyclus weer opnieuw beginnen;
- Paarden mogen voor maximaal 24 uur vervoerd worden. Gedurende het transport moeten ze elke 8 uur water en zo nodig voer krijgen. Daarna moeten ze uitgeladen worden op één van de speciale halteplaatsen in Europa om gedrenkt en gevoederd te worden en 24 uur te rusten. Vervolgens mag de reiscyclus weer opnieuw beginnen. De nieuwe EU-verordening bepaalt dat paarden in individuele standen vervoerd moeten worden (uitgezonderd een merrie met haar veulen, die in hetzelfde compartiment vervoerd mogen worden);
- Er is geen maximum reistijd gesteld voor pluimvee, wel moeten ze op reizen langer dan 12 uur geschikt water en voer krijgen;
- Honden en katten die voor commerciële doelen worden vervoerd, mogen voor onbeperkte duur reizen, zolang ze maar elke 24 uur gevoerd worden, elke 8 uur water krijgen, en minstens 8 weken oud zijn.
- Lange afstandstransporten mogen onder bepaalde omstandigheden verlengd worden met 2 uur, bijvoorbeeld als de veewagen bijna bij de eindbestemming is of als men onderweg in een file geraakt. Na elke lange reis moeten de dieren uitgeladen, gevoederd, en gedrenkt worden, en 24 uur rusten, voordat er eventueel verder gereisd mag worden.

Sinds 2005 verleent de Europese Unie geen subsidies meer voor het transporteren van slachtrunderen naar niet-EU landen (het betrof met name export naar Noord-Afrika en het Midden-oosten). Het is wel mogelijk om subsidies te ontvangen voor het transporteren van fokrunderen naar landen buiten de EU. Eurogroup for Animals, de koepelorganisatie voor Europese dierenbeschermingorganisaties, strijdt voor een algeheel verbod op Europese subsidies voor transport van levend vee naar landen buiten de EU. In maart 2013 besloot het Europese Parlement echter dat de mogelijkheid om dergelijke subsidies te verlenen blijft bestaan.<sup>89</sup>

Uit een rapport van de Europese Commissie uit 2011 blijkt dat het overbeladen van veewagens, het transporteren van zieke of gewonde dieren, het gebruik van vervoermiddelen met compartimenten die te laag zijn voor de dieren, tekort aan drinkwater en overschrijding van de maximaal toegestane reisduur regelmatig voorkomen bij veetransport in Europa. Handhaving van wet- en regelgeving voor veetransport wordt onder andere bemoeilijkt door het internationale karakter van de transporten. In het onderzoek is daarom geconcludeerd: “De handhaving van de verordening blijft een grote uitdaging, gedeeltelijk wegens de verschillen in de interpretatie van de eisen en wegens het gebrek aan controles door de lidstaten. Bovendien is de kwaliteit van de door de lidstaten bij de Commissie ingediende controlegegevens vaak ontoereikend om een duidelijke analyse van de situatie te geven en om planning van specifieke corrigerende maatregelen op Europees niveau mogelijk te maken”.<sup>90</sup> De handhavingsproblemen worden nog groter wanneer de veetransporten de buitengrenzen van de EU willen passeren. Het komt regelmatig voor dat trucks met vee uren tot dagen vaststaan aan de Bulgaars (EU)-Turkse grens.<sup>91</sup>

Eyes on Animals en de World Society for the Protection of Animals (WSPA) brachten 5 mei 2011 gezamenlijk het rapport “*Weaknesses in the animal-transport monetary sanctions*” uit, waarin van zeven EU-lidstaten het boetesysteem voor overtredingen van de veetransportregels wordt geanalyseerd. Hierin wordt geconcludeerd dat de kans als veetransporteur aangehouden te worden voor overtredingen klein is en dat in de meeste van de onderzochte lidstaten de boete lager is dan de kosten van naleving van de regels. In de meeste van de onderzochte lidstaten kan de boete ook niet direct worden geïnd en is het vervolgens moeilijk tot onmogelijk om deze bij buitenlandse transporteurs later alsnog te innen.<sup>92</sup>

De organisatie Compassion in World Farming (CIWF) deed in 2011 enkele aanbevelingen om de handhaving te verbeteren. Zij verwachten van EU-lidstaten dat ze de volgende stappen op weg naar betere handhaving nemen:<sup>93</sup>

- Beter controleren van het logboek van de reis. Dit houdt onder andere in dat onrealistische schattingen van de reistijd niet geaccepteerd worden.
- Tijdens het laden en gedurende de reis moeten er regelmatig controles worden uitgevoerd.
- Lidstaten moeten effectiever samenwerken. Zogenaamde vertrek- en doellanden dienen elkaar op de hoogte te stellen van overtredingen en misstanden.
- Betere controle op de gezondheid van dieren om vervoeren van verzwakte dieren tegen te gaan.
- De satellietnavigatie-gegevens dienen in ‘real-time’ beschikbaar te zijn voor de autoriteiten. Momenteel zijn de gegevens alleen achteraf op oproep verkrijgbaar. Dit maakt het moeilijk voor de autoriteiten om direct in te grijpen.

### 2.6.5 Nederlandse regelgeving

Nederland heeft de Europese wetgeving nationaal doorgevoerd. Deze is deels verder uitgewerkt en aangevuld in de volgende Nederlandse wetten:

- **Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren**  
Dit is een wet uit 1992 die betrekking heeft op de bescherming van dieren. De wet stelt onder andere dat men dieren geen pijn of letsel mag toebrengen, dat de gezondheid en het welzijn van dieren niet benadeeld mag worden, dat men aan hulpbehoevende dieren zorg moet verlenen en dat men dieren de nodige verzorging niet mag onthouden. In deze wet staat dat het verboden is te handelen in strijd met EG-verordening 1/2005.<sup>94</sup>

- **Wet Dieren**

De Wet Dieren, sinds januari 2013 van kracht, is een zogenaamde raamwet waarin de volgende wetten worden gebundeld: Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, Diergeneesmiddelenwet, Wet op de dierenbescherming, Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde 1990, Kaderwet diervoeders. Met de wet worden vereenvoudigingen, verbeteringen en vernieuwingen doorgevoerd, waaronder: invoering van één handhavingssysteem en één vergunningensysteem en snellere en slagvaardiger uitvoering of implementatie van Europese regelgeving.<sup>95</sup>

- **Regeling Dierenvervoer**

De Regeling Dierenvervoer 2007 dient ter implementatie van de EG-Verordening 1/2005 inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer en daarmee samenhangende activiteiten (artikelen 3 t/m 9 en 12).<sup>96</sup>

- **Beleidsregels Dierenwelzijn 2009**

Hierin staan onder meer de te nemen maatregelen en de hoogte van de dwangsommen in geval van overtredingen bij diertransporten.<sup>97</sup>

Het meest recente regeringsbeleid voor het bevorderen van dierenwelzijn staat in de nota *Dierenwelzijn en diergezondheid* van het kabinet-Rutte/Verhagen. Een van de negen speerpunten daarin is 'Verbeteren van transport van dieren'. Om dierenwelzijn en diergezondheid te bevorderen wil het ministerie van Economische Zaken de naleving van dierenwelzijnsregelgeving verbeteren en het dierenwelzijn op de bedrijven monitoren. Daartoe is in 2012 €41 miljoen gereserveerd en voor verbetering van stallen en maatregelen bij veetransport nog eens €15 miljoen. In het regeerakkoord van 2012 heeft het kabinet-Rutte/Asscher aangegeven dat dierenwelzijn verder wordt verankerd in de intensieve veehouderij, met als uitgangspunt het rapport van commissie-Van Doorn over verduurzaming van de gangbare veehouderij. De voor dierenwelzijn verantwoordelijke staatssecretaris van Economische Zaken heeft aangekondigd midden 2013, voor het zomerreces van de Tweede Kamer, met een beleidsbrief Dierenwelzijn te komen, waarin de ambities voor dierenwelzijn zoals vermeld in het Regeerakkoord zijn uitgewerkt.<sup>98</sup> Behalve een brief over ingrepen bij pluimvee is er nog geen beleidsbrief verstuurd.

De Tweede Kamer heeft zich in januari in 2013 uitgesproken dat het een einde wil maken aan lange afstandstransporten van vee. Een Kamermeerderheid schaarde zich achter de motie van Marianne Thieme die het kabinet vroeg de mogelijkheden te onderzoeken voor het beperken van de duur van diertransporten die vanuit Nederland vertrekken. Ook moet het kabinet bekijken of de duur van diertransporten in Nederland zelf kan worden ingeperkt.<sup>99</sup> Het is niet de eerste keer dat de Tweede Kamer een dergelijke uitspraak doet. En ook het Europees Parlement heeft zich in het verleden al diverse malen voor uitgesproken om veetransport, in het bijzonder het transport van slachtvee, aan een maximum tijdslimiet te binden. Opeenvolgende Nederlandse Kabinetten hebben er bij de EU op aangedrongen met een tijdslimiet te komen. Tot nu toe tevergeefs omdat er onder de EU lidstaten hiervoor geen meerderheid is te vinden.<sup>100</sup>

In Nederland controleert de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA) of bedrijven zich aan de wet houden. De NVWA heeft instructies opgesteld over hoe de wetten geïnterpreteerd dienen te worden en voert controles op de weg en bij slachthuizen uit. De NVWA legde in 2011 177 boetes op aan veetransporteurs omdat ze de welzijnsregels overtraden. Dat is een sterke toename ten opzichte van het jaar ervoor (101 boetes).<sup>101</sup> Door geldgebrek wordt echter minder dan 0,5% van de transporten gecontroleerd.<sup>102</sup>

Sinds 2011 zet de NVWA meer in op horizontaal toezicht. De bedrijven binnen de sector hebben een eigen verantwoordelijkheid in het naleven van regelgeving en moeten dus voor een belangrijk deel zelf toezicht houden. De minister wil daarmee de toezichtlast verminderen, mede in verband met de noodzaak tot bezuinigingen. Volgens de NVWA is het draagvlak voor zelfregulering in de sector gering en lijkt horizontaal toezicht op basis van ervaringen uit het verleden niet goed te functioneren. De Algemene Rekenkamer concludeert dat horizontaal toezicht deels een aanvulling kan zijn op, maar nooit een gehele vervanging kan zijn van verticaal toezicht.<sup>103</sup>

De Nederlandse overheid slaagt er dus niet in om wet- en regelgeving voor dierenwelzijn te handhaven. De Algemene Rekenkamer heeft in de periode juni 2011 tot oktober 2012 de maatregelen onderzocht die de ministeries van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (ELI) en van Infrastructuur en Milieu (IenM) nemen om de intensieve veehouderij te verduurzamen. In het in mei 2013 uitgekomen rapport trekt de Algemene Rekenkamer een aantal harde conclusies:<sup>104</sup>

- Er is sinds 2008 geringe voortgang geboekt wat betreft het bevorderen van dierenwelzijn en de naleving van dierenwelzijnsbesluiten; en
- de invoering van strengere eisen voor dierenwelzijn worden vaak uitgesteld vanwege (bedrijfs)economische overwegingen in de intensieve veehouderij.

De Algemene Rekenkamer beveelt de minister aan ervoor te zorgen dat de “sector de dierenwelzijnsregels voldoende naleeft door duidelijke afspraken over minimale kwaliteitseisen voor het toezicht te maken met private organisaties die horizontaal toezicht uitvoeren en met de NVWA over de consequente controle hierop.”<sup>105</sup>

### 2.6.6 Quality system Livestock Logistics (QLL)

De vleesverwerkende en verhandelende industrie is gebaat bij een verantwoorde bedrijfsvoering, een goed imago en dus bij het voorkomen van misstanden ten aanzien van dierenwelzijn. Doordat de handhaving door autoriteiten niet altijd voldoende is en de NVWA voor een groot deel inzet op horizontaal toezicht (waarbij bedrijven worden gevraagd aan te tonen dat ze de regels naleven), speelt de sector zelf een heel grote rol in de handhaving van dierenwelzijnsrichtlijnen.

In Nederland is op 1 januari 2011 het zelfregulerend en zelf controlerend kwaliteitssysteem voor veetransporteurs en verzamelcentra Quality system Livestock Logistics (QLL) van start gegaan. Het bouwt voort op eerdere kwaliteitssystemen (Veetrans en Dierwaardig Vervoer). Bij dit systeem zijn alle sectorpartijen inclusief de Dierenbescherming betrokken. QLL wordt beheerd door de Stichting Kwaliteitssysteem Dierenlogistiek. Binnen het kwaliteitssysteem zijn alle belangrijke zaken die te maken hebben met transporteren en verzamelen van dieren geregeld.

QLL is opgezet om het welzijn van dieren tijdens transport te waarborgen, en de verspreiding van dierziekten via transport of het verzamelen van dieren te voorkomen. Zowel veetransportbedrijven, exporteurs, houders van verzamelcentra als vetweidebedrijven kunnen in aanmerking komen voor certificering.<sup>106</sup> Er worden eisen gesteld op het gebied van bedrijfsadministratie, personeelskwalificatie, vergunningen, kwaliteit van vervoersmiddelen, dierenwelzijn, omgang en behandeling van dieren, reinigen en ontsmetten, vervoermethoden, beladingseisen en reistijden.<sup>107</sup> De voorschriften in deze kwaliteitsstandaard gaan op sommige punten verder dan de wettelijke vereisten, maar dit is marginaal.

Een zeer belangrijk aspect is de zelfregulering en het zelf controleren van deelnemers binnen het kwaliteitssysteem. Ieder aangesloten veetransportbedrijf wordt eenmaal per jaar gecontroleerd. “Herstelcontroles vinden plaats indien tijdens de erkenningscontrole (extra controle), de jaarlijkse controle, een tussentijdse controle of een extra bestuurscontrole één of meer tekortkomingen zijn geconstateerd. Tijdens de erkenningscontrole en de jaarlijkse controle voor een transportbedrijf geldt dat per veetransportmiddel alle ritten van één maand worden gecontroleerd. Voor andere deelnemers worden de activiteiten van één maand gecontroleerd”.<sup>108</sup>

Dit kwaliteitssysteem is door de overheid goedgekeurd. Maar bij herhaalde audits van de NVWA heeft de overheid aangegeven niet tevreden te zijn over QLL.<sup>109</sup> De voor landbouw verantwoordelijke staatssecretaris Dijkema heeft besloten om de toezichtsfaciliteiten die verleend zijn aan QLL in te trekken per 1 januari 2014. De NVWA heeft opdracht gekregen om vanaf dan weer zelf de controles te doen en trekt daarvoor 20 dierenartsen aan. De bedrijven moeten de controles zelf betalen. Alleen als QLL duidelijke garanties kan geven dat alle tekortkomingen voor de genoemde datum zijn opgelost zal het besluit heroverwogen worden.<sup>110</sup>

### 2.6.7 (Keur)merken

In de Nederlandse veehouderij wordt een aantal vrijwillige keurmerken gehanteerd. Ook zijn er keteninitiatieven die op dierenwelzijn en milieu-impact letten: *Beter Leven, Keten Duurzaam Varkensvlees en Milieukeur*. Deze keteninitiatieven zijn niet specifiek gericht op het transporteren van vee, maar bevatten daarover wel bepalingen. Het Beter Leven kenmerk van de Dierenbescherming bindt transport van varkens, kalveren en runderen wel aan een maximum van 8 uur en het transport van pluimvee aan een maximum van 4 uur.<sup>111</sup> Vlees met het Beter Leven kenmerk is verkrijgbaar bij diverse supermarkten en horeca(groothandels).<sup>112</sup>

De Regeling IKB Varken is een kwaliteitssysteem van en voor de varkenssector. IKB Varken gebruikt alleen veevervoerders die erkend zijn volgens de vastgestelde voorwaarden van de kwaliteitsregeling Quality system Livestock Logistics (QLL).<sup>113</sup>

MVO Nederland geeft aan dat er “steeds vaker gewerkt [wordt] met Comfort Class vrachtwagens, waarbij het klimaat gecontroleerd wordt en de chauffeur via een camera het gedrag van de dieren kan volgen”. Deze veewagens zijn volledig gesloten en klimaatgestuurd, zodat in de wagen een constant klimaat kan worden gehandhaafd ongeacht het weer.<sup>114</sup>

### 2.6.8 Business Benchmark on Farm Animal Welfare

Dierenwelzijn is een steeds belangrijker onderwerp voor alle bedrijven in de voeding- en landbouwsector, of het nou gaat om retailers, dienstverlenende bedrijven, producenten, verwerkers of producenten. Dit is gedreven door een reeks van factoren, waaronder regelgeving, bezorgde consumenten, vragen van klanten, en het merk en de marktkansen voor bedrijven die hogere standaarden voor dierenwelzijn hanteren. Financiële instellingen investeren in al deze verschillende bedrijven waardoor dierenwelzijn voor hen een steeds terugkerend onderwerp is.

Compassion in World Farming (CIWF) en World Society for the Protection of Animals (WSPA) hebben de Business Benchmark on Animal Welfare (BBFAW) opgesteld om de prestaties van een aantal grote bedrijven in de voeding- en landbouwsector op het gebied van dierenwelzijn te kunnen vergelijken. Volgens hen kunnen investeerders hun invloed in deze sector gebruiken om het respecteren van dierenwelzijn te bevorderen. De rol van investeerders in de voeding- en landbouwsector wordt in de BBFAW als drieledig gezien:<sup>115</sup>

1. Zorg dragen dat alle bedrijven waarin zij investeren voldoen aan kwaliteitsstandaarden.
2. Aanmoedigen van bedrijven om managementsystemen en –processen te ontwikkelen die met de problemen in de veetransportsector rekening houden.
3. Aanmoedigen van bedrijven om zelf te rapporteren over dierenwelzijn.

## Hoofdstuk 3 Beoordeling Nederlandse bankgroepen

### 3.1 ABN Amro

#### 3.1.1 Bankinvesteringen

Uit het onderzoek naar veetransporteurs en vleesverwerkers (Hoofdstuk 2) is gebleken dat ABN Amro financiële relaties heeft met een aantal van deze bedrijven.

ABN Amro heeft aan de volgende veetransportbedrijven een vorm van krediet verleend:

- **W. Nicolay**

W. Nicolay maakt deel uit van de economische eenheid Eltee Beheer B.V.. ABN Amro heeft een groepsfinanciering versterkt aan Eltee Beheer B.V., en hiermee wordt W. Nicolay gefinancierd. De boekwaarde die door Eltee Beheer als zekerheid is gesteld ten behoeve van de financiering aan ABN Amro bedraagt € 1.050.633.<sup>116</sup>

- **Slachthuis Nijmegen**

Slachthuis Nijmegen heeft de beschikking over een rekening-courant faciliteit bij de ABN Amro Bank. Voor deze faciliteit zijn de volgende zekerheden gesteld:<sup>117</sup>

- Het recht van eerste hypotheek op het onbelaste registergoed staande en gelegen te Nijmegen aan de Havenweg, kadastraal bekend bij de gemeente Neerbosch, sectie A, nummer 2319;
- Verpanding van vorderingen;
- Verpanding van inventaris en bedrijfsuitrusting of bepaalde zaken.

ABN Amro is tevens betrokken bij vleesverwerkende bedrijven die nauw betrokken zijn bij de transport van levende dieren door Europa, hetzij via dochterbedrijven of partners. Een beschrijving van deze bedrijven wordt gegeven in Hoofdstuk 2. De volgende financiële relaties met deze bedrijven werden gevonden:

- **Vion Food Group**

In december 2010 sloot VION een vijfjarige LIBOR+450.000bps kredietfaciliteit van € 1.100 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken en herfinanciering. ABN Amro maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van €132 miljoen (schatting).<sup>118</sup>

De aandeelhouder van VION Holdings, ZLTO, geeft in het meest recent gepubliceerde jaarverslag aan per 31 december 2011 een schuld van € 7.025.216 aan ABN Amro te hebben.<sup>119</sup>

- **De Wit Slachthuis**

ABN Amro Bank heeft aan De Wit Slachthuis hypotheekleningen verstrekt met een totale omvang van € 5,6 miljoen.<sup>120</sup>

- **Marfrig Alimentos**

In juni 2011 sloot Marfrig Alimentos een vierjarige LIBOR+550.000bps kredietfaciliteit van US\$ 225 miljoen (€ 155,16 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze kredietfaciliteit wordt gebruikt voor handel gerelateerde transacties. ABN Amro maakte deel uit van het syndicaat van in totaal 6 banken voor een bedrag van US\$ 25 miljoen (€ 17,24 miljoen).<sup>121</sup>



ABN Amro kan dus in verband worden gebracht met investeringen in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer €162,6 miljoen. Het is geen volledig beeld van de investeringen van ABN Amro in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroep te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Tabel 10 geeft voor elk van de elementen de activiteiten van de bank weer en de uiteindelijke beoordeling volgens de in dit onderzoek gehanteerde methode.

**Tabel 10 Beoordeling bankinvesteringen ABN AMRO**

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Screening</i>			
1. Aandacht voor beleidsverklaring veetransporteurs over dierenwelzijn tijdens transport	ABN AMRO veronderstelt dat de wet- en regelgeving voor dierenwelzijn tijdens veetransport voldoende is en goed gehandhaafd wordt. De komst van de QLL-certificering heeft de praktijk daarbij aanzienlijk verbeterd en er zijn de afgelopen jaren weinig misstanden naar voren gekomen. Veetransporteurs wordt gevraagd naar de benodigde vergunningen en certificaten.	Geen.	Nee. Er is geen speciale aandacht voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens transport.
2. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door veetransporteurs	Zie element 1.	N.v.t.	Nee.
3. Aandacht voor beleidsverklaring vleesverwerkers over dierenwelzijn tijdens transport	Zie element 1 voor wat betreft het verbeteren van dierenwelzijn tijdens transport. Aangaande het verminderen van de transporten geeft ABN AMRO aan dat dit zo in het systeem van productie, handel en verwerking is verbonden dat ze geen toegevoegde waarde zien om de industrie hierover te bevragen of afspraken mee te maken.	Geen.	Nee. Er is geen speciale aandacht voor het verminderen of vervangen van veetransport.
4. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door vleesverwerkers	Zie element 3.	N.v.t.	Nee.
5. Screening is reden om van investering af te zien	De screeningscriteria van ABN AMRO zijn niet gericht op implementatie van maatregelen voor verbetering van dierenwelzijn tijdens veetransport.	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Gesprekken:</i>			
6. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Het controleren van de naleving van de wet- en regelgeving is een onderdeel van de gesprekken die relatiemanagers voeren met hun klanten.	N.v.t.	Nee. Het verder verbeteren van dierenwelzijn is echter geen onderwerp van gesprek.
7. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Zie element 6.	N.v.t.	Nee.
8. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Het controleren van de naleving van de wet- en regelgeving is een onderdeel van de gesprekken die relatiemanagers voeren met hun klanten.	N.v.t.	Nee. Het verder verbeteren van dierenwelzijn en verminderen of vervangen van vee-transport is echter geen onderwerp van gesprek.
9. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Zie element 8.	N.v.t.	Nee.
<i>Afspraken:</i>			
10. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
11. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
12. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
13. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
14. Genoemde afspraken met veetransporteurs worden vastgelegd in krediet- of dienstverleningscontracten	Nee.	N.v.t.	Nee.
15. Genoemde afspraken met vleesverwerkers worden vastgelegd in krediet- of dienstverleningscontracten	Nee.	N.v.t.	Nee.
16. Beëindiging van relatie indien met bedrijf geen afspraken te maken zijn of bedrijf zich niet aan afspraak houdt	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Toezegging</i>			
17. De bankgroep zegt toe	Nee.	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
binnen 1 jaar instrumenten in te zetten voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.			
<b>Score:</b>	<b>1 (0 van 17 elementen)</b>		

\* In deze kolom staat een korte omschrijving van de elementen. Zie voor de volledige elementen paragraaf 1.5.1.

### 3.1.2 Vermogensbeheer

Er zijn geen beleggingen door (dochterbedrijven van) ABN AMRO voor klanten geïdentificeerd. Voor de categorie vermogensbeheer zal, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief worden toegekend.

### 3.1.3 Conclusies

Tabel 11 geeft een overzicht van de scores die ABN AMRO in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 11 Scores ABN AMRO**

Categorie	Score
Bankinvesteringen	1
Vermogensbeheer	niet actief

## 3.2 Aegon

### 3.2.1 Bankinvesteringen

Er zijn geen investeringen geïdentificeerd in veetransporteurs of vleesverwerkers door Aegon Bank. Voor de categorie bankinvesteringen is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief toegekend.

### 3.2.2 Vermogensbeheer

Dochterbedrijven van Aegon hebben investeringen gedaan in internationaal opererende en beursgenoteerde veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven. Tabel 12 laat zien hoeveel aandelen van deze bedrijven door de beleggers van Aegon worden beheerd namens particuliere en institutionele beleggers. Voor elke investering is ook aangegeven wat de marktwaarde van de aandelen op de genoemde rapportagedatum was, en welk percentage de aandelen uitmaken van het totaal aantal uitstaande aandelen van het bedrijf.

**Tabel 12 Aegon: Beheer van aandelen en obligaties van bedrijven**

Bedrijf	Land	Dochter	Land	# aandelen	Waarde (€ mln)	% alle aandelen	Datum
JBS	Brazilië	Aegon Investment Management	Nederland	259.306	0,72	0,00	28-02-2013
Hormel Foods	Verenigde Staten	Aegon Investment Management	Nederland	67,457	1,92	0,03	28-02-2013
Toll Holdings	Australië	Aegon Investment Management	Nederland	323,960	1,56	0,05	28-02-2013
<b>Totaal investeringen</b>					<b>4,20</b>		

Aegon kan dus in verband worden gebracht met investeringen in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer €4,20 miljoen. Het is geen volledig beeld van de investeringen van Aegon in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroep te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Tabel 13 geeft voor elk van de elementen de activiteiten van de bank weer en de uiteindelijke beoordeling volgens de in dit onderzoek gehanteerde methode.

**Tabel 13 Beoordeling vermogensbeheer Aegon**

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Screening</i>			
1. Aandacht voor beleidsverklaring veetransporteurs over dierenwelzijn tijdens transport	Aegon heeft geen actieve investeringen in deze bedrijven. De in dit rapport genoemde beleggingen betreffen passieve indexbelangen. Bij passieve beleggingen, waarvan hier sprake is, screent Aegon de bedrijven met behulp van een database. De bedrijven waarin Aegon belegt worden beoordeeld op de naleving van zijn beleid. Het onderwerp dierenwelzijn is hierin ook opgenomen mits relevant voor het bedrijf, maar gaat niet zover dat er ook nadrukkelijk naar beleid op veetransport wordt gekeken.	Nee.	Nee.
2. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door veetransporteurs	Zie element 1.	N.v.t.	Nee. De screening is vooral gericht op beleid voor dierenwelzijn.
3. Aandacht voor beleidsverklaring vleesverwerkers over dierenwelzijn tijdens transport	De screening die is beschreven bij element 1 wordt bij alle bedrijven toegepast dus ook op vleesverwerkende bedrijven. Voor twee van de bedrijven	Nee.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	<p>waarin Aegon investeert bleek informatie over dierenwelzijn te zijn opgenomen in de database omdat deze bedrijven opereren in de intensieve veehouderij. De database vermeldt dat JBS en Hormel Foods beleid hebben voor dierenwelzijn, maar niet of dit ook gaat over veetransport. Volgens de database zijn er geen ernstige <i>controverses</i> met betrekking tot dierenwelzijn bekend bij deze bedrijven.</p>		
4. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door vleesverwerkers	Zie element 3.	N.v.t.	Nee. De screening is vooral gericht op beleid voor dierenwelzijn.
5. Screening is reden om van investering af te zien	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Gesprekken:</i>			
6. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Alleen indien de uitkomsten uit de screening aanleiding geeft om met een bedrijf te gaan praten over MVO-gerelateerde onderwerpen zal Aegon met bedrijven engagen. Indien er engagement plaats vindt, zullen de uit de screening gebleken problemen worden besproken met het bedrijf. Aegon heeft tot nu toe nog geen gesprekken gevoerd met veetransporteurs over het verbeteren van dierenwelzijn omdat daar geen aanleiding toe is.	N.v.t.	Nee.
7. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Zie element 6.	N.v.t.	Nee.
8. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Zie element 6. Aegon heeft tot nu toe nog geen gesprekken gevoerd met vleesverwerkers over het verder verbeteren van dierenwelzijn tijdens transport en over het verminderen of vervangen van veetransport.	N.v.t.	Nee.
9. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Zie element 8.	N.v.t.	Nee.
<i>Afspraken:</i>			

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
10. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
11. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
12. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
13. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
14. Beëindiging van relatie indien met bedrijf geen afspraken te maken zijn of bedrijf zich niet aan afspraak houdt	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Toezegging</i>			
15. De bankgroep zegt toe binnen 1 jaar instrumenten in te zetten voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.	Nee.	N.v.t.	Nee.
<b>Score:</b>	<b>1 (0 van 15 elementen)</b>		

\* In deze kolom staat een korte omschrijving van de elementen. Zie voor de volledige elementen paragraaf 1.5.1.

### 3.2.3 Conclusies

Tabel 14 geeft een overzicht van de scores die Aegon in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 14 Scores Aegon**

Categorie	Score
Bankinvesteringen	niet actief
Vermogensbeheer	1

### 3.3 ASN Bank

#### 3.3.1 Bankinvesteringen

Er zijn geen investeringen geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport door ASN Bank. Voor de categorie bankinvesteringen is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief toegekend.

ASN Bank heeft gevraagd daarbij te vermelden dat de milieu- en dierenwelzijnsproblemen in de intensieve veehouderij voor ASN Bank een reden zijn om niet in bedrijven te investeren die hierbij betrokken zijn. In de *Bijzondere beleggingscriteria* staat dat “ondernemingen actief in de exploitatie van dieronvriendelijke bio-industrie; en ondernemingen die als toeleverancier zich richten op het ontwikkelen en instandhouden van dieronvriendelijke bio-industrie” zijn uitgesloten van investeringen.

#### 3.3.2 Vermogensbeheer

Van ASN Bank's dochterbedrijf ASN Vermogensbeheer zijn geen beleggingen geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport. Voor de categorie vermogensbeheer is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief toegekend.

#### 3.3.3 Conclusies

Tabel 15 geeft een overzicht van de scores die ASN Bank in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 15 Scores ASN Bank**

Categorie	Score
<i>Bankinvesteringen</i>	niet actief
<i>Vermogensbeheer</i>	niet actief

### 3.4 Delta Lloyd

#### 3.4.1 Bankinvesteringen

Er zijn geen investeringen geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport door Delta Lloyd. Voor de categorie bankinvesteringen is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief toegekend.

#### 3.4.2 Vermogensbeheer

Er zijn geen beleggingen in het kader van vermogensbeheer voor derden van Delta Lloyd geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport. Voor de categorie vermogensbeheer is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief toegekend.

#### 3.4.3 Conclusies

Tabel 16 geeft een overzicht van de scores die Delta Lloyd in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 16 Scores Delta Lloyd**

Categorie	Score
Bankinvesteringen	niet actief
Vermogensbeheer	niet actief

## 3.5 ING Groep

### 3.5.1 Bankinvesteringen

Uit het onderzoek naar veetransporteurs en vleesverwerkers Hoofdstuk 2 is gebleken dat ING Groep financiële relaties heeft met een aantal van deze bedrijven.

De ING heeft aan de volgende transportbedrijven een vorm van krediet verleend:

- **R van Vlastuin**

Dit bedrijf heeft een kredietfaciliteit van ING. Hiervoor zijn de volgende zekerheden verstrekt:<sup>122</sup>

- Een eerste verpanding bedrijfsuitrusting;
- Een eerste verpanding van de bedrijfsvoorraden;
- Een eerste verpanding van de vorderingen;
- Hoofdelijke medeaansprakelijkheid van R van Vlastuin B.V. en VlasTrans B.V.

- **Vroon**

In september 2009 sloot Vroon een vijfjarige kredietfaciliteit van € 86,88 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit werd gebruikt voor kapitaaluitgaven. ING maakt deel uit van het syndicaat voor een bedrag van €43,44 miljoen (schatting).<sup>123</sup>

In juli 2008 sloot Vroon een tienjarige kredietfaciliteit van € 64,83 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit werd gebruikt voor scheepsfinanciering. ING maakt deel uit van het syndicaat voor een bedrag van € 25,93 miljoen (schatting).<sup>124</sup>

ING is tevens betrokken bij vleesverwerkende bedrijven die nauw betrokken zijn bij de transport van levende dieren door Europa, hetzij via dochterbedrijven of partners. Een omschrijving van deze bedrijven staat in Hoofdstuk 2. De volgende financiële relaties met deze bedrijven werden gevonden:

- **Crowley Maritime Corporation**

In juni 2011 sloot Crowley Maritime een vijfjarige kredietfaciliteit van US\$ 180 miljoen (€ 126,18 miljoen) af bij ING. Deze kredietfaciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken.<sup>125</sup>

- **JBS**

In december 2009 sloot Pilgrim's Pride Corp, een dochteronderneming van JBS, een kredietfaciliteit af van US\$ 1.750 miljoen bij een syndicaat van banken. Deze kredietfaciliteit bestond uit een driejarige LIBOR+450.000bps faciliteit van US\$ 600 miljoen, een vijfjarige LIBOR+500.000bps lening van US\$ 775 miljoen en een driejarige LIBOR+500.000bps lening van US\$ 375 miljoen. Deze kredietfaciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken. ING maakte deel uit van het syndicaat van in totaal negen banken voor een bedrag van US\$ 194,44 miljoen.<sup>126</sup>



In april 2009 bracht JBS nieuwe 11.625% vijfjarige obligaties met een totale waarde van US\$ 700 miljoen (€ 538,44 miljoen) op de markt. De opbrengst van deze obligatie-uitgifte wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. ING maakte deel uit van het syndicaat van in totaal zeven banken dat assisteerde bij deze uitgifte, en wel voor een bedrag van US\$ 35 miljoen (€ 26,92 miljoen).<sup>127</sup>

- **Marfrig Alimentos**

In juni 2011 sloot Marfrig Alimentos een vierjarige LIBOR+550.000bps kredietfaciliteit van US\$ 225 miljoen (€ 155,16 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze kredietfaciliteit wordt gebruikt voor handel gerelateerde transacties. ING maakte deel uit van het syndicaat van in totaal zes banken voor een bedrag van US\$ 35 miljoen (€ 24,14 miljoen).<sup>128</sup>

- **MHP**

In April 2010 bracht MHP nieuwe 10,250% vijfjarige obligaties met een totale waarde van US\$ 330 miljoen (€ 248.42 miljoen) op de markt. De opbrengst van deze obligatie-uitgifte wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. ING maakte deel uit van het syndicaat van in totaal drie banken dat assisteerde bij deze uitgifte, en wel voor een bedrag van US\$ 82,50 miljoen (€ 62,11 miljoen).<sup>129</sup>

- **Smithfield Foods**

In juni 2011 sloot Smithfield Foods een vijfjarige LIBOR+300.000bps kredietfaciliteit van US\$ 925 miljoen (€ 631,87 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken. ING maakte deel uit van het syndicaat van in totaal 28 banken voor een bedrag van US\$ 26,43 miljoen (€ 18,05 miljoen).<sup>130</sup>

- **Tendriade Collet - Lactalis**

In juli 2007 verlengde Lactalis een kredietfaciliteit uit 2006 van € 2.819 miljoen bij een syndicaat van banken met zes jaar. Het geld werd/wordt gebruikt voor herfinanciering. ING maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van € 89 miljoen (schatting).<sup>131</sup> In december 2012 verlengde Lactalis een deel van een kredietfaciliteit uit 2011 van € 7.500 miljoen bij een syndicaat van banken. Vanaf december 2012 is deze faciliteit opgedeeld in een eenjarige lening van € 1.650 miljoen, een eenjarige lening van € 1.000 miljoen, een driejarige lening van € 3.000 miljoen, een tweejarige lening van € 750 miljoen en een driejarige lening van € 1.100 miljoen. Het geld werd/wordt gebruikt voor de overname van Italys Parmalat en algemene bedrijfszaken. ING maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van € 375 miljoen (schatting).<sup>132</sup>

- **Vion Food Group**

In december 2010 sloot VION een vijfjarige LIBOR+450.000bps kredietfaciliteit van € 1.100 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken en herfinanciering. ING maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van €132 miljoen (schatting).<sup>133</sup>

ING Groep kan dus in verband worden gebracht met investeringen in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer € 963,5 miljoen. Het is geen volledig beeld van de bankinvesteringen van ING in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroep te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Tabel 17 geeft voor elk van de elementen de activiteiten van ING bank weer en de uiteindelijke beoordeling volgens de in dit onderzoek gehanteerde methode.

**Tabel 17 Beoordeling bankinvesteringen ING**

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Screening</i>			
1. Aandacht voor beleidsverklaring veetransporteurs over dierenwelzijn tijdens transport	ING verwacht dat bedrijven de wet respecteren en naleven. Ook op het gebied van dierenwelzijn. ING verwacht ten aanzien van dierenwelzijn geen aanvullend beleid met eisen die verder gaan dan de wet.	N.v.t.	Nee.
2. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door veetransporteurs	ING verwacht geen aanvullend beleid op het gebied van dierenwelzijn en daarmee ook geen maatregelen voor implementatie en monitoring.	N.v.t.	Nee.
3. Aandacht voor beleidsverklaring vleesverwerkers over dierenwelzijn tijdens transport en het verminderen of vervangen van veetransport.	ING verwacht dat bedrijven de wet respecteren en naleven. Ook op het gebied van dierenwelzijn. ING verwacht ten aanzien van dierenwelzijn geen aanvullend beleid met eisen die verder gaan dan de wet.	N.v.t.	Nee.
4. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport en het verminderen of vervangen van veetransport door vleesverwerkers	ING verwacht geen aanvullend beleid op het gebied van dierenwelzijn en daarmee ook geen maatregelen voor implementatie en monitoring.	N.v.t.	Nee.
5. Screening is reden om van investering af te zien	Bij het beoordelen van een kredietaanvraag, toetst ING op naleving van wet- en regelgeving. Daarnaast toetst ING de reputatie van het bedrijf. Wanneer een zakelijke relatie zich niet aan de lokaal geldende wet en regelgeving houdt, of een slechte reputatie heeft, wordt dat met het bedrijf besproken. ING zal zich dan beraden over te nemen stappen. Het kan	N.v.t.	Nee. De screeningscriteria van ING zijn niet gericht op implementatie van maatregelen voor verbetering van dierenwelzijn tijdens veetransport.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	zijn dat er extra gefinancierd wordt, om investeringen in verbetering van omstandigheden mogelijk te maken. Wanneer daar aanleiding toe is (bij onregelmatigheden zonder de wil of capaciteit om tot verbetering te komen) wordt het krediet geweigerd / wordt de relatie beëindigd.		
<i>Gesprekken:</i>			
6. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	<p>ING merkt dat vee-transporteurs zich goed bewust zijn van de mogelijkheden voor verbetering. (Toekomstige) wetgeving is daarbij leidend. Het financieren van duurzame vrachtwagens en schepen neemt toe. Er is steeds meer aandacht voor dierenwelzijn, dit in verband met voortschrijdende kennis van en wetgeving op gebied van dierenwelzijn. Transportmiddelen worden eveneens complexer en duurder in verband met hygiëne en maatregelen tot beperking van het verspreiden van dierziekten. Als voor verbeteringen, bijv. het vernieuwen van het wagenpark, kapitaal nodig is wat niet door het bedrijf kan worden opgebracht of als het niet rendabel is gaat ING met de klant op zoek naar alternatieven.</p>	Nee.	Nee.
7. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	<p>ING vraagt geen andere dan de wettelijke minimumnormen. Aangezien zij geen aanvullend beleid van de ondernemer verlangt wordt er niet over de implementatie en naleving van dat beleid gesproken.</p>	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
8. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	<p>Met relaties in de vleesverwerking wordt – wanneer het slachters betreft – over het algemeen ook het dierenwelzijn in transport besproken. Op dat punt wordt wel gesproken over de planning – rondom filegevoelige routes. Daarnaast wordt er gesproken over de ouderdom van het eigen vervoerspark en/of het transport wordt uitbesteed aan derden. Leidraad in die gesprekken is het naleven van wet- en regelgeving. Het verder verbeteren van dierenwelzijn en verminderen of vervangen van veetransport is mogelijk onderwerp maar niet het doel van een gesprek.</p>	<p>ING organiseert ronde tafels met klanten (dierhouders, verzamelaars, transporteurs) en vakspecialisten om specifieke thema's in de sector te bespreken en oplossingen te vinden. Tijdens zo'n discussie met ondernemers uit de melkveehouderij en de kalverhouderij in 2012, was ook een ondernemer met opvangcentrum voor kalveren uitgenodigd om te spreken waar zich potentieel problemen voor kunnen doen in de diergezondheid van kalveren. De uitkomst is opgenomen in een rapport van het ING Economisch Bureau over de toekomst van de kalverhouderij. Er werd o.a. gewezen op het belang van de opfok van jonge kalveren om gezondheidsproblemen te voorkomen: een hoger gewicht bij transport en een betere verzorging bij voor- en na transport.</p>	<p>Nee. Het rapport laat zien hoe transport intervenueert met andere onderwerpen zoals het beperken van anti-bioticagebruik en verbeteren van diergezondheid. De inhoud van het rapport gaat echter nauwelijks in op het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport en richt zich vooral op het beperken van anti-bioticagebruik. Hoewel daarmee de gezondheid van het dier kan worden verbeterd en de Eerlijke Bankwijzer dat op zich toejuicht, komen de hoofdonderwerp van dit praktijkonderzoek – dierenwelzijn en veetransport-onvoldoende overtuigend aan bod om het mee te tellen voor de beoordeling. De bijeenkomst en het rapport zijn bovendien te vrijblijvend voor de door Eerlijke Bankwijzer beoogde dialoog tussen bank en bedrijf.</p>
9. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	<p>ING vraagt geen andere dan de wettelijke minimumnormen op het gebied van dierenwelzijn. Aangezien zij geen aanvullend beleid van de ondernemer verlangt wordt er niet over de implementatie en naleving van dat beleid gesproken.</p>	<p>N.v.t.</p>	<p>Nee.</p>

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Afspraken:</i>			
10. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
11. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
12. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
13. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
14. Genoemde afspraken met veetransporteurs worden vastgelegd in krediet- of dienstverleningscontracten	Nee.	N.v.t.	Nee.
15. Genoemde afspraken met vleesverwerkers worden vastgelegd in krediet- of dienstverleningscontracten	Nee.	N.v.t.	Nee.
16. Beëindiging van relatie indien met bedrijf geen afspraken te maken zijn of bedrijf zich niet aan afspraak houdt	Wanneer een zakelijke relatie zich niet aan de lokaal geldende wet- en regelgeving houdt, of een slechte reputatie heeft, wordt dat met het bedrijf besproken. ING zal zich dan beraden over te nemen stappen. Het kan zijn dat er extra gefinancierd wordt, om investeringen in verbetering van omstandigheden mogelijk te maken. Wanneer daar aanleiding toe is (bij onregelmatigheden zonder de wil of capaciteit om tot verbetering te komen) wordt het krediet geweigerd / wordt de relatie beëindigd. Aangezien ING ten aanzien van dierenwelzijn geen aanvullend beleid van de ondernemer verlangt is het niet naleven van afspraken op	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	dat punt geen reden om de zakelijke relatie te beëindigen.		
<i>Toezegging</i>			
17. De bankgroep zegt toe binnen 1 jaar instrumenten in te zetten voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.	Nee.	N.v.t.	Nee.
<b>Score:</b>	<b>1 (0 van 17 elementen)</b>		

\* In deze kolom staat een korte omschrijving van de elementen. Zie voor de volledige elementen paragraaf 1.5.1.

### 3.5.2 Vermogensbeheer

Dochterbedrijven van ING hebben investeringen gedaan in internationaal opererende en beursgenoteerd vee-transporteurs en vleesverwerkende bedrijven. Tabel 18 laat zien hoeveel aandelen van deze bedrijven door de beleggers van ING worden beheerd namens particuliere en institutionele beleggers. Voor elke investering is ook aangegeven wat de marktwaarde van de aandelen op de genoemde rapportagedatum was, en welk percentage de aandelen uitmaken van het totaal aantal uitstaande aandelen van het bedrijf.

**Tabel 18 ING: Beheer van aandelen van bedrijven**

Bedrijf	Land	Dochter	Land	# aandelen	Waarde (€ mln)	% alle aandelen	Datum
Adecoagro	Luxemburg	ING Investment Management (Netherlands)	Nederland	325,000	1,95	0,27	31-03-2013
Genus	Groot-Brittannië	ING (L) Invest Brazil Focus (CN)	Nederland	3.313	0,05	0,01	28-02-13
Genus	Groot-Brittannië	ING Investment Management (Netherlands)	Nederland	3.314	0,06	0,01	31-03-13
Smithfield Foods	Verenigde Staten	ING Investment Management Co.	Verenigde Staten	134.403	2,77	0,10	31-03-13
Hormel Foods	Verenigde Staten	ING Investment Management	Nederland	56,774	1,83	0,02	31-03-2013
Hormel Foods	Verenigde Staten	ING Investment Management Co.	Verenigde Staten	109,883	3,54	0,04	31-03-2013
Toll Holdings	Australië	ING Investment Management	Nederland	419,852	2,02	0,06	31-03-2013
Toll Holdings	Australië	ING Investment Management Asia Pacific (Hong Kong)	Hong Kong SAR	6,021	0,03	0,00	31-03-2013

Toll Holdings	Australië	Ltd. ING Investment Management Co.	Verenigde Staten	141,234	0,68	0,02	31-03- 2013
<b>Totaal investeringen</b>					<b>12,93</b>		

ING Groep kan ook in verband worden gebracht met investeringen in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven via vermogensbeheer. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer €12,9 miljoen. Het is geen volledig beeld van de investeringen van ING Groep in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroep te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Tabel 19 geeft voor elk van de elementen de activiteiten van ING op het gebied van vermogensbeheer weer en de uiteindelijke beoordeling volgens de in dit onderzoek gehanteerde methode.

**Tabel 19 Beoordeling vermogensbeheer ING**

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Screening</i>			
1. Aandacht voor beleidsverklaring veetransporteurs over dierenwelzijn tijdens transport	ING verwacht dat bedrijven de wet respecteren en naleven. Ook op het gebied van dierenwelzijn. ING verwacht ten aanzien van dierenwelzijn geen aanvullend beleid met eisen die verder gaan dan de wet.	N.v.t.	Nee.
2. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door veetransporteurs	ING verwacht geen aanvullend beleid op het gebied van dierenwelzijn en daarmee ook geen maatregelen voor implementatie en monitoring.	N.v.t.	Nee.
3. Aandacht voor beleidsverklaring vleesverwerkers over dierenwelzijn tijdens transport	ING verwacht dat bedrijven de wet respecteren en naleven. Ook op het gebied van dierenwelzijn. ING verwacht ten aanzien van dierenwelzijn geen aanvullend beleid met eisen die verder gaan dan de wet.	N.v.t.	Nee.
4. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door vleesverwerkers	ING verwacht geen aanvullend beleid op het gebied van dierenwelzijn en daarmee ook geen maatregelen voor implementatie en monitoring.	N.v.t.	Nee.
5. Screening is reden om van investering af te zien	Bij het selecteren van een belegging, toetst ING op naleving van wet- en regelgeving. Daarnaast toetst ING de reputatie van het bedrijf. Wanneer een zakelijke relatie zich niet aan de lokaal geldende wet en regelgeving houdt, of een slechte reputatie heeft, wordt	N.v.t.	Nee. De screeningscriteria van ING zijn niet gericht op implementatie van maatregelen voor verbetering van dierenwelzijn tijdens veetransport.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	dat met het bedrijf besproken. ING zal zich dan beraden over te nemen stappen. Wanneer daar aanleiding toe is (bij onregelmatigheden zonder de wil of capaciteit om tot verbetering te komen) wordt de belegging verkocht.		
<i>Gesprekken:</i>			
6. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	Nee	Nee.
7. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	Nee	Nee.
8. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
9. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Afspraken:</i>			
10. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
11. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
12. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
13. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van	Nee.	N.v.t.	Nee.



Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
beleid			
14. Beëindiging van relatie indien met bedrijf geen afspraken te maken zijn of bedrijf zich niet aan afspraak houdt	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Toezegging</i>			
15. De bankgroep zegt toe binnen 1 jaar instrumenten in te zetten voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.	Nee.	N.v.t.	Nee.
<b>Score:</b>	<b>1 (0 van 15 elementen)</b>		

\* In deze kolom staat een korte omschrijving van de elementen. Zie voor de volledige elementen paragraaf 1.5.1.

### 3.5.3 Conclusies

Tabel 20 geeft een overzicht van de scores die ING Groep in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 20 Scores ING Groep**

Categorie	Score
Bankinvesteringen	1
Vermogensbeheer	1

## 3.6 NIBC

### 3.6.1 Bankinvesteringen

Uit het onderzoek naar veetransporteurs en vleesverwerkers (Hoofdstuk 2) is gebleken dat NIBC financiële relaties heeft met een scheepvaartbedrijf dat vee transporteert. In september 2009 sloot Vroon een vijfjarige kredietfaciliteit van € 86,88 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit werd gebruikt voor kapitaaluitgaven. NIBC maakte deel uit van het syndicaat van banken voor een bedrag van € 43,44 (schatting).<sup>134</sup>

Er werden geen financiële relaties met bedrijven uit de vleesverwerkende industrie gevonden.

NIBC kon aantonen dat de investering bedoeld was voor een bedrijfs onderdeel dat niet betrokken is bij veetransport. Het beleid van NIBC ten aanzien van scheepvaartfinanciering is gericht op het financieren van *mainstream deepsea assets* en niet op minder courante nicheschepen zoals bijvoorbeeld *lifestock vessels* of *cruise schepen*. NIBC heeft daarom in haar beleid ook geen criteria voor dierenwelzijn en veetransport opgenomen. NIBC verzocht Profundo om hier in de score rekening mee te houden.

Profundo beschouwt dit onderwerp daarom als niet materieel voor NIBC. Profundo heeft dit voorgelegd aan de Eerlijke Bankwijzer en die besloot daarop om voor bankinvesteringen de score 'niet actief' toe te kennen.

### 3.6.2 Vermogensbeheer

Er zijn geen beleggingen door NIBC voor klanten geïdentificeerd. Voor de categorie vermogensbeheer zal, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief worden toegekend.

### 3.6.3 Conclusies

Tabel 21 geeft een overzicht van de scores die NIBC in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

Tabel 21 Scores NIBC

Categorie	Score
Bankinvesteringen	niet actief
Vermogensbeheer	niet actief

## 3.7 Rabobank

### 3.7.1 Bankinvesteringen

Uit het onderzoek naar veetransporteurs en vleesverwerkers (Hoofdstuk 2) is gebleken dat Rabobank financiële relaties heeft met een aantal van deze bedrijven.

De Rabobank heeft aan de volgende transportbedrijven een vorm van krediet verleend:

- A.J. Groot Zevert Exploitatie**  
Rabobank heeft aan A.J. Groot Zevert een hypotheeklening van € 1,5 miljoen verstrekt.<sup>135</sup>
- Gebroeders Reuling**  
Er is per balansdatum een hoofdelijke aansprakelijkheid van Reuling Intervar B.V. voor de financiering van de tot de groep behorende vennootschappen (Gebr. Reuling B.V.) jegens de Rabobank. Daarnaast is er een vermogensverklaring afgegeven waarin is overeengekomen dat het garantievermogen minimaal 30% dient te zijn van het gecorrigeerde balanstotaal.<sup>136</sup>
- Kassing-de Raaphof**  
Rabobank heeft een kredietfaciliteit van € 650.000 versterkt aan Kassing-de Raaphof. Deze overeenkomst is samen met Kassing Beheer en KR Transport aangegaan met de Rabobank.<sup>137</sup>

- **Verweij Veehandel**

Rabobank heeft kredietfaciliteit van maximaal € 1.750.000 verstrekt aan Verweij Veehandel uit Lopik.<sup>138</sup>

- **Vroon**

In juli 2008 sloot Vroon een tienjarige kredietfaciliteit van € 64,83 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit werd gebruikt voor scheepsfinanciering. Rabobank maakt deel uit van het syndicaat.<sup>139</sup>

- **Walka Vee**

- In 2009 is van de Rabobank een hypothecaire lening van € 4,5 miljoen verkregen. Deze zal in maandelijkse gelijke bedragen van 18.750 worden afgelost over een periode van 240 maanden. Een bedrag van € 2.793.750 zal worden afgelost over meer dan vijf jaar. De rente bedraagt 3 maands euribor verhoogt met een vaste opslag van 2,5%;
- Een krediet in rekening-courant van € 11,7 miljoen van de Rabobank.<sup>140</sup>

- **Wellard Group**

In 2011 financierde de Rabobank de exportfaciliteiten die Wellard nodig had om 2.000 Australische melkkoeien naar Sri Lanka te exporteren en een melkveebedrijf op te zetten.<sup>141</sup>

Rabobank is tevens betrokken bij een aantal vleesverwerkende bedrijven die nauw betrokken zijn bij het transport van levende dieren, hetzij via dochterbedrijven of partners. Een omschrijving van deze bedrijven staat in Hoofdstuk 2.

De volgende financiële relaties met deze bedrijven werden gevonden:

- **Australian Agricultural**

In maart 2012 sloot Australian Agricultural een driejarige kredietfaciliteit van AUS\$ 450 miljoen (€ 361.71 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal vier banken voor een bedrag van € 72.34 miljoen (schatting).<sup>142</sup>

- **Campofrio Food**

In maart 2011 sloot Campofrio Food een vierjarige kredietfaciliteit van € 100 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze lening wordt gebruikt voor herfinanciering en een overname. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal 9 banken voor een bedrag van € 11.11 miljoen (schatting).<sup>143</sup>

- **Genus**

In maart 2011 sloot Genus een vierjarige kredietfaciliteit van US\$ 214.53 miljoen (€ 153.73 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van syndicaat van in totaal vijf banken voor een bedrag van € 30.75 miljoen.<sup>144</sup>

- **JBS**

In januari 2012 bracht JBS USA nieuwe 8.250% 10-jarige obligaties met een totale waarde van US\$ 700 miljoen (€ 534,38 miljoen) op de markt. De opbrengst van deze obligatie-uitgifte wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal zes banken dat assisteerde bij deze uitgifte, en wel voor een bedrag van US\$ 116,67 miljoen (€ 89,06 miljoen).<sup>145</sup>

In oktober 2011 sloot JBS United een vijfjarige kredietfaciliteit van US\$ 220 miljoen (€ 156,68 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal 28 banken voor een bedrag van US\$ 29,33 miljoen (€ 20,89 miljoen) (schatting).<sup>146</sup>

In juni 2011 sloot JBS USA Holdings een vijfjarige LIBOR+200.000bps kredietfaciliteit van US\$ 850 miljoen (€ 593,90 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal 21 banken voor een bedrag van US\$ 80 miljoen (€ 55,90 miljoen) (schatting).<sup>147</sup>

In mei 2011 bracht JBS USA Holdings nieuwe 7.250% 10-jarige obligaties met een totale waarde van US\$ 650 miljoen (€ 459,10 miljoen) op de markt. De opbrengst van deze obligatie-uitgifte wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal negen banken dat assisteerde bij deze uitgifte, en wel voor een bedrag van US\$ 40,63 miljoen (€ 28,69 miljoen).<sup>148</sup>

In december 2009 sloot Pilgrim's Pride Corp, een dochteronderneming van JBS, een kredietfaciliteit af van US\$ 1.750 miljoen (€ 1.215,90 miljoen) bij een syndicaat van banken. Deze kredietfaciliteit bestond uit een driejarige LIBOR+450.000bps faciliteit van US\$ 600 miljoen (€ 416,70 miljoen), een vijfjarige LIBOR+500.000bps lening van US\$ 775 miljoen (€ 538,24 miljoen) en een driejarige LIBOR+500.000bps lening van US\$ 375 miljoen (€ 260,44 miljoen). Deze kredietfaciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal negen banken voor een bedrag van US\$ 194,44 miljoen (€ 135,04 miljoen).<sup>149</sup>

In april 2009 bracht JBS nieuwe 11.625% vijfjarige obligaties met een totale waarde van US\$ 700 miljoen (€ 538,44 miljoen) op de markt. De opbrengst van deze obligatie-uitgifte wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal zeven banken dat assisteerde bij deze uitgifte, en wel voor een bedrag van US\$ 35 miljoen (€ 26,92 miljoen).<sup>150</sup>

- **Silver Fern Farms**

In december 2012 sloot Silver Fern Farms een eenjarige kredietfaciliteit van NZ\$ 500 miljoen (€ 314,65 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van dit syndicaat van in totaal vier banken voor een bedrag van NZ\$ 156 miljoen (€ 98,17 miljoen).<sup>151</sup>

- **Smithfield Foods**

In juli 2012 bracht Smithfield Foods nieuwe 6.625% 10-jarige obligaties met een totale waarde van US\$ 1.000 miljoen (€ 814,20 miljoen) op de markt. De opbrengst van deze obligatie-uitgifte wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal acht banken dat assisteerde bij deze uitgifte, en wel voor een bedrag van US\$ 92,31 miljoen (€ 75,16 miljoen).<sup>152</sup>

In juni 2011 sloot Smithfield Foods een vijfjarige LIBOR+300.000bps kredietfaciliteit van US\$ 925 miljoen (€ 631,87 miljoen) af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor herfinanciering en algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat van in totaal 28 banken voor een bedrag van US\$ 52,86 miljoen (€ 36,11 miljoen) (schatting).<sup>153</sup>

In juli 2009 sloot Smithfield Foods een vierjarige kredietfaciliteit van US\$ 200 miljoen (€ 142 miljoen) af bij de Rabobank. Deze faciliteit wordt gebruikt voor het vervangen van een bestaande US\$ 200 miljoen lening.<sup>154</sup>

- **Tendriade Collet - Lactalis**

- In december 2012 verlengde Lactalis een deel van een kredietfaciliteit uit 2011 van € 7.500 miljoen bij een syndicaat van banken. Vanaf december 2012 is deze faciliteit opgedeeld in een eenjarige lening van € 1.650 miljoen, een eenjarige lening van € 1.000 miljoen, een driejarige lening van € 3.000 miljoen, een tweejarige lening van € 750 miljoen en een driejarige lening van € 1.100 miljoen. Het geld werd/wordt gebruikt voor de overname van Italys Parmalat en algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van € 375 miljoen (schatting).<sup>155</sup>
- In november 2010 sloot Lactalis een driejarige kredietfaciliteit van € 900 miljoen af bij een syndicaat van banken, waar Rabobank deel van uitmaakte. Het geld werd/wordt gebruikt voor de overname van Ebro Pulenva's zuivelactiviteiten en algemene bedrijfszaken. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van € 75 miljoen (schatting).<sup>156</sup>
- In juli 2007 verlengde Lactalis een kredietfaciliteit uit 2006 van € 2.819 miljoen bij een syndicaat van banken met zes jaar. Het geld werd/wordt gebruikt voor herfinanciering. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van € 89 miljoen (schatting).<sup>157</sup>

- **Vion Food Group**

- In december 2010 sloot VION een vijfjarige LIBOR+450.000bps kredietfaciliteit van € 1.100 miljoen af bij een syndicaat van banken. Deze faciliteit wordt gebruikt voor algemene bedrijfszaken en herfinanciering. Rabobank maakte deel uit van het syndicaat voor een bedrag van €132 miljoen (schatting).<sup>158</sup>
- De aandeelhouder van VION Holdings, ZLTO, geeft in het meest recent gepubliceerde jaarverslag aan over een kredietfaciliteit in rekening-courant bij de Rabobank te beschikken tot een bedrag van € 453.780. Een deel van de beleggingsportefeuille (€ 435.005) van ZLTO is ondergebracht bij Rabobank. Per 31 december 2011 heeft ZLTO een schuld van € 37.554.022 aan Rabobank.<sup>159</sup>

Rabobank kan dus in verband worden gebracht met investeringen in veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer €1.615 miljoen. Het is geen volledig beeld van de investeringen van Rabobank in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroep te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Tabel 22 geeft voor elk van de elementen de activiteiten van de bank weer en de uiteindelijke beoordeling volgens de in dit onderzoek gehanteerde methode.

**Tabel 22 Beoordeling bankinvesteringen Rabobank**

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Screening</i>			
1. Aandacht voor beleidsverklaring veetransporteurs over dierenwelzijn tijdens transport	Rabobank stimuleert haar klanten te handelen volgens haar principes aangaande dierenwelzijn en daarin zijn ook principes over vervoer opgenomen. Bij de	In het <i>beleid Dierenwelzijn</i> en in de <i>Livestock farming sector position paper</i> zijn principes over vervoer opgenomen. Rabobank	Ja.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	uitwerking daarvan sluit Rabobank aan bij bestaande wet- en regelgeving en kwaliteitsregelingen. Een transporteur die het certificaat van de kwaliteitsregeling QLL heeft, laat voldoende commitment zien voor het borgen van dierenwelzijn tijdens transporten. Het bedrijf hoeft hiervoor dan geen apart beleid op te stellen.	informeert haar bankiers middels een brochure <i>Branche Groothandel in dieren</i> meer in detail over wetgeving en kwaliteitsregelingen zoals QLL.	
2. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door veetransporteurs	Zie element 1. Rabobank vraagt naar het certificaat van de kwaliteitsregeling QLL om te beoordelen hoe het bedrijf dierenwelzijn in de praktijk borgt en verzoekt bedrijven om kopieën van verkregen vergunningen en certificaten te overhandigen.	Uit de brochure <i>Branche Groothandel in dieren</i> en andere beleidsstukken kan echter niet worden opgemaakt dat het hebben van QLL certificaat een eis is waar (nieuwe) klanten aan moeten voldoen.	Nee.
3. Aandacht voor beleidsverklaring vleesverwerkers over dierenwelzijn tijdens transport	De screening van vleesverwerkers is gericht op algemene eisen voor dierenwelzijn en afhankelijk van de positie in de keten. Slachterijen wordt gevraagd wie het vee levert. Vleesverwerkende bedrijven krijgen de vraag wie het vlees levert. Er wordt van deze bedrijven geen beleid op transport verwacht.	N.v.t.	Nee.
4. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door vleesverwerkers	Lange afstandstransport zou zeker moeten worden verminderd. Rabobank kijkt met vleesverwerkende industrie naar spreiding van slachterijen en onderlinge relaties en afzetkanalen zodat de kortste routes kunnen worden gereden door transporteurs.	In het <i>beleid Dierenwelzijn</i> zijn principes over vervoer opgenomen: "dieren worden niet over onnodig grote afstanden of gedurende onnodig lange perioden vervoerd".	Ja.
5. Screening is reden om van investering af te zien	Bestaande klanten die niet (meer) aan het beleid van Rabobank voldoen, worden gestimuleerd om de praktijk te verbeteren, de relatie wordt niet direct beëindigd. Voor nieuwe klanten geldt dat zij moeten voldoen aan eisen in beleid, bijvoorbeeld	Uit de brochure <i>Branche Groothandel in dieren</i> en andere beleidsstukken kan niet worden opgemaakt dat het hebben van QLL certificaat een eis is waaraan (nieuwe) klanten moeten voldoen.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	dat zij certificering van QLL reeds moeten hebben. Soms worden dilemma's voorgelegd aan de commissie beleid en ethiek.		
<i>Gesprekken:</i>			
6. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Gesprekken gaan vooral over de werkwijze van het bedrijf, niet over het beleid voor dierenwelzijn.	N.v.t.	Nee.
7. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Onderwerpen die aan bod kunnen komen zijn de klanten van het bedrijf, de diersoorten die een transporteur vervoert, of de wagens nog aan laatste eisen voldoen, of het bedrijf de administratie rondom het vervoer op orde heeft en wat de toekomstvisie van het bedrijf is. Rabobank roept de sector bij afwezigheid van branchegerelateerde afspraken op tot ontwikkeling. Het verkrijgen van de kwaliteitsregeling QLL is ook onderwerp van gesprek als transporteur dit nog niet heeft.	Rabobank is van mening dat regelgeving de bank belet om inzage te geven in klantgerelateerde informatie.	Nee.
8. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Gesprekken gaan vooral over de werkwijze van het bedrijf, niet over het beleid voor dierenwelzijn.	N.v.t.	Nee.
9. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Rabobank stimuleert haar klanten te handelen volgens haar principes aangaande dierenwelzijn. Daarin zijn ook principes over vervoer opgenomen. Dit kan dus onderwerp van gesprek zijn.	Rabobank is van mening dat regelgeving de bank belet om inzage te geven in klantgerelateerde informatie.	Nee.
<i>Afspraken:</i>			
10. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
11. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
12. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van	Nee.	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
beleid			
13. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
14. Genoemde afspraken met veetransporteurs worden vastgelegd in krediet- of dienstverleningscontract en	Nee.	N.v.t.	Nee.
15. Genoemde afspraken met vleesverwerkers worden vastgelegd in krediet- of dienstverleningscontract en	Nee.	N.v.t.	Nee.
16. Beëindiging van relatie indien met bedrijf geen afspraken te maken zijn of bedrijf zich niet aan afspraak houdt	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Toezegging</i>			
17. De bankgroep zegt toe binnen 1 jaar instrumenten in te zetten voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.	Nee.	N.v.t.	Nee.
<b>Score:</b>	<b>1 (2 van 17 elementen)</b>		

\* In deze kolom staat een korte omschrijving van de elementen. Zie voor de volledige elementen paragraaf 1.5.1.

### 3.7.2 Vermogensbeheer

Er zijn geen beleggingen door Rabobank voor klanten geïdentificeerd. Voor de categorie vermogensbeheer voor derden is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score niet actief toegekend.

### 3.7.3 Conclusies

Tabel 23 geeft een overzicht van de scores die Rabobank Groep in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 23 Scores Rabobank Groep**

Categorie	Score
Bankinvesteringen	1
Vermogensbeheer	niet actief



## 3.8 SNS Reaal

### 3.8.1 Bankinvesteringen

Er zijn geen investeringen van SNS Reaal geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport. Voor de categorie bankinvesteringen is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score “niet actief” toegekend.

### 3.8.2 Vermogensbeheer

SNS Asset Management, een dochterbedrijf van SNS Reaal, beheert beleggingen in het internationaal opererende en beursgenoteerde vleesverwerkende bedrijf China Yurun Food Group. Tabel 24 laat zien hoeveel aandelen van dit bedrijf door de vermogensbeheerders van SNS Asset Management worden beheerd namens particuliere en institutionele beleggers. Voor deze investering is ook aangegeven wat de marktwaarde van de aandelen op de genoemde rapportagedatum was.

**Tabel 24 SNS Reaal: Beheer van aandelen van bedrijven**

Bedrijf	Land	Dochter	Land	# aandelen	Waarde (euro)	% alle aandelen	Datum
China Yurun Food Group	China	SNS Beleggingsfondsen	Nederland	196.000	198.000	-	31-12-2011
<b>Totaal investeringen</b>					<b>198.000</b>		

SNS Reaal kan in verband worden gebracht met investeringen in vleesverwerkende bedrijven. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer € 0,2 miljoen. Het is geen volledig beeld van de investeringen van SNS Reaal in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroep te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Tabel 25 geeft voor elk van de elementen de activiteiten van de bank weer en de uiteindelijke beoordeling volgens de in dit onderzoek gehanteerde methode.

**Tabel 25 Beoordeling vermogensbeheer SNS Reaal**

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
<i>Screening</i>			
1. Aandacht voor beleidsverklaring veetransporteurs over dierenwelzijn tijdens transport	Dierenwelzijn valt expliciet onder punt G “algemeen aanvaarde ethische principes” van de Fundamentele Beleggingsbeginselen die de basis vormen van de beleggingsbeslissingen bij SNS Asset Management. SNS AM laat op basis van haar beleid een screening uitvoeren door een data provider, waarbij een van de criteria is: Policy on Animal Welfare. Hierbij wordt	Fundamentele Beleggingsbeginselen en Sustainalytics screening o.b.v. beleid van SNS	Ja.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
	gekeken of het bedrijf in kwestie een beleid heeft op dierenwelzijn, hoe goed/sterk dit beleid is en of dit beleid relevant is voor de sector waarin het bedrijf opereert. Dit onderzoek is maatgevend voor de beoordeling van SNS AM t.o.v. het eigen beleid.		
2. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door veetransporteurs	In de screening wordt verder gekeken of er <i>controverses</i> bij het bedrijf zijn. Als dat zo is wordt er dieper ingegaan op de vraag of het bedrijf voldoende maatregelen heeft genomen om het beleid te implementeren. Als er geen controverses is wordt er verder geen onderzoek gedaan en engagement gestart.	N.v.t.	Nee.
3. Aandacht voor beleidsverklaring vleesverwerkers over dierenwelzijn tijdens transport	De screening die is beschreven bij element 1 en 2 wordt bij alle bedrijven toegepast dus ook op vleesverwerkende bedrijven.	Fundamentele Beleggingsbeginselen en Sustainability screening o.b.v. beleid van SNS	Ja.
4. Aandacht voor identificatie effecten op dierenwelzijn tijdens transport door vleesverwerkers	De screening die is beschreven bij element 1 en 2 wordt bij alle bedrijven toegepast dus ook op vleesverwerkende bedrijven.	N.v.t.	Nee.
5. Screening is reden om van investering af te zien	De screening van Sustainability is de basis voor het onderzoek dat door de afdeling ESG-Research van SNS AM wordt uitgevoerd. Op basis van dit diepgaande onderzoek kan het Selectiecomité van SNS Asset Management besluiten bij schending van de Fundamentele Beleggingsbeginselen een bedrijf te engagen of uit te sluiten van investering. Tot dusver is er nog geen bedrijf geweest die op dit punt de Fundamentele Beleggingsbeginselen heeft geschonden en is er niet afgezien van investering in een bedrijf.	Fundamentele Beleggingsbeginselen	Nee.
<i>Gesprekken:</i>			
6. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van	Er zijn geen gesprekken gevoerd over veetransport en dierenwelzijn. Zie element 8 voor uitleg.	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
beleid			
7. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Zie element 8.	N.v.t.	Nee.
8. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	SNS AM gaat met regelmaat als actief aandeelhouder in gesprek met bedrijven waarin zij investeert. Dit om verbetering in beleid en/of prestaties t.o.v. het beleid te bewerkstelligen. Vanwege beperkte resources om intensieve engagement-trajecten uit te voeren en de noodzaak om deze efficiënt vorm te geven heeft SNS AM voor bepaalde sectoren thema's geselecteerd waarover ze in gesprek gaat, ook als er geen <i>controverses</i> zijn. Deze thema's raken meer bedrijven in de portefeuille waardoor SNS AM met dezelfde inspanning meer impact kan hebben. Bij China Yurun Food Group is geen <i>controversie</i> gevonden én het bedrijf valt niet binnen één van de engagementthema's die SNS AM heeft geselecteerd waardoor er geen gesprek is gevoerd.	N.v.t.	Nee.
9. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Zie element 8.	N.v.t.	Nee.
<i>Afspraken:</i>			
10. Met veetransporteurs over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
11. Met veetransporteurs over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
12. Met vleesverwerkers over het ontwikkelen van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.

Element*	Beschrijving door de bankgroep	Documentatie	Meegewogen in score
13. Met vleesverwerkers over implementatie en monitoren van beleid	Nee.	N.v.t.	Nee.
14. Beëindiging van relatie indien met bedrijf geen afspraken te maken zijn of bedrijf zich niet aan afspraak houdt	Nee.	N.v.t.	Nee.
<i>Toezegging</i>			
15. De bankgroep zegt toe binnen 1 jaar instrumenten in te zetten voor het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransporten.	Nee.	N.v.t.	Nee.
<b>Score:</b>	<b>1 (2 van 15 elementen)</b>		

\* In deze kolom staat een korte omschrijving van de elementen. Zie voor de volledige elementen paragraaf 1.5.1.

### 3.8.3 Conclusies

Tabel 26 geeft een overzicht van de scores die SNS Reaal in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 26 Scores SNS Reaal**

Categorie	Score
<i>Bankinvesteringen</i>	niet actief
<i>Vermogensbeheer</i>	1

## 3.9 Triodos Bank

### 3.9.1 Bankinvesteringen

Er zijn geen investeringen geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport door Triodos Bank. Voor de categorie bankinvesteringen is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score “niet actief” toegekend.

### 3.9.2 Vermogensbeheer

Er zijn geen beleggingen voor derden geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport door dochterbedrijf Triodos Investment Management. Voor de categorie vermogensbeheer is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score “niet actief” toegekend.

### 3.9.3 Conclusies

Tabel 27 geeft een overzicht van de scores die Triodos in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 27 Scores Triodos Bank**

<b>Categorie</b>	<b>Score</b>
<i>Bankinvesteringen</i>	niet actief
<i>Vermogensbeheer</i>	niet actief

### 3.10 Van Lanschot

#### 3.10.1 Bankinvesteringen

Er zijn geen investeringen geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport door Van Lanschot. Voor de categorie bankinvesteringen is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score “niet actief” toegekend.

#### 3.10.2 Vermogensbeheer

Er zijn geen beleggingen voor derden geïdentificeerd in bedrijven die betrokken zijn bij veetransport door dochterbedrijf Kempen Capital Management. Voor de categorie vermogensbeheer is, conform de vooraf vastgestelde beoordelingsmethode, de score “niet actief” toegekend.

#### 3.10.3 Conclusies

Tabel 28 geeft een overzicht van de scores die Van Lanschot in dit praktijkonderzoek heeft gekregen.

**Tabel 28 Scores Van Lanschot**

<b>Categorie</b>	<b>Score</b>
<i>Bankinvesteringen</i>	niet actief
<i>Vermogensbeheer</i>	niet actief

### 3.11 Overzicht

Tabel 29 geeft een overzicht van de scores die de bankgroepen in dit praktijkonderzoek hebben gekregen.

**Tabel 29 Banken en veetransport: scores**

<b>Bankgroepen</b>	<b>Score praktijkonderzoek</b>	
	<b>Bankinvesteringen</b>	<b>Vermogensbeheer</b>
ABN Amro	1	niet actief
Aegon	niet actief	1
ASN Bank	niet actief	niet actief
Delta Lloyd	niet actief	niet actief
ING Groep	1	1
NIBC	niet actief	niet actief
Rabobank Groep	1	niet actief
SNS Reaal	niet actief	1
Triodos Bank	niet actief	niet actief
Van Lanschot	niet actief	niet actief

## Hoofdstuk 4 Analyse en conclusies

### 4.1 Investerings van Nederlandse Bankgroepen

#### 4.1.1 Bankinvesteringen

Bij vier van de tien Nederlandse bankgroepen werden bankinvesteringen geïdentificeerd in bedrijven die veetransport verzorgen of die als vleesverwerkend bedrijf nauw betrokken zijn bij veetransport: ABN Amro, ING, NIBC en Rabobank. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer € 2,7 miljard. Het is geen volledig beeld van de investeringen in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroepen te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Deze banken hebben middels gesprekken een toelichting gegeven op hun werkwijze.

Voor ABN Amro, ING en Rabobank is daarna een score opgesteld volgens het vastgestelde beoordelingskader. NIBC maakte duidelijk dat de enige investering in het scheepvaartbedrijf Vroon geen betrekking had op *lifestock vessels*. Het onderwerp is voor NIBC dus niet materieel en NIBC verzocht hier in de score rekening mee te houden. Profundo heeft dit voorgelegd aan de Eerlijke Bankwijzer die daarop besloten heeft om NIBC de score “niet actief” toe te kennen.

De andere bankgroepen hebben voor bankinvesteringen een score “niet actief” gekregen en worden in de analyse verder buiten beschouwing gelaten.

#### 4.1.2 Vermogensbeheer

Bij drie van de tien Nederlandse bankgroepen werden beleggingen in het kader van vermogensbeheer voor derden geïdentificeerd in bedrijven die veetransport verzorgen of die als vleesverwerker nauw betrokken zijn bij veetransport: Aegon, ING, en SNS Reaal. De gevonden investeringen hebben een totale waarde van ongeveer € 17,3 miljoen. Het is geen volledig beeld van de investeringen in dergelijk bedrijven maar het geeft wel aanleiding om de bankgroepen te beoordelen op de manier waarop met het onderwerp dierenwelzijn en veetransport wordt omgegaan. Deze bankgroepen hebben middels gesprekken een toelichting gegeven op hun werkwijze. Naar aanleiding van deze gesprekken is een score opgesteld.

De andere bankgroepen hebben voor vermogensbeheer een niet actief gekregen en worden in de analyse verder buiten beschouwing gelaten.

### 4.2 Instrumenten bankinvesteringen

#### 4.2.1 Screening

De drie bankgroepen waarvoor bankinvesteringen zijn gevonden - ABN Amro, ING en Rabobank - veronderstellen dat de Europese en Nederlandse wet- en regelgeving aangaande veetransport afdoende is. Ook is er vertrouwen in de handhaving daarvan door de Nederlandse autoriteiten. De banken toetsen bij de screening voor het verlenen van een krediet dus vooral of het bedrijf de benodigde certificaten en vergunningen heeft om levende dieren te vervoeren.

ABN Amro en Rabobank noemden de komst van de kwaliteitsregeling QLL een van de verbeteringen binnen de transportsector. Volgens Rabobank toont een bedrijf dat dit certificaat heeft verkregen voldoende commitment voor het borgen van dierenwelzijn tijdens transport. Het opstellen van apart beleid voor dierenwelzijn is dan niet meer nodig en daar wordt door Rabobank dan ook niet op gescreend. Zowel ABN Amro als Rabobank kijken tijdens de screening van veetransporteurs dus of een veetransporteur voldoet aan de kwaliteitsregeling QLL, maar ING laat dit verder buiten beschouwing.

Bij de screening van vleesverwerkende bedrijven wordt er nog minder aandacht geschonken aan dierenwelzijn en veetransport. Alleen Rabobank heeft in het *beleid Dierenwelzijn* principes over vervoer opgenomen: "dieren worden niet over onnodig grote afstanden of gedurende onnodig lange perioden vervoerd". Het blijft echter onduidelijk hoe dit criterium bij de screening van vleesverwerkende bedrijven wordt gebruikt.

#### 4.2.2 Gesprekken

De relatie met bestaande klanten wordt door alledrie de banken onderhouden door periodiek gesprekken te voeren. Een gesprek met een (nieuwe) klant is ook altijd een onderdeel van een kredietaanvraag. De drie onderzochte banken - ABN Amro, ING en Rabobank - is daarom gevraagd of zij dierenwelzijn tijdens veetransport en het verminderen en vervangen van veetransport met hun nieuwe en bestaande klanten bespreken.

Voor ABN Amro zijn gesprekken met veetransporteurs gericht op het controleren van de naleving van de wet- en regelgeving, door te vragen naar QLL-certificering. Het verder verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport is echter geen onderwerp van gesprek. Dit geldt ook voor gesprekken met vleesverwerkende bedrijven. ABN Amro geeft aan dat, al zouden ze over het verminderen en vervangen van veetransport willen spreken met vleesverwerkende bedrijven, de impact daarvan marginaal zal zijn. Door de structuur van de sector in zijn geheel is het erg moeilijk om lange-afstand-transporten te verminderen. De handel in en het transport van vee is voor veel bedrijven de basis van hun bestaan. Een dergelijke beweging zal dus vanuit de sector binnen heel Europa gesteund moeten worden.

Volgens ING zijn veetransporteurs zich goed bewust van de mogelijkheden om hun vrachtwagens op het gebied van dierenwelzijn te verbeteren. Dit wordt mede gestimuleerd door (de komst van) wetgeving. Samen met de klant zoekt de bank naar oplossingen voor het financieren van een wagenpark dat voldoet aan alle Europese eisen. Ook hierbij is het uitgangspunt dat de bestaande wet- en regelgeving op het gebied van dierenwelzijn afdoende is. ING organiseert wel ronde tafels met klanten en vakspecialisten om specifieke thema's in de sector te bespreken. Tijdens een bijeenkomst over kalverhouderij kwam transport zijdelings aan de orde. De uitkomst werd besproken in een rapport dat weliswaar goed liet zien hoe transport intervenueert met andere onderwerpen maar nauwelijks in gaat op het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport en vooral gericht is op het beperken van anti-biotica-gebruik.

Veetransporteurs die klant zijn bij Rabobank en die nog geen QLL-certificering hebben, stimuleert Rabobank om hiermee aan de slag te gaan. Tijdens gesprekken met vleesverwerkende bedrijven bespreekt Rabobank waar het bedrijf slachterijen heeft, waar het vlees vandaan komt en welke afzetkanalen het bedrijf heeft. De bank denkt mee over een goede spreiding van slachterijen ten opzichte van veehouderijen en afnemers zodat de logistiek efficiënter kan worden opgezet en de kosten zo laag mogelijk kunnen worden gehouden. Hoewel dit een positieve impact kan hebben op het verminderen van veetransport is dat niet direct het doel van de gesprekken. Rabobank wil geen inzage geven in klantgerelateerde informatie en kan dus niet aantonen dat over genoemde onderwerpen met klanten is gesproken.



### 4.2.3 Conclusies

Het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport en het verminderen van langeafstandstransporten heeft geen prioriteit voor de drie bankgroepen die bankinvesteringen hebben gedaan in ondernemingen die nauw met veetransport te maken hebben: ABN Amro, ING en Rabobank. Hun veronderstelling is dat de Nederlandse en Europese regelgeving op dit gebied afdoende is. ABN Amro heeft ook de indruk dat de handhaving daarvan in orde is.

In de screening is nauwelijks aandacht voor beleid dat veetransporteurs en vleesverwerkers hebben op het gebied van dierenwelzijn. Twee banken (ABN Amro en Rabobank) controleren wel of transporteurs in bezit zijn van een certificaat van de kwaliteitsregeling QLL, maar het is geen eis voor het verkrijgen van financiering. ING vraagt ook hier niet naar. Banken hebben in hun gesprekken met veetransporteurs en vleesverwerkers onvoldoende aandacht voor andere dan de wettelijke eisen op het gebied van dierenwelzijn en veetransport.

Ook het vervangen en verminderen van veetransporten krijgt onvoldoende aandacht van de banken. Het kan aan de orde komen bij het bespreken van de bedrijfsvoering, zoals de spreiding van veehouderijen, slachthuizen en afzetkanalen, met individuele klanten of tijdens informatiebijeenkomsten maar het is op zichzelf geen doel. Rabobank heeft, als enige van de onderzochte banken, in haar beleid opgenomen dat veetransport niet onnodig lang mag duren en daarom onderwerp van gesprek kan zijn. Aangezien de bank geen inzage wil geven in klantgerelateerde informatie kan Rabobank niet aantonen dat dit ook daadwerkelijk besproken wordt.

Bankgroepen geven aan dat ze aan deze onderwerpen meer aandacht zullen besteden als er informatie beschikbaar komt dat transportbedrijven de wet regelmatig overtreden. De noodzaak voor aanvullend beleid is volgens de banken niet voldoende aangetoond. Mede daarom doet geen van de banken de toezegging om het komende jaar meer instrumenten in te gaan zetten om te voorkomen dat hij bankdiensten verleent aan veetransporteurs en vleesverwerkende bedrijven die hun verantwoordelijkheid voor het verminderen en vervangen van veetransporten en het verbeteren van dierenwelzijn tijdens veetransport onvoldoende serieus nemen.

ABN Amro, ING en Rabobank krijgen om bovengenoemde redenen een score 1 voor bankinvesteringen.

## 4.3 Instrumenten vermogensbeheer

### 4.3.1 Screening

Vermogensbeheerders beleggen met name in grote, internationale beursgenoteerde bedrijven. De screening van deze bedrijven door de vermogensbeheerders die tot de onderzochte bankgroepen - Aegon, ING en SNS Reaal - behoren, verloopt anders dan de beoordelingsprocedure voor kredietverlening. De bedrijven waarin de vermogensbeheerders beleggen worden periodiek onderzocht op een aantal milieu- en sociale indicatoren gebaseerd op internationale richtlijnen en verdragen. De mate van detail hangt af van de richtlijnen die zijn opgenomen in het onderzoek en het bureau dat het onderzoek uitvoert (vaak is dit onderzoek uitbesteed). Als er vanuit de media of NGO-publicaties een *controverse* of misstand wordt gemeld bij een specifiek bedrijf, wordt hierover een rapport opgesteld, waarna wordt bepaald of het nodig is om met het bedrijf in gesprek te gaan.

De bedrijven waarin Aegon, ING en SNS Reaal hebben geïnvesteerd zijn grote vleesverwerkende bedrijven en transportbedrijven. Niet alleen vanwege de mogelijkheid dat deze bedrijven direct of indirect bij het transport van levende dieren betrokken zijn, maar alleen al omdat ze vee produceren en vlees verwerken in hun producten zou men verwachten dat bankgroepen deze bedrijven screenen op (beleid voor) dierenwelzijn. Geen van de vermogensbeheerders kan aantonen dat zij veetransport als criterium voor de screening hebben opgenomen.

Aegon en SNS Reaal raadplegen voor hun screening een database over de activiteiten van grote beursgenoteerde ondernemingen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (o.a. bedrijven in de MSCI World Index). Het beleid ten aanzien van dierenwelzijn is ook een van de onderwerpen waarover informatie te vinden is, mits relevant voor het bedrijf. Voor twee van de geselecteerde bedrijven door Aegon bleek dit het geval te zijn omdat deze bedrijven opereren in de intensieve veehouderij. De database onthulde dat JBS en Hormel Foods beleid hebben voor dierenwelzijn. Verder zijn er volgens de database geen *controverses* bekend. Over transport van levende dieren was geen informatie beschikbaar.

ING gaf als reactie dat zij verwacht dat bedrijven zich aan wet- en regelgeving houden, “ook op het gebied van dierenwelzijn”. Hoe dit in de screening wordt nagegaan bleef onduidelijk. Aangezien de bedrijven zowel binnen als buiten Europa opereren en de wetgeving niet overal zo ver gaat als in Europa, lijkt het juist zaak om aandacht te hebben voor dierenwelzijn.

#### 4.3.2 Gesprekken

Omdat uit de screening geen informatie over veetransport of dierenwelzijn naar voren kwam, was er voor de meeste vermogensbeheerders dus ook geen aanleiding om contact op te nemen met de onderzochte bedrijven. Doorgaans ondernemen de vermogensbeheerders alleen actie als uit de screening een controverse of misstand naar voren komt. Het bedrijf wordt dan om een reactie gevraagd over de situatie. Indien vermogensbeheerders dit nodig achten wordt er een gesprek gepland of worden er afspraken gemaakt over hoe het bedrijf de situatie gaat aanpakken of maatregelen neemt voor de toekomst.

Omdat uit de screening van transport- en vleesverwerkingsbedrijven op dit gebied geen controverse of misstand naar voren was gekomen, hebben Aegon, ING en SNS Reaal geen gesprekken gevoerd met de geselecteerde bedrijven. Hoewel Aegon wel screent op dierenwelzijn en hierover informatie beschikbaar was, zag Aegon geen reden om een gesprek met een van deze bedrijven aan te gaan over transport. Bij SNS Reaal zijn binnen sectoren thema's gekozen waarop vermogensbeheerder SNS Asset Management met bedrijven in gesprek gaat. Dierenwelzijn en veetransport vallen daar niet onder.

#### 4.3.3 Conclusies

De vermogensbeheerders van de drie bankgroepen - Aegon, ING en SNS Reaal - die beleggen in bedrijven die bij veetransport betrokken zijn, geven in de screening van bedrijven nauwelijks aandacht aan dierenwelzijn en veetransport. Alleen Aegon en SNS Reaal blijken in de screening te letten op algemene criteria met betrekking tot dierenwelzijn, deze twee vermogensbeheerders vragen bedrijven naar hun beleid. Door geen van de drievermogensbeheerders zijn hierover ooit gesprekken gevoerd met de geselecteerde vleesverwerkende- en transportbedrijven. Ook vermogensbeheerders doen geen toezegging om binnen 1 jaar meer instrumenten in te gaan zetten.

Om bovengenoemde redenen is aan Aegon, ING en SNS Reaal een score 1 toegekend voor vermogensbeheer.

#### 4.4 Aanbevelingen

1. De banken toetsen bij een kredietaanvraag vooral of het bedrijf de benodigde certificaten en vergunningen heeft om levende dieren te vervoeren. Banken kunnen er, mede gelet op recente rapport van o.a. de Algemene Rekenkamer en de Europese Commissie, echter niet vanuit gaan dat de overheidsregels inzake veetransport voldoende zijn om het dierenwelzijn tijdens veetransport te borgen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen gaat verder dan wettelijke vereisten en in het geval van veetransport kunnen die eisen verbeterd worden. Daarnaast kunnen banken er niet zonder meer van uit gaan dat de wettelijke regels ook worden nageleefd en/of dat deelname aan QLL voor borging van een goed dierenwelzijn tijdens veetransporten garant staat. Bankgroepen zouden er niet standaard van uit moeten gaan dat er geen misstanden voorkomen bij bedrijven of in een bepaalde sector wanneer deze niet door de autoriteiten gemeld worden of in de media naar voren komen.
2. Bankgroepen kunnen controleren of transporteurs de regels naleven door te vragen of chauffeurs zich aan de rij- en rusttijden houden en of zij verslagen van boordcomputers van de vrachtwagens kunnen overleggen om dat aan te tonen.
3. Bankgroepen kunnen transporteurs aanspreken op verbetering van dierenwelzijn tijdens het transport door te vragen of:
  - het bedrijf met aangepaste rij- en rusttijden werkt die uitgaan van de behoeften van de diersoort die het transporteert;
  - er plannen zijn om de wagens in het bestaande wagenpark te vervangen door gesloten en volledig klimaatgestuurde veewagens.
4. Bankgroepen kunnen meer alert zijn op de mogelijkheid dat zij betrokken zijn bij veetransport door hun investeringen in vleesverwerkende bedrijven. Tijdens kredietbeoordelingen zou het transportbeleid van een vleesverwerkend bedrijf voldoende aandacht moeten krijgen. Indien de vleesverwerker nog geen beleid heeft zou de bank kunnen aandringen op de ontwikkeling daarvan. In dat beleid zou aandacht moeten zijn voor het verbeteren van transport en het verminderen en vervangen van veetransport.
5. Bankgroepen kunnen controleren of in het dierenwelzijnsbeleid van een vleesverwerkend bedrijf ten minste de volgende elementen zijn opgenomen:
  - eisen aan veetransporteurs waarmee wordt samengewerkt;
  - toezicht op het dierenwelzijn bij het uitladen van vrachtwagens in slachterijen;
  - toewerken naar een betere spreiding van slachterijen ten opzichte van veehouders en verzamelplaatsen zodat kortere routes kunnen worden gereden;
  - terugdringen van het aantal veetransporten door deze te vervangen door transport van karkassen en vlees van geslachte dieren.
6. De gemaakte afspraken zouden moeten worden opgenomen in de financieringsovereenkomst. Wanneer bedrijven de afspraken niet nakomen of als er geen afspraken te maken zijn met het bedrijf kunnen banken daar consequenties aan verbinden door de investeringsrelatie te beëindigen.
7. Bankgroepen kunnen samen met vleesverwerkende bedrijven, transporteurs en de overheid werken aan het aanscherpen van de eisen in de kwaliteitsregeling QLL en lobbyen om dit systeem op Europees niveau te implementeren.

8. Vermogensbeheerders kunnen meer specifieke aan dierenwelzijn gerelateerde indicatoren in de screening opnemen die informatie verschaffen over het beleid voor het transport van dieren en de maatregelen die een bedrijf genomen heeft om dit beleid te implementeren.
9. Ten slotte zouden bankgroepen veel transparanter moeten zijn over hun investeringen en de resultaten van gesprekken met ondernemingen die met veetransport te maken hebben. Bankgroepen zouden hierover bijvoorbeeld kunnen rapporteren in hun jaarverslag of in rapporten over verantwoord beleggen. Ook zouden bankgroepen er voor kunnen kiezen dat hun accountmanagers notities van (telefoon)gesprekken met klanten maken en deze toe te voegen aan klantdossiers. Op die manier is er meer informatie beschikbaar wanneer er wordt gevraagd hoe een bank met bepaalde maatschappelijke onderwerpen omgaat.

## Bijlage 1 Bronverwijzingen

- 1 EC, "Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: over de gevolgen van Verordening (EG) nr. 1/2005 van de Raad inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer", *Europese Commissie*, 10 november 2011, pp. 3-4.
- 2 FAO, "Livestock's Long Shadow", *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 2006, p.61.
- 3 EC, "Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: over de gevolgen van Verordening (EG) nr. 1/2005 van de Raad inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer", *Europese Commissie*, 10 november 2011, pp. 3-4.
- 4 Hoste, R., Bolhuis, J. en Wisman J.H., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, april 2013, p.23.
- 5 Hoste, R., Bolhuis, J. en Wisman J.H., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, april 2013, p.23.
- 6 Hoste, R., Bolhuis, J. en Wisman J.H., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, april 2013, p.23.
- 7 Hoste, R., Bolhuis, J. en Wisman J.H., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, april 2013, p.23.
- 8 Hoste, R., Bolhuis, J. en Wisman J.H., "Economische betekenis en perspectief van de Nederlandse veehandel", *LEI-rapport 2013-032*, april 2013, p.23.
- 9 Productschap Vee en Vlees, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.4.
- 10 DB, "Landbouwhuisdieren. Informatie Vleeskalverhouderij", *Dierenbescherming*, januari 2009.
- 11 Vion, "Nuka's en startkalveren", *Website Vion Food Group (www.viofood.nl)*, bezocht in juni 2013.
- 12 DB, "Landbouwhuisdieren. Informatie Vleeskalverhouderij", *Dierenbescherming*, januari 2009.
- 13 PVE, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.25.
- 14 DB, "Landbouwhuisdieren. Informatie Vleeskalverhouderij", *Dierenbescherming*, januari 2009.
- 15 PVE, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.4.
- 16 DB, "Landbouwhuisdieren. Informatie Vleeskalverhouderij", *Dierenbescherming*, januari 2009; Productschap Vee en Vlees, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.4.
- 17 PVE, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.5.
- 18 PVE, "Vee, Vlees en Eieren in Nederland; kengetallen 2011", *Productschap Vee en Vlees*, 2012, p.26.
- 19 De Wit Slachthuis, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel voor Oost-Brabant*, 10 september 2012.
- 20 Hilckmann Meat, "HACCP", *Website Hilckmann Meat (www.hilckmann-meat.nl)*, bezocht in juni 2013.
- 21 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2665717115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 1 december 2010; ZLTO, "Jaarrekening 2011", *Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie*, 31 december 2011.
- 22 Peijs, R., "Britse export levend vee nu via Dover", *Website Boerderij (www.boerderij.nl)*, 4 mei 2013;  
BBC News Kent, "Live animal exports in Dover berthing trial", *Website BBC News (www.bbc.co.uk)*, 18 maart 2013.
- 23 Groot Zevent, "Klaar voor de toekomst!", *Website Groot Zevent (www.grootzevert.nl)*, bezocht in juni 2013.
- 24 Groot Zevent, "Voorwaarden", *Website Groot Zevent (www.grootzevert.nl)*, bezocht in juni 2013.
- 25 Netporc, "Nieuws", *Website Netporc (www.netporc.de)*, bezocht in juni 2013.
- 26 Netporc, "Netporc: inclusief gezondheidsmanagement", *Website Netporc (www.netporc.de)*, bezocht in juni 2013.

- 27 Reuling Intervar, "Publicatierapport 2012", Handelsregister Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland, 16 april 2013.
- 28 Kassing-de Raaphof, "Publikatiestukken 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel*, 9 april 2013.
- 29 Maandonks Beheer, "Publicatiebalans 2010", *Handelsregister Kamer van Koophandel*, 9 januari 2012.
- 30 PO Verweij Holding, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel*, mei 2012.
- 31 Thelosen, Jos, "Meld ook positief nieuws diertransport", *Nieuwe oogst*, bezocht in mei 2013.
- 32 Vlastrans, "Diensten", *Website Vlastrans*, ([www.vlastrans.nl](http://www.vlastrans.nl)), bezocht in juni 2013.
- 33 R van Vlastuin, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel Gooi-, Eem-, en Flevoland*, 27 juni 2012.
- 34 R van Vlastuin, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel Gooi-, Eem-, en Flevoland*, 27 juni 2012.
- 35 Vlastuin Overslag, "Diensten", *Website Vlastuin Overslag*, ([www.vlastuinoverslag.nl](http://www.vlastuinoverslag.nl)), bezocht in juni 2013.
- 36 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2498151115", Thomson ONE Banker ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 11 september 2009; Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2385363115", Thomson ONE Banker ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 19 juni 2008.
- 37 W. Nicolay, "Publicatie jaarrekening 2011, Handelsregister Kamer van Koophandel Noord-Nederland, 4 juni 2012; Eltee Beheer, "Publicatie jaarrekening 2011, Handelsregister Kamer van Koophandel Noord-Nederland, 4 juni 2012.
- 38 Walka Vee Beheer, "Publicatie jaarrekening 2011", Handelsregister Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland, 28 januari 2013.
- 39 RSPCA Australia, "Sheep to the Middle East", *Royal Societies for the Prevention of Cruelty to Animals Australia website* ([www.rspca.org.au](http://www.rspca.org.au)), bezocht in mei 2013; LiveLink, "Live Export Statistics April 2013", *Website Meat and Livestock Australia* ([www.mla.com.au](http://www.mla.com.au)), April 2013.
- 40 LiveCorp, "Industry Information", *Website LiveCorp* ([www.livecorp.com.au](http://www.livecorp.com.au)), bezocht in mei 2013.
- 41 AAA Livestock Services, "About", *Website AAA Livestock Services* ([www.aalivestock.com.au](http://www.aalivestock.com.au)), bezocht in juni 2013.
- 42 Landmark, "About Livestock", *Website Landmark* ([livestock.landmark.com.au/about-livestock](http://livestock.landmark.com.au/about-livestock)), bezocht in juni 2013.
- 43 Vroon, "Company - Vroon companies", *Website Vroon* ([www.vroon.nl](http://www.vroon.nl)), bezocht in mei 2013.
- 44 Vroon, "Fleet", *Website Vroon* ([www.vroon.nl](http://www.vroon.nl)), bezocht in mei 2013.
- 45 Sharda, "MV Becrux: The Largest Livestock Carrier in the World", *MarineInsight* ([www.marineinsight.com](http://www.marineinsight.com)), 18 augustus 2011.
- 46 Wellard, "Overview", *Website Wellard* ([www.wellard.com.au](http://www.wellard.com.au)), bezocht in mei 2013.
- 47 Wellard, "Shipping Fleet", *Website Wellard* ([www.wellard.com.au](http://www.wellard.com.au)), bezocht in mei 2013.
- 48 CIWF, "Live Animal Transport: Main Concerns and Issues", *Website Compassion in World Farming* ([www.ciwf.org.uk](http://www.ciwf.org.uk)), bezocht in mei 2013; CIFW, "Europe's long distance transport of live animals", *Website Compassion in World Farming*, ([www.ciwf.org.uk](http://www.ciwf.org.uk)), bezocht in mei 2013.
- 49 VALE, "A repeat of the *Cormo Express*?", *Press release, Website Vets Against Live Export* ([www.vale.org.au](http://www.vale.org.au)), 4 september 2012.
- 50 Queensland Country Life, "ANIMALS Australia and the RSPCA have been accused of double standards", *Queensland Country Life website*, 8 november 2012.
- 51 Wellard Group, "Wellard, EIFC and Rabobank develop dairy cattle export opportunities to Sri Lanka", *Press release, Website Wellard Group*, ([www.wellard.com.au](http://www.wellard.com.au)), 10 oktober 2011.
- 52 Adecoagro, "Corporate profile", *Website Adecoagro* ([www.adecoagro.com](http://www.adecoagro.com)), bezocht in juni 2013.
- 53 Bloomberg Businessweek, "Australian Agricultural Co", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013.

- 54 Campofrio Food Group, "Investor Relations", website Campofrio Food Group ([www.campofriofoodgroup.com](http://www.campofriofoodgroup.com)), bezocht in juni 2013.
- 55 Campofrio Food Group, "At a Glance", website Campofrio Food Group ([www.campofriofoodgroup.com](http://www.campofriofoodgroup.com)), bezocht in juni 2013.
- 56 Crowley, "Crowley Makes First Major Livestock Shipments Via Ocean Transport to Cuba in 40 Years", website Crowley ([www.crowley.com](http://www.crowley.com)), bezocht in juni 2013.
- 57 Genus, "About us", website Genus ([www.genusbreeding.co.uk](http://www.genusbreeding.co.uk)), bezocht in juni 2013.
- 58 Bloomberg Businessweek, "Hormel Foods Corp", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013.
- 59 Bloomberg Businessweek, "JBS SA", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013.
- 60 Bloomberg Businessweek, "Lactalis SA", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013; Boerderij, "Van Drie koopt kalfsvleesdochter van Lactalis", Boerderij, 22 april 2013.
- 61 Bloomberg Businessweek, "Marfrig Alimentos", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013.
- 62 Silver Fern Farms, "Our Company – Who We Are", website Silver Fern Farms ([www.silverfernfarms.co.nz](http://www.silverfernfarms.co.nz)), bekeken in juni 2013.
- 63 The Economist, "Pigs will fly", Website The Economist, ([www.economist.com](http://www.economist.com)), bezocht in juni 2013.
- 64 Bloomberg Businessweek, "Smithfield Foods", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013.
- 65 Bloomberg Businessweek, "Toll Holdings", website Bloomberg Businessweek (<http://investing.businessweek.com>), bezocht in juni 2013.
- 66 Eyes on Animals, "Transport", Website Eyes on Animals ([www.eyesonanimals.com](http://www.eyesonanimals.com)), bezocht in mei 2013.
- 67 Stienen S., "Van bron tot bord; duurzaam inkopen in de foodsector", Deli XL BV, april 2013, p.57
- 68 Europese Commissie, "Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: over de gevolgen van Verordening (EG) nr. 1/2005 van de Raad inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer", Europese Commissie, 10 november 2011, pp. 3-4
- 69 Partij Voor de Dieren, "Schrijnende misstanden tijdens diertransport door hitte", Website Partij voor de dieren ([www.partijvoordedieren.nl](http://www.partijvoordedieren.nl)), gezien juni 2013.
- 70 Dier en Recht, "Achtergrondinformatie varkenstransporten", Website Dier en Recht, ([www.dierenrecht.nl](http://www.dierenrecht.nl)), bezocht in mei 2013.
- 71 RSPCA Australia, "Live Export", RSPCA Australia website, ([www.rspca.org.au](http://www.rspca.org.au)), bezocht in mei 2013.
- 72 VALE, "Unprecedented revelations of animal suffering on live export vessels", Website Vets Against Live Export, ([www.vale.org.au](http://www.vale.org.au)), 12 maart 2013.
- 73 VALE, "A repeat of the Corno Express?", Press release Vets Against Live Export, ([www.vale.org.au](http://www.vale.org.au)), 4 september 2012.
- 74 Partij Voor de Dieren, "Schrijnende misstanden tijdens diertransport door hitte", Website Partij voor de dieren ([www.partijvoordedieren.nl](http://www.partijvoordedieren.nl)), bezocht in juni 2013.
- 75 Wen, Philip, "AACo, Elders count cost of live export ban", The Sidney Morning Herald, 9 juni 2011.
- 76 Global Meat, "Australian live export industry faces new scandal", Website Global Meat ([www.globalmeatnews.com](http://www.globalmeatnews.com)), bezocht in mei 2013.
- 77 BBC News Asia, "Australia halts cattle exports to Egypt over 'cruelty'", BBC website, bezocht in mei 2013.
- 78 Europa Nu, "Diergezondheid", Website Europa Nu, ([www.europa-nu.nl](http://www.europa-nu.nl)), bezocht in juni 2013.
- 79 "Nota Rijksoverheid en Dierenbescherming", Kamerstukken II, 1980-1981, 16 966, nr. 2



- 80 OIE, "Chapter 7.2: Transport of animals by sea", *World Organisation for Animal Health*, Terrestrial animal health code, 21e editie, 2012; OIE, "Chapter 7.3: Transport of animals by land", *World Organisation for Animal Health*, Terrestrial animal health code, 21e editie, 2012.
- 81 OIE, "Chapter 7.3: Transport of animals by land", *World Organisation for Animal Health*, Terrestrial animal health code, 21e editie, 2012, p. 1.
- 82 De Raad van de Europese Unie, "Richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren," in: Stienen S., "Van bron tot bord; duurzaam inkopen in de foodsector", *Deli XL BV*, april 2013, p.52.
- 83 Stienen S., "Van bron tot bord; duurzaam inkopen in de foodsector", *Deli XL BV*, april 2013, p.52.
- 84 Europa Nu, "Diergezondheid", *Website Europa Nu*, ([www.europa-nu.nl](http://www.europa-nu.nl)), bezocht in juni 2013.
- 85 Europa Nu, "Diergezondheid", *Website Europa Nu*, ([www.europa-nu.nl](http://www.europa-nu.nl)), bezocht in juni 2013.
- 86 Stienen S., "Van bron tot bord; duurzaam inkopen in de foodsector", *Deli XL BV*, april 2013, p.52.
- 87 Europese Unie, "VERORDENING (EG) Nr. 1/2005 VAN DE RAAD", *Publicatieblad van de Europese Unie*, 22 december 2004.
- 88 Europese Unie, "VERORDENING (EG) Nr. 1/2005 VAN DE RAAD", *Publicatieblad van de Europese Unie*, 22 december 2004.
- 89 Dierenbescherming, "Geen verbod subsidies veetransport naar landen buiten de EU", *Website Dierenbescherming*, bezocht in mei 2013.
- 90 Europese Commissie, "Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: over de gevolgen van Verordening (EG) nr. 1/2005 van de Raad inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer", *Europese Commissie*, 10 november 2011, p. 14.
- 91 CIWF, "Exposed: EU live exports misery", *Website CIWF*, ([www.ciwf.org.uk](http://www.ciwf.org.uk)), 22 januari 2013.
- 92 WSPA / Eyes on Animals, "Weaknesses in the animal-transport monetary sanctions", *Eyes on Animals / WSPA*, mei 2011.
- 93 CIWF, "Verre veetransporten in Europa: een wrede en onnodige handel", *Website CIWF*, 2008.
- 94 Overheid.nl, "Wet- en regelgeving. Gezondheids- en welzijnswet voor dieren", *Website Overheid.nl* ([wetten.overheid.nl](http://wetten.overheid.nl)), bezocht in juni 2013.
- 95 Rijksoverheid, "Herziening regels over dieren (Wet dieren)", *Website Rijksoverheid* ([www.antwoordenvoorbedrijven.nl](http://www.antwoordenvoorbedrijven.nl)), bezocht in juni 2013.
- 96 NVWA, "Wet- en regelgeving. Regeling Dierenvervoer 2007", *Website Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit* ([www.nvwa.nl](http://www.nvwa.nl)), bezocht in juni 2013.
- 97 Overheid.nl, "Wet- en regelgeving. Beleidsregels dierenwelzijn 2009", *Website Overheid.nl* ([wetten.overheid.nl](http://wetten.overheid.nl)), bezocht in juni 2013.
- 98 De Algemene Rekenkamer, "Duurzaamheid intensieve veehouderij: vervolgonderzoek 2013", *De Algemene Rekenkamer*, Den Haag, 22 mei 2013; ELI, "Nota Dierenwelzijn en Diergezondheid. Een maatschappelijk geaccepteerde omgang met dieren", *Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie*, februari 2012.
- 99 Partij van de dieren, "Aangenomen PvdD-motie: beperk duur transport voor slachtdieren: alle lichten staan op groen", 31 januari 2013, *Website Partij van de Dieren* ([www.partijvoordedieren.nl](http://www.partijvoordedieren.nl)); Tweede Kamer, "Motie Thieme over heldere en afrekenbare doelstellingen ron misstanden bij veetransporten", *Tweede Kamer*, 12 januari 2011.
- 100 Berg, B. van den, "Persoonlijke mededeling", *Dierenbescherming*, juni 2013.
- 101 Wakker Dier, "Wetsovertredingen en dierenleed bij het transport van plofkippen en legkippen", *Wakker Dier*, november 2012;
- 102 Tweede Kamer, "Motie Thieme over heldere en afrekenbare doelstellingen ron misstanden bij veetransporten", *Tweede Kamer*, 18 januari 2011.
- 103 De Algemene Rekenkamer, "Duurzaamheid intensieve veehouderij: vervolgonderzoek 2013", s-Gravenhage, 22 mei 2013.



- 104 De Algemene Rekenkamer, "Duurzaamheid intensieve veehouderij: vervolgonderzoek 2013", s-Gravenhage, 22 mei 2013.
- 105 De Algemene Rekenkamer, "Duurzaamheid intensieve veehouderij: vervolgonderzoek 2013", s-Gravenhage, 22 mei 2013.
- 106 QLL, "Over QLL", *Website QLL*, ([www.q-ll.nl](http://www.q-ll.nl)), bezocht in juni 2013; QLL, "Certificering QLL", *Website QLL*, ([www.q-ll.nl](http://www.q-ll.nl)), bezocht in juni 2013.
- 107 QLL, "Bijlage 6: voorschriften QLL: diertransport", *Website QLL*, 3 juli 2012.
- 108 QLL, "Certificatiecriteria QLL", *Website QLL*, 21 maart 2013.
- 109 NVWA, "Auditrapport Quality systems Livestock Logistics 2011", *Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit*, Utrecht, 17 november 2011; NVWA, "Auditrapport Quality system Livestock Logistics 2012", *Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit*, Utrecht 5 juni 2012; NVWA, "QLL. Verslag onaangekondigde controles. Aanvulling op de audit QLL juni 2012", *Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit*, Utrecht, 14 september 2012; NVWA "Aanvullende audit Auditrapport QLL. Vervolgaudit op de audit juni 2012 en de aanvullende audit augustus 2012", *Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit*, Utrecht, 15 januari 2013.
- 110 DWW, "Borging dierenwelzijn tijdens transport onvoldoende", *Dierenwelzijnsweb*, 28 juni 2013; Dijkma, S., "Brief aan de Tweede Kamer betreffende Kwaliteitssysteem QLL", *Ministerie van Economische Zaken*, 26 juni 2013.
- 111 DB, "Wat betekenen de sterren voor deze dieren?", *Website Beter Leven kenmerk* ([www.beterleven.dierenbescherming.nl](http://www.beterleven.dierenbescherming.nl)), bezocht in juni 2013.
- 112 DB, "De aanbieders van Beter Leven kenmerk", *Website Beter Leven kenmerk* ([www.beterleven.dierenbescherming.nl](http://www.beterleven.dierenbescherming.nl)), bezocht in juni 2013.
- 113 IKB Varken, "Over IKB Varken. Transport", *Website IKB Varken* ([www.ikbvarken.nl](http://www.ikbvarken.nl)), bezocht in mei 2013.
- 114 MVO Nederland, "MVO in de agribusiness", *Website MVO Nederland*, ([www.mvonederland.nl](http://www.mvonederland.nl)), bezocht in mei 2013.
- 115 BBFAW, "Home", *Website Business Benchmark on Animal Welfare*, ([www.bbfbaw.com](http://www.bbfbaw.com)), bezocht in juni 2013..
- 116 W. Nicolay, "Publicatie jaarrekening 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel Noord-Nederland*, 4 juni 2012; Eltee Beheer, "Publicatie jaarrekening 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel Noord-Nederland*, 4 juni 2012.
- 117 Slachthuis Nijmegen, "Publicatiestukken 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland*, 5 januari 2013.
- 118 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2665717115", *Thomson ONE Banker* ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 1 december 2010.
- 119 ZLTO, "Jaarrekening 2011", *Zuidelijke Land-en Tuinbouworganisatie*, 31 december 2011.
- 120 De Wit Slachthuis, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel voor Oost-Brabant*, 10 september 2012.
- 121 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2738368115", *Thomson ONE Banker* ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 30 juni 2011.
- 122 R van Vlastuin, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel Gooi-, Eem-, en Flevoland*, 27 juni 2012.
- 123 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2498151115", *Thomson ONE Banker* ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 11 september 2009.
- 124 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2385363115", *Thomson ONE Banker* ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 19 juni 2008.
- 125 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2750944115", *Thomson ONE Banker* ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 23 juni 2011.
- 126 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2525431115", *Thomson ONE Banker* ([www.thomsonone.com](http://www.thomsonone.com)), 28 december 2009.

- 127 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2072339006", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 22 april 2009.
- 128 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2738368115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 30 juni 2011.
- 129 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2176705006", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 22 april 2010.
- 130 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2740935115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 9 juni 2011.
- 131 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2278191115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 24 juli 2007.
- 132 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2778923115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 6 december 2012
- 133 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2665717115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 1 december 2010.
- 134 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2498151115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 11 september 2009.
- 135 A.J. Groot Zevent Exploitatie, "Publicatierapport 2011", Handelsregister Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland, 9 november 2012.
- 136 Reuling Intervar, "Publicatierapport 2012", *Handelsregister Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland*, 16 april 2013.
- 137 Kassing-de Raaphof, "Publikatiestukken 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel*, 9 april 2013.
- 138 PO Verweij Holding, "Publicatierapport 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel*, mei 2012.
- 139 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2385363115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 19 juni 2008.
- 140 Walka Vee Beheer, "Publicatie jaarrekening 2011", *Handelsregister Kamer van Koophandel voor Centraal Gelderland*, 28 januari 2013.
- 141 Wellard Group, "Wellard, EIFC and Rabobank develop dairy cattle export opportunities to Sri Lanka", *Press release, Website Wellard Group, (www.wellard.com.au)*, 10 oktober 2011.
- 142 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2826470115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 1 maart 2012.
- 143 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2708398115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 23 maart 2011.
- 144 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2706937115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 15 maart 2011.
- 145 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2382547006", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 25 januari 2012.
- 146 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2789414115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 28 oktober 2011.
- 147 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2789414115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 28 oktober 2011.
- 148 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2311224006", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 20 mei 2011.
- 149 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2525431115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 28 december 2009.
- 150 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2072339006", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 22 april 2009.
- 151 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2925304115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 4 december 2012.

- 152 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2434665001", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 18 juli 2012.
- 153 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2740935115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 9 juni 2011.
- 154 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2476216115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 2 juli 2009
- 155 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2778923115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 6 december 2012
- 156 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2663251115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 23 oktober 2010.
- 157 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2278191115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 24 juli 2007.
- 158 Thomson ONE Banker, "Tearsheet 2665717115", *Thomson ONE Banker (www.thomsonone.com)*, 1 december 2010.
- 159 ZLTO, "Jaarrekening 2011", *Zuidelijke Land-en Tuinbouworganisatie*, 31 december 2011.